

[CD 17- φάκελος 1]

M VII S-4

Ο πρώτος φάκελος με τον κωδικό **M VII S-4** περιλαμβάνει συγγραφικό έργο **146** σελίδων σχετικά την αντίσταση στην ηπειρωτική Ελλάδα. Καταγράφονται χρονολογικά τα έτη **1943-44**. Δεν αφορά στην Κρήτη.

Σελίδα 1 (περίληψη)

Πρώτη σελίδα τόμου στρατιωτικών παρατηρήσεων με τον τίτλο: «Η αντίσταση κατά της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα (1941-1944)».

Σελίδες 2-3 (περίληψη)

Βιβλιογραφία εισαγωγής (καταγράφεται συγγραφέας-τίτλος έργου- χρονολογία).

Σελίδες 4-36 (περίληψη)

Παρατηρήσεις κυρίως από γερμανικές και βρετανικές πηγές (στρατιωτικά έντυπα, διαταγές ή Ημερολόγια Πολέμου). Καταγράφεται περιεχόμενο, συγγραφέας, τίτλος έργου και έτος έκδοσης.

Για το πρώτο κεφάλαιο καταγράφονται μ.α. οι σφαίρες στρατιωτικής και διοικητικής επιρροής των κατεχόμενων από τα γερμανικά και βουλγάρικα στρατεύματα περιοχών (σημείωση αριθ. 3), η ιδεολογική ταύτιση του ΚΚΕ με τη Σοβιετική Ένωση ως σημείο αναφορά πολιτικής και στρατιωτικής δράσης (σημείωση αριθ. 14), η αποστολή Άγγλων αξιωματικών προς πραγματοποίηση δολιοφθορών (σημείωση αριθ. 25), ο χαρακτηρισμός του Ζέρβα ως δημιουργός και καθοδηγητής του ΕΔΕΣ (σημείωση αριθ. 27), η μετακίνηση αυτού από Αθήνα προς Βάλτο Αιτωλοακαρνανίας με σκοπό την ίδρυση ομάδων αντίστασης και τη συνεργασία αυτού με το ΕΑΜ στην Άρτα εναντίον της Δύναμης Κατοχής (σημείωση αριθ. 29), η ίδρυση της ΕΚΚΑ το Νοέμβριο 1942 (σημείωση αριθ. 30), οι στενοί οικονομικοί δεσμοί μεταξύ Γερμανίας και Ελλάδας κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου (σημείωση αριθ. 31), η εξάρτηση ενός μεγάλου τμήματος του ελληνικού πληθυσμού από τη διανομή ψωμιού και τα λαϊκά συσσίτια -καταγράφεται η προσφυγή του μισού σχεδόν πληθυσμού της Θεσσαλονίκης στα ημερήσια λαϊκά συσσίτια το 1942, η ανεπαρκής διανομή σε Αθήνα και Πειραιά προκαλώντας την καταφυγή τμήματος του πληθυσμού στην επαίτεια και κλοπές προς αποφυγή λιμοκτονίας- (σημείωση αριθ. 36). Περιπτώσεις θανάτου στον Πειραιά για το μήνα Φεβρουάριο 1940/41/42 (αναφέρεται αριθμός λιμοκτονούντων) (σημείωση αριθ. 37), αύξηση του ελληνικού πληθωρισμού εξαιτίας της μ.α. κάλυψης των Εξόδων Κατοχής μέσω δανεισμού από την ελληνική κυβέρνηση χωρίς να διαφαίνεται η προοπτική εξόφλησης από τη Δύναμη Κατοχής (σημείωση αριθ. 40), η μη λήψη σωστής κατεύθυνσης οικονομικών μέτρων από τις γερμανικές στρατιωτικές αρχές προς αναχαίτηση του καλπάζοντος πληθωρισμού λόγω ιδίων οικονομικών συμφερόντων (σημείωση αριθ. 41), κλοπές στρατιωτικού υλικού από αποθήκες του γερμανικού στρατού (σημείωση αριθ. 42), η ψήφιση από την ελληνική κυβέρνηση νόμου επιβολής της θανατικής ποινής προς όσους δημοσίους υπαλλήλους συμμετέχουν σε απεργίες (σημείωση αριθ. 47), η πραγματοποίηση μεγάλου αριθμού απεργιακών κινητοποιήσεων στους βρισκόμενους υπό τον έλεγχο του ιταλικού στρατού τομείς εξαιτίας της ηπιότερης στάσης αυτού συγκριτικά με το γερμανικό στρατό ενισχύοντας την υπάρχουσα ένταση μεταξύ των ιταλικών και γερμανικών στρατιωτικών

αρχών (σημείωση αριθ. 59), η ολοσχερής πυρπόληση χωριών από το γερμανικό στρατό που υποστηρίζουν ομάδες αντίστασης και η εκτέλεση του ανδρικού πληθυσμού ηλικίας 16-60 ετών (αναφέρεται μεταξύ άλλων το Μεσόβουνο Κοζάνης, τα Άνω και Κάτω Κερδύλλια) (σημείωση αριθ. 67), η επικήρυξη έναντι χρηματικής αμοιβής του Ζέρβα από τις ιταλικές στρατιωτικές αρχές (σημείωση αριθ. 73).

Για το δεύτερο κεφάλαιο καταγράφεται μ.α. η διάλυση από τη Δύναμη Κατοχής με ένοπλα μέσα μιας διοργανωμένης από το ΕΑΜ γενικής απεργίας στην Αθήνα - αναφέρεται αριθμός συλληφθέντων, τραυματιών και νεκρών- (σημείωση αριθ. 17), η πραγματοποίηση επιχειρήσεων του γερμανικού στρατού στην ευρύτερη περιοχή της Πίνδου (σημείωση αριθ. 24), η εκτέλεση πολιτικών κρατουμένων από το γερμανικό στρατό ως αντίποινα (σημείωση αριθ. 33), ο έλεγχος του 80% των ορεινών εκτάσεων από τον ΕΛΑΣ (σημείωση αριθ. 35), η με επιτυχία τακτική του «κλεφτοπόλεμου» από την πλευρά των ομάδων αντίστασης (σημείωση αριθ. 38), η αποφυγή 2.000 χιλιάδων μαχητών του ΕΛΑΣ στον Όλυμπο μιας γερμανικής επίθεσης καταφεύγοντας μέσω του Θεσσαλικού Κάμπου στην Οροσειρά της Πίνδου (σημείωση αριθ. 39).

Για το τρίτο κεφάλαιο καταγράφεται μ.α. η ίδρυση από το ΚΚΕ του «Ερυθρού Σταυρού της Αντίστασης» (σημείωση αριθ. 3), η συνήθης χρήση ψευδωνύμων μεταξύ των επικεφαλής των κομμουνιστών (π.χ Αθανάσιος Κλάρας ως Αρης Βελουχιώτης) (σημείωση αριθ. 19), η δράση των ΕΟΕΑ ως στρατιωτικό σκέλος του ΕΔΕΣ (σημείωση αριθ. 64), η επαφή του Ζέρβα με τον Ντετιρλή (σημείωση αριθ. 68), η ως λάθος σύλληψη από το γερμανικό στρατό των γερμανόφιλων Ντερτιλή, Γονατά, Παπαγεωργίου, Σοφούλη, 12 αξιωματικών των Ευζώνων και 9 αξιωματικών της Ασφάλειας (σημείωση αριθ. 71).

Για το τέταρτο κεφάλαιο καταγράφεται μ.α. η κήρυξη από το ΕΑΜ της «Δικτατορίας του Προλεταριάτου» στις 9.10.1943, η επιβολή αυτής με τη χρήση των όπλων, η κήρυξη από τον Ζέρβα του αγώνα κατά του ΕΛΑΣ, η κατηγορία του ΕΛΑΣ για συνεργασία του Ζέρβα με τις γερμανικές στρατιωτικές αρχές και η κυριεύση του Μετσόβου -επιχείρηση με τον κωδικό «Πάνθηρας»- από τα γερμανικά στρατεύματα εξαιτίας της, κατά τον ΕΛΑΣ, προδοσίας του ΕΔΕΣ (σημείωση αριθ. 1), η συμφωνία κατάπαυσης πυρός τον Οκτώβριο 1943 μεταξύ Ζέρβα και 22ης Μεραρχίας Ορεινών Κυνηγών (σημείωση αριθ. 21), η πλαγιοκόπηση των δυνάμεων του Ζέρβα από τον ΕΛΑΣ, η έκκληση για υποστήριξη αυτών από τα γερμανικά στρατεύματα και η τήρηση ουδέτερης στάσης στις μάχες μεταξύ του γερμανικού στρατού και των δυνάμεων του ΕΛΑΣ (σημείωση αριθ. 30), η εντολή του Ζέρβα προς τις δυνάμεις του -υπό την πίεση των αντιποίνων- τον Οκτώβριο 19443 περί μη ανάμιξης σε μάχες με τα γερμανικά στρατεύματα και η διαβεβαίωση από στρατιώτες του ΕΔΕΣ περί συμπόρευσης αυτών με τα γερμανικά στρατεύματα εναντίον του ΕΛΑΣ (σημείωση αριθ. 31), η αυτόβουλη -σε αντίθεση με τη γραμμή του Ζέρβα- επαφή αξιωματικών του ΕΔΕΣ (μεταξύ άλλων ο ταγματάρχης Αρσένης, ο υπολοχαγός Παπαγεωργίου) με τις γερμανικές στρατιωτικές αρχές και η ένταση μεταξύ Ζέρβα και της διοίκησης του ΕΔΕΣ στην Αθήνα (σημείωση αριθ. 34), η εκτέλεση του Ψαρού εξαιτίας προσωπικής αντιδικίας και όχι κατόπιν εντολής του ΕΛΑΣ (σημείωση αριθ. 57), η εκτέλεση στα Καλάβρυτα, σύμφωνα με γερμανικά στοιχεία, 758 ανδρών (σύμφωνα με ελληνικά στοιχεία 1.300) και η καταστροφή 24 χωριών, 3 μοναστηριών και η εκτέλεση στο Δίστομο 300 περίπου αθώων αμάχων -εκ οποίων γυναικών, παιδιών και ηλικιωμένων- (σημείωση αριθ. 64), η παράταξη -σύμφωνα με τον Σαράφη- 180 Ταγμάτων Ασφαλείας με τη σύμφωνη γνώμη των Βρετανών (σημείωση αριθ. 66), η επικράτηση των ελληνικών ομάδων αντίστασης στο μεγαλύτερο τμήμα της Πελοποννήσου (σημείωση αριθ. 71), η ανατίναξη τραίνων δυσχεραίνοντας τις μεταφορές από Θεσσαλονίκη προς Αθήνα (σημείωση αριθ. 72).

Σελίδα 37 (περίληψη)

Πρώτη σελίδα της εργασίας/μελέτης της Ειρήνης Βάσου με τον τίτλο: «Η αντίσταση κατά της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα (1941-1944). Ως χρονικό σημείο καιαυγράφεται ο Νοέμβριος 1968 και ως χώρος το Freiburg Γερμανίας.

Σελίδες 38-39 (περίληψη)

Σελίδες περιεχομένων της εν λόγω εργασίας/μελέτης.

Σελίδα 40 (περίληψη)

Προλογικό σημείωμα της κ. Ειρήνης Βάσου.

Σελίδες 41-48 (περίληψη)

Εισαγωγή. Το πρώτο χωρίο φέρει τον τίτλο «Η Ελλάδα στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ως ερευνητικό πρόβλημα». Αναφέρεται μ.α. η στρατηγική θέση της Ελλάδας στο χώρο των Βαλκανίων, η σημασία αυτής για τις Μεγάλες Δυνάμεις -κυρίως για τη Μεγάλη Βρετανία, εκ τούτου οι καλές διμερές σχέσεις μεταξύ ελληνικής και αγγλικής κυβέρνησης-, η επεκτατική πολιτική του Γερμανικού Ράιχ προς νότο και ανατολάς και ο επικείμενος κίνδυνος για τις χώρες της Βαλκανικής Χερσονήσου, η εισβολή της Ιταλίας στην Αλβανία και η ήττα αυτής από τον ελληνικό στρατό, η κάθοδος των γερμανικών στρατευμάτων προς Βουλγαρία και η προσφυγή της Ελλάδας στη Μεγάλη Βρετανία προς παροχή βοήθειας και υποστήριξης, η επίθεση του γερμανικού στρατού κατά Γιουγκοσλαβίας και Ελλάδας και η αδυναμία των βρετανικών στρατευμάτων για ουσιαστικού χαρακτήρα υποστήριξη του Ελληνικού Στρατού προς υπεράσπιση των εδαφών του, η εισβολή του γερμανικού στρατού στη Θεσσαλονίκη και η κατάληψη της Αθήνας στις 27 Απριλίου.

Αναφέρεται ακόμα η προβολή αντίστασης στη Γιουγκοσλαβία, Αλβανία και Ελλάδα -σε αντίθεση με την προσχώρηση της Βουλγαρίας και Ρουμανίας στις Δυνάμεις του Άξονα-, οι μεγάλοι μεγέθους ανθρώπινες απώλειες και υλικές καταστροφές στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής (ανθρώπινες απώλειες τάξης 7% κατά τις εχθροπραξίες, λιμοκτονία και ασθένειες, καταστροφή των υποδομών του κράτους) και η δημιουργία του κινήματος αντίστασης οδηγώντας σε βαθιές κοινωνικού χαρακτήρα μεταβολές.

Το δεύτερο χωρίο της εισαγωγής φέρει τον τίτλο: Πρόοδος της έρευνας και πηγές» αναφέροντας μ.α. την καταφυγή σε ελληνικές κυρίως πηγές όπως σε βιβλίο του *Στυλιανού Χούτα* (ως επικεφαλής μιας «δεξιάς ιδεολογικής κατεύθυνσης» ομάδας αντίστασης στη Δυτική Ελλάδα), στο βιβλίο του Βρετανού ανώτατου στρατιωτικού *Woodhouse* σχετικά με τη βρετανική πολιτική απέναντι στην ελληνική αντίσταση δίδοντας πληροφορίες αναφορικά με τις ελληνικές ομάδες αντίστασης και οργανώσεις, στο βιβλίο του Βρετανού στρατιωτικού *Myers* σχετικά με τις επαφές Βρετανών αξιωματικών- συνδέσμων με Έλληνες αντάρτες, πηγές από την ηγετική φυσιογνωμία του ΕΛΑΣ *Στέφανου Σαράφη* δίδοντας στοιχεία για την οργάνωση και τη δράση του ΕΛΑΣ και από το ηγετικό μέλος του ΕΔΕΣ *Κομνηνού Πυρομάγλου*, σε βιβλίο του *Ανδρέα Κέδρου* περιγράφοντας εκτενώς τη δράση του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και το ρόλο των Βρετανών. Στο σημείο αυτό τονίζεται η αξία των Γερμανικών Στρατιωτικών Αρχείων στο Φράμπουργκ όπως πηγές από Ημερολόγια Πολέμου, Εκθέσεις Δραστηριότητας, Διαταγές της Ανώτατης Διοίκησης Γερμανικού Στρατού.

Στο τρίτο χωρίο της εισαγωγής γίνεται επίσης μνεία των αιτιών δημιουργίας των ομάδων αντίστασης, το ρόλο αυτών κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, την ιδεολογική κατεύθυνση, τις επαφές τους με υπηρεσίες του γερμανικού στρατού, τις προστριβές μεταξύ τους, τις πολιτικές επιδιώξεις τους.

Σελίδες 49- 120 (περίληψη-μετάφραση)

Το πρώτο κεφάλαιο με τον κυρίως τίτλο: «*μορφές της αντίστασης της πρώιμης φάσης*» φέρει ως δεύτερο επιμέρους τίτλο: «*πολιτικού χαρακτήρα προϋποθέσεις για την οργάνωση της αντίστασης*». Ακολουθεί η μετάφραση του.

(μετάφραση) Κατόπιν των απροσδόκητων επιτυχιών του ελληνικού στρατού στον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο που προκάλεσαν το θαυμασμό και την έκπληξη της διεθνούς κοινής γνώμης, προξένησε στον ελληνικό πληθυσμό η με ταχύ ρυθμό ήττα απέναντι στο γερμανικό στρατό μια κατάσταση παραζάλης. Τα γερμανικά στρατεύματα είχαν διασχίσει τη χώρα εντός είκοσι ημερών και ούτε η Κρήτη μπόρεσε να κρατηθεί από τα μεταφερόμενα εκ της ηπειρωτικής χώρας ελληνικά και βρετανικά στρατεύματα. Ο ελληνικός πληθυσμός που ήταν ακόμα ενθουσιασμένος από τις νίκες του στρατού του και περήφανος για την με επιτυχία αντίσταση απέναντι στην ιταλική επιθετικότητα, αντιμετώπισε ξαφνικά όχι μόνο την εισβολή των γερμανικών αλλά και των ιταλικών στρατευμάτων και πρέπει να αισθάνθηκε ιδιαίτερη πικρία ότι η Βουλγαρία συμμετείχε στην κατοχή της χώρας μολονότι δεν είχε κυρήξει τον πόλεμο κατά της Ελλάδας.

Το στρατιωτικό επίτευγμα του ελληνικού στρατού εναντίον ενός αριθμητικά ισχυρότερου και κατά πολύ καλύτερα εξοπλισμένου εχθρού αναγνωρίστηκε μεν από τη πλευρά των Γερμανών αλλά η προδοσία στην Ανώτατη Στρατιωτική Διοίκηση επισκίασε την ικανοποίηση περί μιας αξιόπαινης μεγαλειώδους προσπάθειας καθιστώντας την σε μια άνευ προοπτική κατάσταση. Τίθεται το ερώτημα εάν η Ανώτατη Στρατιωτική Διοίκηση έπραξε το καλύτερο δυνατό όσο αφορά στο στρατηγικό σχεδιασμό και στον τρόπο διοίκησης, εάν η προθυμία ορισμένων κυβερνητικών μελών ήταν επαρκής για να δώσουν τον αγώνα εναντίον των ιδεολογικά συγγενικών και προβεβλημένων ως πρότυπο δικτατοριών. Ο διοικητής της Στρατιάς Ηπείρου, αντιστράτηγος Τσολάκογλου, υπέγραψε σε αντίθεση με τις εντολές του πρωθυπουργού Κορυζή ανακωχή και έθεσε αμέσως μετά τον εαυτό του στη διάθεση της Γερμανικής Δύναμης Κατοχής ως πρωθυπουργός μιας «κυβέρνησης Μαριονέτας». Στο τέλος των εχθροπραξιών κατέστη ξεκάθαρο ότι το αρχικά διαφανόμενο ως αρραγές μέτωπο άμυνας κατά της ιταλικής και γερμανικής επίθεσης είχε υποστεί ρωγή. Διαμορφώθηκαν πολλές διαφορετικές μεταξύ τους στάσεις απέναντι στις Δυνάμεις Κατοχής που θα μπορούσαν να περιγραφούν με τον χαρακτηρισμό δοσιλογισμός, πολιτική στάση ζωής του «βλέποντας και κάνοντας», αντίσταση.

Η στρατιωτική ήττα της Ελλάδας κατήργησε το καθεστώς της 4ης Αυγούστου. Δεν άλλαξε ωστόσο τίποτα στον αυταρχικού χαρακτήρα τύπο του ελληνικού συστήματος διακυβέρνησης. Οι προκλήσεις της δικτατορίας του Μεταξά -διάλυση του κοινοβουλίου, απαγόρευση των κομμάτων, διωγμός όλων των πολιτικών και ιδιαίτερος των αριστερών αντιπάλων- διευκόλυναν τη γερμανική Δύναμη Κατοχής στην κατάληψη της εξουσίας. Έπρεπε μόνο να επανδρώσει εκ νέου τις στρατηγικής σημασίας κυβερνητικές θέσεις ώστε να εξασφαλίσει ότι η κατεχόμενη αυτή περιοχή θα διοικούνταν σύμφωνα με τα σχέδια της. Επειδή η «κυβέρνηση πiónι» θα μπορούσε να στηριχθεί μετά τη διάλυση του ελληνικού στρατού μόνο από τα γερμανικά και ιταλικά στρατεύματα ήταν πλήρως εξαρτημένη από την εύνοια των γερμανικών και ιταλικών αρχών.

Απάναντι στη δοτή κυβέρνηση θεωρούταν η εξόριστη κυβέρνηση υπό τον Τσουδερό, η οποία είχε διαφύγει μαζί με τον βασιλιά Γεώργιο Β΄ στο Κάιρο, ως η νόμιμη εκπρόσωπος του ελληνικού λαού. Η εδαφική της ωστόσο απόσταση από την Ελλάδα ελλόχευε τον κίνδυνο μιας απομόνωσης από τις εξελίξεις των γεγονότων στο εσωτερικό της Ελλάδας. Η μοναδική δυνατότητα δράσης που διέβλεπε ο βασιλιάς βρισκονταν στα καλέσματα προς τον ελληνικό πληθυσμό και στην προσπάθεια να ασκήσει την επιρροή του προς τη βρετανική κυβέρνηση. Η μεταβολή της κατάστασης στην Ελλάδα φαίνονταν να εξαρτάται μόνο από μια αλλαγή των δεδομένων στα πεδία της μάχης εις βάρος των Δυνάμεων του Άξονα, δηλαδή από μια νίκη των Συμμάχων.

Μια τέτοια εξέλιξη δεν έδειχνε μέχρι το Φθινόπωρο 1942 εύκολα προβλέψιμη και δεν μπόρεσε να υποστηριχθεί από την πλευρά της Ελλάδας όπως φαίνονταν στο αρχικό στάδιο της κατοχής. Καμία πολιτική οργάνωση δεν ήταν έτοιμη και σε θέση να αναλάβει τα ηνία μιας αντίστασης. Η δικτατορία του Μεταξά είχε θέσει στο περιθώριο τα πολιτικά κόμματα που είχαν ανεχτεί την ανάληψη της εξουσίας από αυτόν και είχε καταστήσει τα συνδικάτα κατά τέτοιο τρόπο πειθήνια όργανα με το να αποτελούνται από οπαδούς του καθεστώτος. Η ηγετική ομάδα των συνδικάτων είχε συμβάλει, δρώντας ανεξάρτητα από τα μέλη τους, στην καθιέρωση μιας υποχρεωτικής εισφοράς και συνεργάζονταν έτσι πιο στενά με την κυβέρνηση.

Η μέθοδος αυτή συνεχίστηκε και κατά τη διάρκεια της κατοχής με αποτέλεσμα για την οργάνωση μιας αντίστασης από πλευράς συνδικάτων να δραστηριοποιούνται μόνο τα ανεξάρτητα από τη Δύναμη Κατοχής μέλη και να αναγνωρίζονται από τους εργαζόμενους ως η ηγετική ομάδα τους για την οργάνωση μιας πρώτης φάσης του κινήματος αντίστασης ενάντια στην κατοχή. Τα στελέχη ενσωματώθηκαν σε τούτα και ανέλαβαν δράση στο διάστημα πριν τη δικτατορία. Η κομμουνιστική πτέρυγα των συνδικάτων υπό την ηγεσία του Θεού ίδρυσε στις 16 Ιουλίου 1941 το Εργατικό Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΕΑΜ) στην κεντρική επιτροπή του οποίου εκπροσωπούταν επίσης οι ρεφορμιστικές ομάδες υπό τον Καλομοίρη και τον Στρατή. Ό,τι το ΕΑΜ παρουσίαζε τη μοναδική οργάνωση που αντιπροσώπευε τους εργάτες και η ξεκάθαρα αρνητική στάση αυτού απέναντι στην «κυβέρνηση μαριονέτα», είναι μια εξήγηση για τη συνοχή στο εσωτερικό του και τις πρώτες του επιτυχίες.

Διαφορετική ήταν η κατάσταση των κομμάτων που δεν δρούσαν παρασκηνακά κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Μεταξά. Δεν διαθέταν πολυμελείς οργανώσεις και η διεύρυνση τους τους καθίσταντο αδύνατη όχι μόνο εξαιτίας της μη ένταξης νέων μελών στον κομματικό μηχανισμό αλλά επίσης εξαιτίας της ελλιπούς ικανότητας και ετοιμότητας των επικεφαλής τους προς ανάληψη δράσης συνωμοτώντας κατά του καθεστώτος. Το γεγονός ότι στην πολιτική παράδοση των Λαϊκών και Φιλελευθέρων δεν υπήρχε ένα πρόγραμμα προσανατολιζόμενο στις κοινωνικές ανάγκες της χώρας που θα απευθύνονταν στα πλατιά κοινωνικά στρώματα και θα τα οργάνωνε επίδρασε επίσης αποφασιστικά. Η προσήλωση σε παλιές διαμάχες και σ' ένα παθολογικό φόβο για τον κομμουνισμό άλλαξαν την οπτική γωνία για τη νέα διαμορφωμένη κατάσταση και τις δυνατότητες δράσης. Το κοινωνικό στρώμα στο οποίο ανήκαν οι επικεφαλής των παραδοσιακών κομμάτων δεν έτεινε εξάλλου να δραστηριοποιηθεί ενάντια στο κατοχικό καθεστώς αλλά θεώρησε ότι το καθήκον ήταν η διατήρηση μέσω επιδέξιων ελιγμών των κεκτημένων, της θέσης αυτών και να φροντίσουν «ότι η ζωή συνεχίζεται».

Στο πλαίσιο της δίωξης όλων των πολιτικών του αντιπάλων από το καθεστώς Μεταξά, το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος (ΚΚΕ) έφερε το μεγαλύτερο βάρος. Λίγα μόνο από τα μέλη του κατόρθωσαν να διαφύγουν της σύλληψης και του εγκλεισμού στα

στρατόπεδα πολιτικών κρατουμένων. Το κόμμα δεν διαθέτει καμία ενιαίας μορφής διοίκηση. Η δομή του είχε αποδιοργανωθεί. Την Άνοιξη 1941 το ΚΚΕ δεν διαθέτει πολιτική ισχύ. Η θεωρητική προσέγγιση της οργάνωσης του και η δομή του ανταποκρίνονται στις συνθήκες δράσης στο πλαίσιο της παρανομίας, όμως η εμπειρία των κομμουνιστών σχετικά με τη δράση σε καθεστώς παρανομίας δεν μπόρεσε να είναι αρχικά προσοδοφόρα επειδή το Γερμανοσοβιετικό Σύμφωνο Μη Επίθεσης προκαλούσε μεγάλου μεγέθους σύγχυση σχετικά με την κατανόηση της πολιτικής κατάστασης και την αποφασιστικής σημασίας χάραξη της πολιτικής γραμμής.

Η κατάσταση αυτή άλλαξε με τη γερμανική επίθεση κατά της Σοβιετικής Ένωσης στις 22 Ιουνίου 1941. Από την πλευρά της Κομμουνιστικής Διεθνούς δεν εκλαμβάνονταν πλέον ο χαρακτήρας του πολέμου ως «ιμπεριαλιστικός και άδικος» αλλά μπορούσε να κατανοηθεί ως ένας «προοδευτικός πόλεμος ενάντια στη φασιστική βαρβαρότητα» ο οποίος επέβαλε στα κομμουνιστικά κόμματα την ενεργή επέμβαση και υποστήριξη όλων των αντιφασιστικών δυνάμεων, επομένως επίσης και των Δυτικών Συμμάχων. Με τούτη τη μεταβολή της κατάστασης ξεκίνησε η κομμουνιστική αντίσταση στις επιτυχίες της οποίας συνέβαλαν όχι μόνο η εμπειρία σε πράξεις συνομοσίας και ετοιμότητα ανάληψης δράσης των Κομμουνιστών, αλλά και η ικανότητα αυτών να αναλύουν την πολιτική κατάσταση και να γίνονται από τον άμαχο πληθυσμό κατανοητοί.

Στις 1 Ιουλίου 1941 ανήγγειλε η νέα κεντρική επιτροπή του ΚΚΕ ως στόχο δράσης την εκδίωξη των Δυνάμεων Κατοχής και την πτώση της «κυβέρνησης-μαριονέτας». Κάλεσε για υποστήριξη του αγώνα της Σοβιετικής Ένωσης, των προσπαθειών κάθε σημαντικής αντιφασιστικής δύναμης και για το σχηματισμό μιας προσωρινής κυβέρνησης με τη συμμετοχή όλων των κομμάτων. «Η κυβέρνηση θα έχει την αποστολή να επαναφέρει τις δημοκρατικές ελευθερίες του λαού, να φροντίσει να έχει δουλειά και ψωμί, να συγκαλέσει μια εναρκτήρια Εθνοσυνέλευση και να υπερασπιστεί την ακεραιότητα και ανεξαρτησία της Ελλάδος ενάντια σε κάθε ιμπεριαλιστική δύναμη». Το ξεκίνημα μιας σοσιαλιστικής επανάστασης δεν έπρεπε σε καμιά περίπτωση να διακοπεί, η κεντρική επιτροπή του ΚΚΕ ανάθετε σε κάθε κομμουνιστή ως καθήκον «να οργανώσει τη λαϊκή εξέγερση για μια εθνική και κοινωνική απελευθέρωση της Ελλάδος».

Στις 27 Σεπτεμβρίου 1941 ίδρυσε το ΚΚΕ μαζί με ορισμένα αριστερά κόμματα -η Κομμουνιστική Διεθνής είχε κυρήξει πριν 2 έτη την καταπολέμηση αυτών- το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ) το οποίο βρίσκονταν ανοιχτό στα μέλη όλων των πολιτικών κατευθύνσεων που ήθελαν να συμμετέχουν στον Απελευθερωτικό Αγώνα. Μετά από ένα σύντομο διάστημα ενσωματώθηκαν εκεί και άλλα μικρά κόμματα. Το Καλοκαίρι 1942 εμφανίστηκαν οι πρώτες αντάρτικες ομάδες του Εθνικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού (ΕΛΑΣ) στην περιοχή του Ολύμπου και στη Ρούμελη.

Το γεγονός ότι το ΕΑΜ κατόρθωσε εντός ενός έτους να καταστεί ο χώρος συγκέντρωσης των δυνάμεων της αντίστασης, το επιβεβαιώνει μια εκτίμηση του διοικητή Νοτίου Ελλάδος από το Φθινόπωρο 1942: «Το ΕΑΜ συνεργάζεται με τη Βρετανική Μυστική Υπηρεσία για το ελληνικό κίνημα ελευθερίας και αντίστασης στο οποίο ενώνονται όλα τα εχθρικά προς τον Άξονα ρεύματα και εκεί διαδίδονται σε μεγάλη κλίμακα κομμουνιστικά συνθήματα και ιδέες. Το ΕΑΜ έχει αντιληφθεί ότι πρέπει να συνασπισθούν σε αυτό όλα τα ριζοσπαστικά στοιχεία της Αριστεράς και της Δεξιάς. Έχει ως στόχο την υλοποίηση μιας κατά το μέγιστο λαϊκής εξέγερσης στην Ελλάδα. Πρέπει επίσης να πραγματοποιηθούν οι κατάλληλες επαφές για αποβάσεις εχθρικών στρατιωτικών δυνάμεων».

Ενώ ο ΕΑΜ/ΕΛΑΣ ξεκινούσε επαφές με τις βρετανικές αρχές και παράλληλα οργανωνόταν εντούτοις με τις δικές του δυνάμεις, η δεύτερη μεγαλύτερη οργάνωση αντίστασης, ο Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος (ΕΔΕΣ), ήταν εξαρτημένος από τη βρετανική υποστήριξη για τη συγκρότηση των ομάδων αντίστασης του. Η βρετανική βοήθεια ήταν το ίδιο καθοριστική επίσης για το σχηματισμό των ομάδων αντίστασης του Σπάη (Όλυμπος) και Παπαγεωργίου (Πίνδος), του Σαράφη (Θεσσαλία) και για την οργάνωση Εθνική και Κοινωνική Απελευθέρωση (ΕΚΚΑ) στον Παρνασσό. Στις διαπραγματεύσεις για την έναρξη δράσης αυτών των διάφορων ομάδων αντίστασης υπήρξε σύγκλιση των συμφερόντων και προθέσεων των Ελλήνων πολιτικών και αξιωματικών με τις αποστολές Βρετανών κατασκόπων και του επικεφαλής της βρετανικής στρατιωτικής αντιπροσωπίας στην Ελλάδα, Myers. Όπως ανέφερε ο Myers, είχε επιδιώξει το σχηματισμό διάφορων «μη πολιτικοποιημένων, στρατιωτικά ενωμένων και υπό την αποκλειστική ευθύνη του Διοικητή Μέσης Ανατολής» ομάδων αντίστασης.

Οι διαδικασίες κατά τη δημιουργία αυτών των ομάδων απεικόνιζαν ήδη τις αργότερα πολιτικές αντιπαλότητες όπως και την προσπάθεια επίσης των Βρετανών να δραστηριοποιήσουν τις ελληνικές ομάδες αντίστασης προς υποστήριξη του πολέμου των Συμμάχων υπό την παύση όλων των πολιτικών διενέξεων. Οι πολιτικές διαφορές μεταξύ των τριών μεγαλύτερων ομάδων, δηλαδή του ΕΑΜ, του ΕΔΕΣ και της ΕΚΚΑ δεν είχαν ωστόσο το χρονικό αυτό σημείο μεγαλύτερη σημασία από ό,τι η απόσταση που τους χώριζε η Ελληνική Εξόριστη Κυβέρνηση. Συμφωνούσαν στην κατάργηση της Μοναρχίας και εκεί προσχωρούσαν μέλη από τους κύκλους των Φιλελευθέρων και των Λαϊκών των οποίων οι αντιπρόσωποι δεν ήταν μέλη της Εξόριστης Κυβέρνησης.

Ως ένα ακόμα κοινό στοιχείο μεταξύ του ΕΑΜ, του ΕΔΕΣ και της ΕΚΚΑ πρέπει να θεωρηθεί -μολονότι αντανακλά διαφορετικά- ο κοινωνικός τους προσανατολισμός. Στον ΕΔΕΣ, που είχε ιδρυθεί το Φθινόπωρο 1941 με πρωτοβουλία του Πυρομάγλου και με την υποστήριξη του στρατηγού Πλαστήρα και είχε αναλάβει ο στρατηγός Ζέρβας τη στρατιωτική του διοίκηση, εκπροσωπήθηκε αυτή γραμμή από μια ομάδα νέων πολιτικών όπως ο Πετιμεζάς, ο Γιαννακόπουλος και ο Πυρομάγλου. Τέθηκαν ωστόσο στο παρασκήνιο από μια πιο δεξιόστροφη ομάδα. Εν αντιθέσει, η μικρότερης ισχύος ομάδα της ΕΚΚΑ, που βρίσκονταν υπό τη διοίκηση του συνταγματάρχη Ψαρρού και Καρτάλη, επέδειξε στις πολιτικές επιδιώξεις των μελών της μεγαλύτερης κλίμακας ενότητα.

Όχι μόνο το ΕΑΜ, αλλά επίσης ο ΕΔΕΣ και η ΕΚΚΑ κατόρθωσαν στο αρχικό στάδιο της κατοχής να αποκομίσουν οφέλη από το πολιτικό κενό στην Ελλάδα. Το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ πλεονεκτούσε εξαιτίας της νωρίτερης ίδρυσης του και κυρίως λόγω της καλύτερης οργανωτικής δομής αυτού. Επεκτάθηκε σε σύντομο χρονικό διάστημα σε ένα μεγάλο τμήμα της χώρας ενώ ο ΕΔΕΣ και η ΕΚΚΑ μπόρεσαν να παραμείνουν μόνο σε γεωγραφικά περιορισμένες περιοχές-στην Ήπειρο και στον Παρνασσό-.

(περίληψη) Το δεύτερο χωρίο με τον κεντρικό τίτλο: «*Δυνατότητες δράσης της αντίστασης*» φέρει ως επιμέρους τίτλο: «*το κίνημα αντίστασης στις πόλεις*». Ακολουθεί η μετάφραση του.

(μετάφραση) α) Μια αποφασισμένη αρχηγική ομάδα για την προβολή αντίστασης κατά της κυριαρχικής δύναμης δεν μπορεί να επιτύχει τους σκοπούς της εάν δεν κατορθώσει να πάρει με το μέρος της τον άμαχο πληθυσμό. Επειδή οι προϋποθέσεις για μια κινητοποίηση του πληθυσμού στις πόλεις και στην ύπαιθρο είναι πολύ διαφορετικές

μεταξύ τους, πρέπει οι δυνατότητες δράσης της αντίστασης στην Ελλάδα να εξεταστούν εδώ σε δύο τομείς.

Η σύγκυση που προκάλεσε η ήττα και η επίδειξη της γερμανικής στρατιωτικής ισχύος δεν ήταν ιδανικές να δημιουργήσουν ένα πεδίο που θα ανήκε εκεί μια γενικής μορφής αντίσταση στηριζόμενη σε αυθόρμητες αντιδράσεις. Φαίνεται ότι η γερμανική κατοχή συνδέθηκε αρχικά με αδιαφορία και παραίτηση στο οποίο συνέβαλε με σιγουριά ότι η Ελλάδα και η Γερμανία διατηρούσαν στενές σχέσεις στην προπολεμική περίοδο.

Το γεγονός ότι δεν κατάρθωσε ωστόσο να συνδεθεί η κατοχή με ένα κλίμα συμπάθειας, μπορεί κάποιος να το ενάγει στις μεμονωμένες δράσεις. Η Δύναμη Κατοχής αντέδρασε με πολύ νευρικήτητα όταν το πρωί της 31^{ης} Μαΐου 1941 εξαφανίστηκε η γερμανική σημαία από την Ακρόπολη. Συνθήματα στους τοίχους, προκηρύξεις με καλέσματα με αφορμή την 1^η Μαΐου και της Εθνικής Επετείου έφεραν ένα παρόμοιο συμβολικό χαρακτήρα. Μια παράμετρος επίσης για τη στάση του άμαχου πληθυσμού απεικόνισε η υποστήριξη προς τους Βρετανούς στρατιώτες όταν εκείνοι επιχείρησαν να διαφύγουν της γερμανικής αιχμαλωσίας και να κρυφτούν.

Αναπτύχθηκε σταδιακά μια πολιτικά οξυμένη συνολική αντίδραση εναντίον των κατοχικών δυνάμεων. Οι προϋποθέσεις αυτής δημιουργήθηκαν κυρίως στις πόλεις λόγω της πληθυσμιακής δομής. Η εκεί συγκέντρωση εξουσίας της κατοχικής δύναμης μπόρεσε να εμποδίσει μεν ένα κίνημα εξέγερσης -που θα μπορούσε να εκδηλωθεί και στην ύπαιθρο- αλλά προκάλεσε το γεγονός να έρθει ο άμαχος πληθυσμός σε στενότερη επαφή με τις μεθόδους κυριαρχίας από πλευράς του εχθρού. Κυρίως, πλήγηκε από τις καταστροφικές επιπτώσεις της οικονομικής πολιτικής της Δύναμης Κατοχής.

Η διακοπή των ζωτικής σημασίας για την Ελλάδα εισαγωγών που προέκυψε από τον συμμαχικό αποκλεισμό καθώς επίσης και από την υπερφόρτωση της κεντρικής σιδηροδρομικής γραμμής εξαιτίας των στρατιωτικών μεταφορών και ο εκτενής εφοδιασμός των κατοχικών στρατευμάτων από την ύπαιθρο οδήγησε σε σύντομο χρονικό διάστημα μετά την κατοχή σε τεράστια έλλειψη τροφίμων. Η καταστροφική έξαρση της πείνας το χειμώνα του 1941/42 και οι εκ τούτου προκαλούμενες επιδημίες προξένησαν χιλιάδες θύματα. Οι προμήθειες σιτηρών από ουδέτερες χώρες μπόρεσαν μεν να βελτιώσουν, κατά τη διάρκεια της άνοιξης 1942, την κατάσταση σίτισης, αλλά υπήρχε έλλειψη σε τρόφιμα καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου της κατοχής. Επιπλέον, ο μαρασμός της γεωργίας και η διακοπή λειτουργίας των βιομηχανικών και εμπορικών επιχειρήσεων κατάστρεψαν τις δομές οικονομίας της Ελλάδος. Η γερμανική κατοχική δύναμη αντέδρασε μόλις τον Οκτώβριο 1942 καθώς η εξαιρετικά άσχημη κατάσταση της οικονομίας άρχισε να απειλεί και την ίδια. Ο Ειδικός Απεσταλμένος του Ράιχ, υπεύθυνος των οικονομικών ζητημάτων στην Ελλάδα, Neubacher, κατόρθωσε μετά κόπου να ασφαλίσει την οικονομική φύση επιβίωση του γερμανικού στρατού στην Ελλάδα, αλλά η κατάσταση του ελληνικού άμαχου πληθυσμού είχε λίγο μόνο βελτιωθεί.

Κατά τη διάρκεια του χειμώνα 1941/42 ήταν ο άμαχος πληθυσμός των πόλεων πλήρως απασχολημένος να ανταπεξέλθει στις καθημερινές του ανάγκες. Από την άνοιξη υπήρξε ωστόσο μια αισθητή μεταβολή της κατάστασης στο εσωτερικό της χώρας. «Η παρουσιαζόμενη βελτίωση της κατάστασης σίτισης και οι υψηλές θερμοκρασίες αυτή την εποχή προξένησαν μια μεγάλης κλίμακας δραστηριοποίηση στους έως τώρα βρισκόμενους σε κατάσταση ηρεμίας Έλληνες» αναφέρει μια Έκθεση του διοικητή Νοτίου Ελλάδος.

Οι δολιοφθορές πολλαπλασιάστηκαν και αυξήθηκαν με αλματώδη ρυθμό κυρίως πριν το τέλος του έτους 1942. Μολονότι η δολιοφθορά απεικονίζει ένα είδος δράσης ολιγομελών και ειδικά εκπαιδευμένων ομάδων, επεκτάθηκε με την πάροδο του χρόνου σε πλατύτερο επίπεδο. Ο γερμανικός στρατός θεώρησε τη συχνή κλοπή καλωδίων, ηλεκτρικών εγκαταστάσεων των σιδηροδρομικών γραμμών και την αφαίρεση λάστιχων- και βαλβίδων μοχλού φρένων από ατμομηχανές ως ιδιαίτερος επιζήμια για την ασφάλεια αυτού. Το φθινόπωρο 1942 έγινε κάλεσμα μέσω μεγάλου αριθμού προκηρύξεων προς τους δραστηριοποιούμενους στο γερμανικό στρατό εργάτες να απέχουν από την εργασία τους, να δουλεύουν με αργό ρυθμό έχοντας άσχημες εργασιακές επιδόσεις και να καταστρέφουν τις μηχανές και τα προϊόντα. Η αύξηση των δράσεων δολιοφθοράς το φθινόπωρο 1942 συμπλέει με την ανάπτυξη της οργανωτικής δομής του ΕΑΜ και με την αντίδραση του άμαχου πληθυσμού λόγω της επιδεινωμένης στρατιωτικής κατάστασης των κατοχικών δυνάμεων.

Μια ανάλογη αύξηση ανάληψης δράσης από μεγάλα τμήματα του πληθυσμού παρατηρείται κατά τη διάρκεια 1942 με τη μορφή διαδηλώσεων και απεργιών που ερμηνευόταν αρχικά ως μια διαμαρτυρία ενάντια στην ανικανότητα της «κυβέρνησης Μαριονέτας» για τη βελτίωση της κατάστασης της οικονομίας. Στην απεργία του Απριλίου 1942 στην Αθήνα και Θεσσαλονίκη συμμετείχαν κυρίως δημόσιοι υπάλληλοι οι οποίοι απαιτούσαν την προσαρμογή των απολαβών τους στο αυξημένο κόστος ζωής, ενώ η μακράς διάρκειας απεργιακή κινητοποίηση του Σεπτεμβρίου 1942 περιλάμβανε ένα ευρύ φάσμα του πληθυσμού και χαρακτηρίζονταν από την μεγάλης κλίμακας επιρροή των πολιτικών οργανώσεων.

Στη σκέψη ότι η βελτίωση της κατάστασης σίτισης ήταν ένα επιτυχές αποτέλεσμα του κινήματος αντίστασης και ότι η ελληνική κυβέρνηση είχε αποδειχτεί από κάθε άποψη ως κατώτερη των περιστάσεων στράφηκαν τα συλλαλητήρια και οι διαδηλώσεις κατά τη διάρκεια του φθινοπώρου 1942 μαζικά ενάντια στις Δυνάμεις Κατοχής. Οι πολιτικές οργανώσεις επέδρασαν στην εξάπλωση της αντίστασης και της πολιτικοποίησης της και βοήθησαν το κίνημα διαμαρτυρίας του άμαχου πληθυσμού για ένα επιτυχές αποτέλεσμα τιθέμενες ως επικεφαλής στο μαζικό αυτό κίνημα.

Η έντονη προπαγάνδα ενός μεγάλου μέρους των οργανώσεων απεικονίζει την ατμόσφαιρα αυτών των μηνών. Προκηρύξεις, μεταφρασμένες στη γερμανική γλώσσα, επισυνάπτονται στα γερμανικά αρχεία ή αναφέρονται στις Εκθέσεις των γερμανικών στρατιωτικών αρχών, παρουσιάζοντας τη θέληση του πληθυσμού για ανάληψη δράσης προς όφελος αυτού. Καλούν προς οικονομική και ηθική υποστήριξη όσων καταδιώκονται από τις κατοχικές αρχές, ενθαρρύνουν για συνέχιση των απεργιακών κινητοποιήσεων, απαιτούν την προμήθεια τροφίμων, την αναπροσαρμογή των μισθών στις τρέχουσες αυξημένες τιμές, την κατάργηση της θανατικής ποινής και την απελευθέρωση όλων των συλληφθέντων υπαλλήλων. Παραπέμπουν στις επιτυχίες των απεργών και κάνουν κάλεσμα για συνασπισμό δυνάμεων και οργάνωση του αγώνα ενάντια στην κατοχή. Το ΕΑΜ διαδραμάτισε στην προκειμένη περίπτωση έναν αρχηγικό ρόλο καθώς ανέλυσε την πολιτική της «κυβέρνησης Μαριονέτας» και των κατοχικών αρχών και αιτιολόγησε εκ τούτου την αναγκαιότητα του αγώνα. Έγειρε αξιώσεις ως προς τη βελτίωση της κατάστασης των εργαζομένων και έκανε υποδείξεις ως προς τη στάση απέναντι στις κατοχικές δυνάμεις. Το ΕΑΜ έστρεψε επίσης τις επιθέσεις του εναντίον των Δυνάμεων Κατοχής ως υπαίτιες για την οικονομική καταστροφή. «Το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο μπορεί με τη στραμμένη κατά των Δυνάμεων του Άξονα προπαγάνδα του να

καταστεί ένας πραγματικός κίνδυνος» αναφέρει μια Έκθεση του διοικητή Νοτίου Ελλάδος τον Οκτώβριο 1942.

Η επιτυχία της οργανωτικής δράσης του ΕΕΑΜ όπως επίσης του ΕΑΜ και της Ενιαίας Πανελλαδικής Οργάνωσης Νέων (ΕΠΟΝ) φάνηκε στην ενιαία αντίσταση του λαού ενάντια στη χρησιμοποίηση του εργατικού δυναμικού προς καταναγκαστική εργασία. Λόγω της μεγάλης έλλειψης εργατικού δυναμικού για το γερμανικό στρατό στην Ελλάδα και της αποτυχίας στην πρόσληψη εργατών για τη μεταφορά τους στη Γερμανία επιχείρησαν οι γερμανικές στρατιωτικές αρχές να υποχρεώσουν, αρχής γενομένης το Φεβρουάριο 1943, το λαό προς καταναγκαστική εργασία. Το Φεβρουάριο και Μάρτιο 1943 πραγματοποιήθηκαν σε πολλές πόλεις συλλαλητήρια και μεγάλης διάρκειας απεργίες που επεκτάθηκαν και στα σχολεία. Στην Αθήνα ξέσπασαν αιματηρές συγκρούσεις μεταξύ του πλήθους των διαδηλωτών και των Γερμανών και Ιταλών στρατιωτών κατά τη διάρκεια των οποίων πυρπολήθηκε δύο φορές το υπουργείο Εργασίας. Η προγραμματισμένη για αρχές Μαρτίου γενική απεργία, όπως οι γερμανικές αρχές προσπάθησαν να παρηγορηθούν, δεν πραγματοποιήθηκε στο ακέραιο, αλλά το κίνημα των απεργιακών κύκλων διήρκεσε, παρά του ψηφισμένου νόμου τον Απρίλιο 1942 περί επιβολής θανατικής ποινής για τους απεργούντες δημοσίους υπαλλήλους και παρά της απαγόρευσης από τη γερμανική διοίκηση των απεργιακών κινητοποιήσεων (αντιμετώπιση όλων των απεργών ως δολιοφθορείς) έως τα μέσα του μήνα. Σταμάτησαν μόλις αφότου ήρθη το διάταγμα περί καταναγκαστικής εργασίας και ικανοποιήθηκαν τα οικονομικά αιτήματα των δημοσίων υπαλλήλων.

Ο αγώνας ενάντια στη δραστηριοποίηση των εργαζομένων προς καταναγκαστική εργασία επέφερε ένα επιτυχές αποτέλεσμα: η οργάνωση του ΕΑΜ και του ΕΕΑΜ αποδείχτηκε αντάξια των περιστάσεων και ενισχύθηκε. Ο άμαχος πληθυσμός συνειδητοποίησε ότι ο ίδιος κατόρθωσε να κλονίσει ισχυρά την αυτοπεποίθηση των κατοχικών δυνάμεων και να σαμποτάρει τα μέτρα τους. Στην ακολουθούμενη χρονική περίοδο, κατά την οποία αναμενόταν διαρκώς μια απόβαση των Συμμάχων στην Ελλάδα, πραγματοποιούνταν συνεχώς απεργίες και διαδηλώσεις που σταμάτησαν όχι λόγω των αυξήσεων των μισθών από την ελληνική κυβέρνηση αλλά εξαιτίας των βαριάς μορφής απειλών εκ μέρους της γερμανικής κατοχικής δύναμης για να αρχίσουν εκ νέου αργότερα. Με την τακτική αποδυνάμωσης της «κυβέρνησης Μαριονέτας» μέσω έγερσης οικονομικών απαιτήσεων που δεν θα μπορούσαν να ικανοποιηθούν και μιας δοκιμασίας ισχύς της Δύναμης Κατοχής εμφανίστηκε ο ξεκάθαρος πολιτικός χαρακτήρας αυτών των απεργιακών κινητοποιήσεων που κατευθύνονταν από τις οργανώσεις του Ε.Α.Μ.

β) Το κίνημα αντίστασης στα βουνά

Οι δυνατότητες μιας αντιστασιακής δράσης στις περιοχές της υπαίθρου διέφεραν από τις προϋποθέσεις αντίστασης στις πόλεις σε δύο κυρίως σημεία. Ενώ στις πόλεις μπορούν να σημειωθούν συλλαλητήρια, διαδηλώσεις και απεργίες, οι περιοχές της υπαίθρου και ιδιαιτέρως τα δυσπρόσιτα βουνά της Ελλάδας είναι κατάλληλες για τη δράση των ανταρτών. Ένα κίνημα αντίστασης που θα στοχεύει στην απελευθέρωση όλης συνολικά της χώρας πρέπει να έχει ως επίδιωξη την κυρίευση των πόλεων. Ο έλεγχος των επαρχιών και η απομόνωση των κατοχικών δυνάμεων μέσα στις πόλεις δημιουργεί την προϋπόθεση για την επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου.

Ενώ στις πόλεις, ιδιαιτέρως σε Αθήνα, Πειραιά και Θεσσαλονίκη, δημιούργησε η διαμαρτυρία ενάντια στην κακή οικονομική κατάσταση το θεμελιώδη λίθο της δράσης

των οργανώσεων αντίστασης, έπρεπε στην ύπαιθρο να δημιουργηθεί ένα μαζικό κίνημα αντίστασης. Αυτό θα σήμαινε όχι μόνο την προσέλκυση μαχητών αλλά ακόμα τη συμπάθεια από πλευράς του άμαχου πληθυσμού που χωρίς την υποστήριξη αυτού δεν θα μπορούσαν οι αντάρτες να αναλάβουν δράση. Από τη στάση των κατοίκων της υπαίθρου εξαρτάται εάν οι αντάρτες θα ήλπιζαν στην πίστη αυτών τους, εάν θα μπορούσαν να τους εξασφαλίσουν τον εφοδιασμό τους με τρόφιμα και εξοπλισμό και να τους πληροφορούν για τις κινήσεις του αντιπάλου.

Η σημασία μιας τέτοιας υποδομής διακρίνεται στις πρώτες δράσεις της ένοπλης αντίστασης στην περιοχή της Νιγρίτας (Μακεδονία) το Σεπτέμβριο και Οκτώβριο 1941. Μια Έκθεση του διοικητή Θεσσαλονίκης-Αιγαίου αναφέρει ότι συμμετείχαν εκεί «πιθανότατα κομμουνιστικά στοιχεία, εθνικόφρονες Έλληνες, δραπέτες ή κρυμμένοι Άγγλοι» και παραπέμπει στην επίδραση τους στις ταραχές στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα και στο κίνημα εξέγερσης στη Σερβία. Το καλοκαίρι 1941 είχε προηγηθεί μια μεγάλου μεγέθους προπαγάνδα, μικρής κλίμακας δράσεις δολιοφθοράς και μεμονωμένες απόπειρες για το σχηματισμό ομάδων αντίστασης. Οι αντάρτες -αναφέρεται μια ομάδα περίπου 120 ανδρών- αφοπλίσαν φρουρούς της Χωροφυλακής, διανέμισαν στον πληθυσμό αποθηκευμένα από τις αρχές σιτηρά, επιτέθηκαν κατά μελών του γερμανικού στρατού και πραγματοποίησαν δολιοφθορές. Οι προσπάθειες των κατοχικών αρχών να συλλάβουν τους αντάρτες έμειναν χωρίς αποτέλεσμα. Αντ' αυτού επέβαλαν πολύ σκληρά και χωρίς διάκριση αντίποινα που είχαν ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί σε ορισμένα χωριά «ένα είδους πολιτοφυλακή» από τους κατοίκους τους οι οποίοι άοπλοι ή εξοπλισμένοι με τσεκούρια προσπάθησαν μαζί με την Ελληνική Χωροφυλακή να κρατήσουν τους αντάρτες μακριά από τα χωριά τους. Οι ταραχές μειώθηκαν το Νοέμβριο και μια μικρή ομάδα από αντάρτες υποχώρησε στα βουνά Τζένα και Πάικο.

Με μεγαλύτερη επιτυχία πραγματοποιήθηκε η- από το καλοκαίρι/φθινόπωρο 1942- δράση των ανταρτών στην Κεντρική Ελλάδα, βόρεια Θεσσαλία και Βάλτο, στις περιοχές επομένως όπου τα βουνά εκεί πρόσφεραν μεγαλύτερη προστασία από ό,τι στη Μακεδονία και τις είχαν καταλάβει οι λιγότερο σκληροί στις δράσεις τους Ιταλοί. Πίσω από τους ηγέτες των ανταρτών βρίσκονταν οι οργανώσεις του ΕΑΜ και του ΕΔΕΣ που τους υποστήριζαν. Οι ίδιοι κατάγονταν συχνά από τις περιοχές εκεί όπου ξεκινούσαν τη δράση τους. Η ισχύς των ομάδων τους δεν πρέπει να εκτιμηθεί στο αρχικό στάδιο με βάση τον αριθμό των δολιοφθορών και των επιθέσεων, αλλά από την επιτυχία της προπαγάνδας τους.

Στην Κεντρική Ελλάδα και βόρεια Θεσσαλία, εκεί όπου δημιουργήθηκε ο ΕΛΑΣ, έφερε αυτή η προπαγάνδα τα ίδια χαρακτηριστικά. Τα Στρατιωτικά Αρχεία αναφέρουν σχετικά με την είσοδο της ομάδας του Νάκου Μπελλή στο χωριό Λεοντάρι (περιοχή Καρδίτσας). «Συγκέντρωσε με κωδωνοκρουσίες τον πληθυσμό και ύψωσε την ελληνική σημαία με την αναγραφή ΕΛΑΣ. Αφού οι επαναστάτες ενθάρρυναν, προκαλώντας τον ενθουσιασμό, το πλήθος με πατριωτικούς ύμνους και λόγους, παρέδωσαν στους γεωργούς σιτηρά και διαλύσαν το κοινοτικό συμβούλιο τοποθετώντας ένα άλλο».

Συγκρίνοντας μια αναφορά του αρχηγού των ανταρτών Δημητρίου (Νικηφόρος) σχετικά με την είσοδο των ανταρτών του Άρη Βελουχιώτη στο χωριό Δομνίτσα προκύπτει μια εικόνα αναφορικά με τις βασικές προθέσεις. Μέσω της συνεργασίας με την -ακόμα μυστική- οργάνωση του ΕΑΜ πληροφορήθηκε η ομάδα των ανταρτών αναφορικά με τα προβλήματα του χωριού για να μπορέσει να ασχοληθεί με την εκεί διαμορφωμένη κατάσταση. Η ανοιχτού τύπου εκλογή ενός νέου κοινοτάρχη, η τοποθέτηση κοινοτικών

συμβούλων και η σύσταση μιας Επιτροπής Λαϊκής Δικαιοδοσίας, στην οποία συμμετείχαν συχνά και οι ίδιοι οι αντάρτες, οδήγησε σε μια αλλαγή μέσα στην πολιτική ιεραρχία και δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την ελεύθερη κάθοδο του ΕΑΜ. Στο πλαίσιο αυτό κατόρθωσε το ΕΑΜ όχι μόνο να εγκατασταθεί σε κάποια μεμονωμένα χωριά, αλλά να θέσει επίσης υπό την επήρεια αυτού μια μεγάλη περιοχή και να πάρει με το μέρος του τον πληθυσμό για τον αγώνα αντίστασης, για τη συμμετοχή του στις οργανώσεις του ΕΑΜ και για τη δημιουργία εφεδρειών. Ο ΕΛΑΣ διέθετε στην Κεντρική Ελλάδα ένα προσεγμένο και πλήρως ανεπτυγμένο δίκτυο πληροφοριών καθώς επίσης και μια καλή οργάνωση ανεφοδιασμού.

Οι επιθέσεις των μονάδων του στόχευαν σε μια παρενόχληση της διοικητικής δραστηριότητας της «κυβέρνησης Μαριονέτας» και της συγκέντρωσης πληροφοριών των κατοχικών αρχών από «Εμπίστους» με τον εκφοβισμό όλων που τάσσονταν στο πλευρό τους. Απόπειρες με εκρηκτικές ύλες, επιθέσεις εναντίον των ιταλικών στρατευμάτων, παρεμπόδιση των εργασιών στα ελεγχόμενα από τον γερμανικό στρατό ορυχεία προκάλεσαν ανησυχία στις στρατιωτικές υπηρεσίες από των οποίων τις Μονάδες Ανίχνευσης Χώρων διέφευγαν οι αντάρτες συνεχώς. Στην Έκθεση του Διοικητή Νοτίου Ελλάδος της 30/11/1942 αναφέρεται ότι «η δραστηριότητα των συμμοριών στην Κεντρική Ελλάδα παρουσιάζει όπως πρότινος το μεγαλύτερο κίνδυνο (εντός Ελλάδας)». «Αναμένεται η ένταση αυτής και παράλληλα η διακινδύνευση του γερμανικού ανεφοδιασμού για τη Νότια Ελλάδα και Κρήτη. Η εξολόθρευση των συμμοριών και μάλιστα πριν μια επίθεση του εχθρού στην Ελλάδα τίθεται ως πρώτη προϋπόθεση για τη διατήρηση της ηρεμίας και της τάξης σε όλη συνολικά την ελληνική επικράτεια».

Τη χρονική αυτή περίοδο επικρατούσε στις κατοχικές αρχές ακόμα μια ασάφεια σχετικά με τη διοίκηση και την πολιτική κατεύθυνση των ομάδων αντίστασης. Οι πληροφορίες αναφορικά με την εμφάνιση τους ήταν πιο συγκεκριμένες. Σύμφωνα με τις γερμανικές αναφορές οι αντάρτες ήλεγχαν από το Σεπτέμβριο 1941 μεγάλες περιοχές της Φθιώτιδας-Φωκίδας (στο νότιο τμήμα της οροσειράς της Πίνδου, Γκιώνας και Παρνασσού περίπου 500 άνδρες) και της βόρειας Θεσσαλίας (στη Χάσια, Όσσα και Όλυμπο 500 περίπου άνδρες) και από το Νοέμβριο επίσης την Ευρυτανία και τον Βάλτο (δυτικά της Πίνδου και στο Μακρυνόρο 100-150 περίπου άνδρες).

Ο Woodhouse είναι της άποψης ότι η αντίσταση άρχισε πραγματικά μόλις τον Οκτώβριο 1942 με την απόβαση των Άγγλων αλεξιπτωτιστών που είχαν ως αποστολή τη συγκέντρωση μιας ομάδας ανταρτών για την καταστροφή μιας σπουδαίας σημασίας σιδηροδρομικής γέφυρας στη γραμμή Αθήνα-Θεσσαλονίκη. Στο σημείο αυτό υποτιμά τη σημασία που πρέπει να αποδοθεί στην υποδομή για την ανάπτυξη ενός κινήματος αντίστασης. Όπως αναφέρουν τα ντοκουμέντα, υπήρχαν στην Ελλάδα κατά την άφιξη των Βρετανών αξιωματικών ομάδες ανταρτών διοικούμενες από στρατιωτικούς που είχαν ξεπεράσει τις αρχικές δυσκολίες των πρώτων σταδίων της οργάνωσης και που χωρίς τη βοήθεια αυτών δεν θα ήταν εφικτή η ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοπόταμου. Οι γερμανικές στρατιωτικές υπηρεσίες θεωρούσαν «την οργάνωση όπως και την τακτική του τώρα πλέον συμπαγούς κινήματος αντίστασης ως καλή και ως ένα πολύ μεγάλο κίνδυνο»

(περίληψη) Το δεύτερο κεφάλαιο με τον κυρίως τίτλο: «*Η δυναμικότητα της ένοπλης αντίστασης στον αγώνα ενάντια στην κατοχή*», φέρει ως επιμέρους τίτλο: «*Η δραστηριότητα των ανταρτών έως το φθινόπωρο 1943*». Ακολουθεί η μετάφραση του.

(μετάφραση) Κατά την περιγραφή του αντάρτικου κινήματος στο αρχικό του στάδιο είχε ήδη διαφανεί κατά πόσο πολύ εξαρτάται μια εκτίμηση της δυναμικότητας αυτού από την τρέχουσα τάξη πραγμάτων. Έτσι, ο Woodhouse έχει από την πλευρά της βρετανικής στρατιωτικής διοίκησης δίκιο όταν χαρακτηρίζει την καταστροφή των οδογεφυρών του Γοργοπόταμου και του Ασωπού ως τις «σημαντικότερες επιχειρήσεις κατά τη διάρκεια του πρώτου έτους δράσης των ανταρτών» και όταν θεωρεί ότι «είναι αμφίβολο εάν η στρατιωτική αξία των αντάρτικων κινήματων στα Βαλκάνια δικαιολογεί την ύπαρξη τους μετά τον Αύγουστο 1943, ένα χρονικό σημείο όπου το ενδιαφέρον του βρετανικού στρατού δεν στρέφεται πλέον με το ίδιο μέγεθος σε τούτη την περιοχή όπως κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού 1943. Το κίνημα αντίστασης δεν ήταν ωστόσο όργανο διεξαγωγής πολέμου από τους Βρετανούς που μπόρεσε να τεθεί τυχαία σε εφαρμογή και είχε μια ατομικότητα που επέτρεπε να κατανοηθεί υπό ένα καθαρό στρατιωτικό πρίσμα και μια διαστρέβλωση των πολιτικών συσχετισμών.

Η διαφορά ενός αντάρτικου κινήματος απέναντι σε έναν τακτικό στρατό δεν έγκειται στο γεγονός ότι η ηγεσία του ακολουθεί πολιτικούς σκοπούς ενώ τα καθήκοντα ενός ανώτατου στρατιωτικού διοικητή είναι καθαρά στρατιωτικής φύσης, αλλά η ιδιαιτερότητα του έγκειται στη στενή σύνδεση των στρατιωτικών με κοινωνικούς και πολιτικούς παράγοντες. Αυτό ισχύει τόσο για τη στρατηγική όσο και για τη δομή αυτού του σύνθετου κοινωνικού σχήματος όπως π.χ αναφορικά με την πρόθεση των μελών και της διοίκησης του. Είναι κατανοητό ότι οι Βρετανοί αξιωματικοί παράβλεπαν αρχικά τα δεδομένα αυτά. Η προσπάθεια τους να τα αγνοήσουν έδειξε μια καταφανέστατα λάθος εκτίμηση των προθέσεων των ανταρτών του ΕΛΑΣ και διαμορφώθηκε εκ των έσω μια πολιτική θέση για τις ομάδες που υποτάχθηκαν στις επιθυμίες των Βρετανών. Ο συνδυασμός στρατιωτικών και πολιτικών παραγόντων στο διεξαγόμενο πόλεμο των Ελλήνων ανταρτών φάνηκε επομένως αυτή τη στιγμή στη δραστηριότητα της βρετανικής στρατιωτικής επιτροπής η οποία υποστήριξε υλικά το κίνημα αντίστασης και την οργανωτική του δομή και επιχειρήσε την υποστήριξη τούτη να την εκμεταλλευτεί έχοντας ως στόχο τον πολιτικό έλεγχο.

Ο από τους Βρετανούς εφοδιασμός του ΕΔΕΣ, του ΕΛΑΣ καθώς και άλλων ομάδων με όπλα και στρατιωτικό υλικό διαδραμάτισε από τις αρχές 1943 ένα σημαντικό ρόλο στη γρήγορη εξάπλωση του κινήματος εξέγερσης. Η κατάσταση της Δύναμης Κατοχής επιδεινώθηκε: «κατά την περαιτέρω ανάπτυξη δράσης των συμμοριών τίθεται εν αμφιβόλω όλος συνολικά ο ανεφοδιασμός μέσω ξηράς. Κρίνεται ως αναγκαίο η λήψη δραστικών μέτρων για την καταστολή αυτών... Στην Κεντρική Ελλάδα υπάρχουν ακόμα λίγες πόλεις, όπως η Λάρισα, η Λαμία και η Θήβα, ως ιταλικές βάσεις». Οι αντάρτες αισθάνονταν ήδη τόσο ισχυροί ώστε η από 5-20 Μαΐου 1943 τρέχουσα αμνηστία των ομάδων αντίστασης να μην έχει φέρει κάποιο επιτυχές αποτέλεσμα και να εκτιμηθεί ως μια ομολογία αδυναμίας της κατοχικής δύναμης. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τη δράση των ομάδων αντίστασης οι οποίες ήλεγχαν ήδη μια μεγάλη σε μέγεθος περιοχή.

(περίληψη) Ο εν λόγω πίνακας αφορά στη δράση ανταρτών για το χρονικό διάστημα από αρχές 1943 έως τον Μάιο του ίδιου έτους καταγράφοντας περιοχές (όπως το όρος Πάικο, οροσειρά Βερμίου, Βέρνο, περιοχή Φλώρινας, Έδεσσας, Βέροιας, Κοζάνης, Όλυμπο, Όσσα, Βάλτο, Πελοπόννησο), δραστηριότητα ανταρτών (όπως επιθέσεις εναντίον σταθμών Αστυνομίας, αποπλισμός φρουρών Χωροφυλακής, πυρπόληση εγγράφων, κατάσχεση τροφίμων, κατάληψη περιοχών, δολιοφθορές σε σιδηροδρόμους και γέφυρες, ανατινάξεις σιδηροδρομικών γραμμών), αντίμετρα του γερμανικού στρατού (όπως

στρατιωτικές επεμβάσεις και μεγάλης κλίμακος επιχειρήσεις, παράταξη ειδικών δυνάμεων, αεροπορικοί βομβαρδισμοί θέσεων ανταρτών), *δύναμη ανταρτών*.

(μετάφραση) Κατά τη διάρκεια της άνοιξης 1943 δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για συντονισμένες και πραγματοποιημένες το μήνα Ιούνιο και Ιούλιο, κατόπιν βρετανικής διαταγής, δολιοφθορές. Αποσκοπούσαν στο να δώσουν μια ψευδή εικόνα μιας απόβασης στην Ελλάδα ως αντιπερισπασμό της επίθεσης των Δυτικών Συμμάχων εναντίον της Σικελίας. Οι γερμανικές αρχές ανέμεναν από τον Απρίλιο ένα καίριο χτύπημα- «κυρίως από πλευράς Κομμουνιστών» κατά της κατοχικής δύναμης. Ο ελληνικός πληθυσμός ανέμενε μια σε σύντομο χρονικό διάστημα απόβαση των συμμαχικών δυνάμεων στην Ελλάδα και ενθαρρύνθηκε ως προς αυτό από τη βρετανική προπαγάνδα με αποτέλεσμα να αυξηθεί σε σημαντικό βαθμό η θέληση για αντίσταση.

Σε αντίθεση με τις δράσεις της άνοιξης είναι τα γεγονότα του Ιουνίου και Ιουλίου 1943 γνωστά από τη βιβλιογραφία έτσι ώστε να μην χρειαστεί εδώ να υπάρξει η όποια μνεία για τις αναφορές του ανώτατου διοικητή Νοτιοανατολικής Ευρώπης προς την Ανώτατη Διοίκηση Γερμανικού Στρατού. Σε ολόκληρη την επικράτεια της χώρας διακόπηκαν οι τηλεφωνικές συνδέσεις, καταστράφηκαν σιδηροδρομικές γραμμές, γέφυρες και δρόμοι, όπως η μοναδική σύνδεση Δύσης-Ανατολής, ο δρόμος μέσω της διάβασης του Μετσόβου. Πραγματοποιήθηκαν ανατινάξεις σε κάμποσα σημεία της σιδηροδρομικής γραμμής Αθήνας-Θεσσαλονίκης και η διάβαση Ελασσόνα-Σέρβια ελέγχονταν 2 εβδομάδες από τους αντάρτες.

Η γερμανική στρατιωτική διοίκηση κινήθηκε γρήγορα για να ενισχύσει τα στρατεύματα της με την άφιξη 2 Μεραρχιών στη Δυτική Ελλάδα και την ιταλική κατοχή στην Πελοπόννησο με τη μετακίνηση στρατιωτικών τμημάτων. Αποδέχτηκε ακόμα την παρεχόμενη υποστήριξη από τη Βουλγαρία. Η είσοδος βουλγάρικων στρατευμάτων στην περιοχή μεταξύ Στρούμας και Βαρδάρη προκάλεσε αιματηρές συγκρούσεις τόσο στη Μακεδονία όσο και στην Αθήνα που επεκτάθηκαν σε απεργίες στραφόμενες ξεκάθαρα ενάντια στην κατοχή.

Στη γερμανική διοίκηση ήταν ξεκάθαρο ότι μια συμμαχική απόβαση τη χρονική αυτή φάση θα μπορούσε να δημιουργήσει μια εξαιρετικά επικίνδυνη κατάσταση. Ο στρατιωτικός εφοδιασμός της Νοτίου Ελλάδος θεωρούνταν ήδη ότι βρισκόταν σε κίνδυνο. Οι επιχειρήσεις δολιοφθοράς του Ιουνίου/ Ιουλίου 1943 πέτυχαν κάτι περισσότερο από έναν αντιπερισπασμό για την εμπόλεμη περιοχή της Δυτικής Μεσογείου. Ήρθε στο φως η ξεκάθαρη αδυναμία των ιταλικών στρατευμάτων και η ευάλωτη θέση των γερμανικών δυνάμεων, ενώ το κίνημα αντίστασης είχε κερδίσει σε ισχύ. Στην Έκθεση του Διοικητή Νοτίου Ελλάδος της 5.7.1943 αναφέρεται: «Εξαιτίας των αναμφισβήτητων μεγάλων πολιτικών επιτυχιών είχε το κομμουνιστικό κίνημα κερδίσει σε δύναμη κρούσης και κυρίως σε κύρος σε ολόκληρη την επικράτεια της Ελλάδος, προπάντων στην Αθήνα και στα περίχωρα αυτής... Το ΕΑΜ και οι στρατιωτικές του οργανώσεις έχουν καταστεί ως οι κύριοι εκφραστές όλου συνολικά του κινήματος αντίστασης εναντίον των Δυνάμεων του Άξονα. Σε τούτο υπάγεται το μεγαλύτερο μέρος των συμμοριών, δραστηριοποιείται βάση πολιτικών κατευθύνσεων και είναι λόγω δράσης και ενιαίας γραμμής του ο μεγαλύτερος κίνδυνος για τις Δυνάμεις Κατοχής».

Ο ΕΛΑΣ συνέχισε τις δράσεις του παρά τη βρετανική εντολή για παύση της στρατιωτικής δράσης. Οι γερμανικές στρατιωτικές επιχειρήσεις που πραγματοποιήθηκαν στην Ήπειρο

(περιοχή Ιωαννίνων-Άρτας) και στη Δυτική Μακεδονία (περιοχή Καστοριάς-Γρεβενών, Σερβίων-Ελασσόνας) και από τα μέσα Αυγούστου επίσης στην Πελοπόννησο (περιοχή Καλαμάτας-Κυπαρισσίας) και βορείως του Κορινθιακού Κόλπου συνοδευόμενες από την καταστροφή πολυάριθμων «χωριών συμμοριτών» και από εκτελέσεις ως αντίποινα, έπρεπε συχνά να διακοπούν χωρίς να υπάρξει επαφή με τον αντίπαλο. «Όπου παρατάχθηκαν για μάχη οι συμμορίες, αποδείχτηκαν καλά διοικούμενες, επιδέξιες και ως σκληρός αντίπαλος. Η στρατιωτική εκπαίδευση, που αφιερώθηκε με πολύ ζήλο η διοίκηση των συμμοριών, επέφερε τους καρπούς της».

Τον Σεπτέμβριο δεν έλαβαν χώρα γερμανικές στρατιωτικές επιχειρήσεις επειδή μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας στις 8.9.1943 ήταν απαραίτητη η δραστηριοποίηση όλων των γερμανικών στρατιωτικών δυνάμεων για τον αφοπλισμό των ιταλικών στρατευμάτων. Ο ΕΛΑΣ κατόρθωσε να μεταπηδήσουν στις τάξεις του Ιταλοί στρατιώτες. Στη Θεσσαλία συνθηκολόγησε η ιταλική μεραρχία «Pinerdo» με την Ένωμένη Γενική Διοίκηση Ανταρτών και τη Στρατιωτική Συμμαχική Επιτροπή. Ο ΕΛΑΣ κατάσχεσε τα όπλα της.

Μόλις τον Οκτώβριο είχαν αποδεσμευτεί οι γερμανικές στρατιωτικές δυνάμεις για τη διεξαγωγή μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεων περικύκλωσης των κέντρων των ανταρτών. Μετά την επέκταση του γερμανικού τομέα κατοχής σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια εντεινόνταν οι μάχες και αντίποινα από πλευράς των γερμανικών στρατευμάτων όσο τίθονταν σε κίνδυνο η επικυριαρχία τους στη χώρα. Οι απροσδόκητες επιχειρήσεις της γερμανικής κατοχικής δύναμης το φθινόπωρο 1943 έθεσαν τις ομάδες αντίστασης σε μια σκληρή δοκιμασία ανάπτυξης αυτών και προξένησαν τόσο σε αυτές όσο και στον άμαχο πληθυσμό πολύ βαριές απώλειες. Αποδεκάτισαν την οργάνωσή τους, κυρίως στο νότιο τμήμα της Πίνδου και το ηθικό μάχης των ανταρτών επηρεάστηκε σε ορισμένες περιπτώσεις αρνητικά. Οι μονάδες του ΕΛΑΣ που εναντίον αυτών στρέφονταν τα καίρια χτυπήματα του γερμανικού στρατού υποχώρησαν ωστόσο στις παλιές τους περιοχές και ήταν σε θέση να οργανωθούν εκ νέου. Μολονότι δεν ήταν σε θέση, εξαιτίας των συγκρούσεων με τον ΕΔΕΣ και συνεπεία των άσχημων καιρικών συνθηκών, να πραγματοποιήσουν μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεις, προκαλούσε στη Δύναμη Κατοχής τεράστια ανησυχία ο συνεχιζόμενος μικρού μεγέθους ανταρτοπόλεμος του ΕΛΑΣ.

2. Στρατηγικές και τακτικού χαρακτήρα προϋποθέσεις.

Σε διαφορετική κλίμακα από το συμβατικό πόλεμο οι στρατηγικές αποφάσεις στον ανταρτοπόλεμο βασίζονται στις τεχνικού χαρακτήρα προϋποθέσεις και δυνατότητες σε θέματα τακτικής όπως στη δυναμικότητα των ανταρτών (στρατιωτική εκπαίδευση, είδος στρατιωτικού εξοπλισμού, αναλογία ανταρτών και όπλων), στη δύναμη του εχθρού, στη στάση του πληθυσμού καθώς επίσης στις συνθήκες εδάφους και κλίματος. Η δυνατότητα του συντονισμού με τις τακτικές στρατιωτικές δυνάμεις ενός συμμάχου μπορεί να επιδράσει αποφασιστικά.

Η προσφυγή στη βρετανική στρατιωτική υποστήριξη και η επίδραση από τις βρετανικές αρχές δείχνουν ότι ο ανταρτοπόλεμος κατά τη διάρκεια της κατοχής επρόκειτο κυρίως για έναν απελευθερωτικό πόλεμο που είχε εκεί εναποθηκευτεί όλο συνολικά το πολεμικό γίνεσθαι. Μια απελευθέρωση της Ελλάδας ήταν συνδεδεμένη με την ήττα του γερμανικού στρατού σε άλλες εμπόλεμες περιοχές. Όπως δείχνουν οι Εκθέσεις Κατάστασης των γερμανικών στρατιωτικών αρχών, υφίστατο μια στενή σχέση μεταξύ

ετοιμότητας μάχης του ελληνικού πληθυσμού και της γενικής εξέλιξης του πολέμου, δηλαδή με τις στρατιωτικές επιτυχίες από συμμαχικής πλευράς. Ο αγώνας των ομάδων αντίστασης ήταν προσανατολισμένος να συνεισφέρει αποτελεσματικά στην εξέλιξη μιας συμμαχικής απόβασης στην Ελλάδα και μέσω τούτου να επιταχύνει τις διαδικασίες απόσυρσης των γερμανικών στρατιωτικών δυνάμεων, αλλά όχι να προκαλέσει με τις δικές του δυνάμεις μια γερμανική ήττα στην Ελλάδα.

Μια εξήγηση αυτού μπορεί να αναζητηθεί στην εμπλοκή των Άγγλων και στην αρχική τους υποστήριξη προς όλες τις ομάδες ανταρτών. Η βρετανική στρατιωτική διοίκηση δεν τάσσονταν υπέρ μιας χρονοβόρας και εκτεινόμενης σε μεγάλο χώρο επέμβασης, αλλά υποστήριζε σταθερά ότι όλες οι δυνάμεις θα έπρεπε να δραστηριοποιηθούν για την υποστήριξη μιας συμμαχικής απόβασης και για την αποδυνάμωση του γερμανικού στρατού κατά την υποχώρησή του. Ο ΕΔΕΣ υποτάχτηκε σε αυτή την υπόδειξη καθώς λόγω της συγκέντρωσης των μονάδων του και των πολιτικών του στόχων ήταν πιο κοντά στη συγκεκριμένη θέση από ό,τι ο ΕΛΑΣ.

Ο ΕΑΜ/ΕΛΑΣ επιχείρησε σε γενικές γραμμές να ακολουθήσει τις βρετανικές υποδείξεις για μην απωλέσει την υποστήριξη αυτών, δεν μπόρεσε εν τούτοις να συνταχθεί στο σημείο αυτό μαζί τους όχι μόνο λόγω πολιτικών και στρατιωτικών αιτιών αλλά ακόμα και βάσει της ψυχολογίας των μαζών λόγω. Στις προϋποθέσεις προς διεξαγωγή ανταρτοπόλεμου ανήκει η διατήρηση και η αύξηση της ετοιμότητας μάχης και της αλληλεγγύης μεταξύ των ανταρτών και του άμαχου πληθυσμού που μπορεί να επιτευχθεί αμεσότερα μέσω της σύγκρουσης με τον εχθρό και από τις στρατιωτικές επιτυχίες. Μια κάποια «αποστράτευση» των δυνάμεων του- αυτό θα οδηγούσε στην αναστολή των μαχών- δεν θα αποδυνάμωνε μόνο τον ΕΛΑΣ και θα έντεινε τις διώξεις από τη Δύναμη Κατοχής, αλλά θα τον καθιστούσε παράλληλα αναξίπιστο.

Για να σταματήσει μια περαιτέρω ενίσχυση της δύναμης του ΕΛΑΣ, διέκοψε η Ανώτατη Διοίκηση Μέσης Ανατολής από το φθινόπωρο 1943 σχεδόν πλήρως τον εφοδιασμό του ΕΛΑΣ με όπλα, πυρομαχικά και στρατιωτικό εξοπλισμό. Στην αποδυνάμωση του θα πρέπει να αναζητηθεί ένα περαιτέρω αίτιο ότι δηλαδή ο ΕΛΑΣ δεν πραγματοποίησε μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεις που ούτως ή άλλως θα δυσχεραίνονταν από την καταμερισμό των μονάδων του σε πολύ απομακρυσμένες μεταξύ τους περιοχές. Ένα τμήμα των δυνάμεων του είχε δεσμευτεί από το φθινόπωρο 1943 επίσης σε μάχες με μονάδες του ΕΔΕΣ.

Η στρατηγική των ανταρτών, επηρεασμένη φυσικά από πολιτικές κατευθύνσεις, δεν καθορίζονταν εν τέλει από προϋποθέσεις στα θέματα τακτικής. Η ισχύς των ανταρτών βρίσκονταν στον αιφνιδιασμό, στην ταχύτητα δράσης και κινητικότητα, στην επίθεση εναντίον τρωτών σημείων του εχθρού. Επιχειρούν να αφαιρέσουν απ' αυτόν το στρατιωτικό εξοπλισμό και τις προμήθειες και να τον αναγκάσουν να κινητοποιήσει τις δυνάμεις του εκεί όπου δεν θα χρειαζόταν. Τον κάνουν να νοιώθει απειλούμενος μόνο και μόνο από τη δική τους ύπαρξη. Η αποστολή τους έγκειται στην αποδυνάμωση του εχθρού και στην επιβίωση των ίδιων. Προτιμούν μια με επιτυχία οπισθοχώρηση από μια χωρίς επιτυχές αποτέλεσμα επίθεση αυτοκτονίας. Η τακτική αυτή προσφέρει στους αντάρτες μια μεγαλύτερης -συγκριτικά με τον (άμαχο) πληθυσμό- κλίμακας ασφάλεια από την τρομοκρατία του εχθρού και συμβάλει επίσης στην ανάπτυξη της δράσης τους. Δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί η σωματική και ψυχική κούραση που είναι συνυφασμένη με αυτό τον τρόπο μάχης. Οι υπέρ του δέοντος σκληρές συνθήκες ζωής και η διαρκής απειλή μιας εξολόθρευσης δημιούργησαν εντάσεις που μπόρεσαν να αποφορτιστούν με

βιαιότητες όχι μόνο κατά του εχθρού αλλά και στο εσωτερικό των ίδιων των ομάδων. Ένα σπουδαίας σημασίας καθήκον της διοίκησης των ανταρτών είναι να διακρίνουν τη χρήση βίας και μέσω αυτού να δικαιολογήσουν την επιβολή της πειθαρχίας με τη λήψη αυστηρών κυρώσεων.

Τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής εφάρμοσαν αντίποινα όχι ως επιβολή τιμωρίας, αλλά ως στρατιωτικό μέσο, αυτό σημαίνει ότι δεν επιχείρησαν κατά κανόνα να συλλάβουν τους αντάρτες και εφάρμοσαν, παρά τις διαταγές της στρατιωτικής τους διοίκησης, μεθόδους τρομοκρατίας σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, διαπράττοντας συνεχώς ανατριχιαστικές σφαγές. Στο ΕΑΜ/ΕΛΑΣ ήταν έτσι εύκολο να πείσει τον πληθυσμό ως προς την αναγκαιότητα του αγώνα. Επέβαλε την καταναγκαστική στρατολόγηση και πειθαρχικά μέτρα και ήταν επίσης σε θέση να βελτιώσει τις συνθήκες ζωής των ανταρτών μέσω της δημιουργίας υγειονομικών υπηρεσιών και νοσοκομείων, της οργάνωσης ενός κινητού ταχυδρομείου και ενός καλύτερου εφοδιασμού. Στις ελεύθερες περιοχές μπόρεσε να εγγυηθεί στον άμαχο πληθυσμό την προστασία αυτού από τις εισβολές των κατοχικών στρατευμάτων και στα χωριά που δεν μπορούσε να προστατέψει εκπονήθηκαν σχέδια επιφυλακής και εκκένωσης χώρων και πραγματοποίησε ασκήσεις για να προσφέρει τη δυνατότητα στους κατοίκους μιας έγκαιρης φυγής.

Με τη βοήθεια ενός άριστου δικτύου πληροφοριών μπορούσαν οι αντάρτες του ΕΛΑΣ να εκδιώξουν βιαίως ολιγάριθμες και όχι αρκετά ασφαλής ομάδες και να εντοπίσουν τα τρωτά σημεία των θέσεων μεγαλύτερων μονάδων. Η διακοπή των συγκοινωνιών επιδείνωσε σημαντικά την ήδη τεταμένη κατάσταση μεταφορών. Η καταστροφή ορυχείων εμπόδισε την εκμετάλλευση ελληνικών πρώτων υλών. Στα γερμανικά στρατεύματα χάθηκε το αίσθημα ασφάλειας και υπεροχής. Δεν αποδυναμώθηκαν μόνο από τις απώλειες στρατιωτών και στρατιωτικού υλικού αλλά και επίσης επειδή έπρεπε να βρίσκονται συνεχώς σε κατάσταση επιφυλακής και είχε περιοριστεί η δυνατότητα κίνησης τους. Οι Έλληνες αντάρτες υπερείχαν αυτών στη γνώση του χώρου, στην ικανότητα τους για πολύ μακρινές μετακινήσεις, στην εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων από τα βραχώδη και με πολλές ρωγμές βουνά της Ελλάδας έτσι ώστε να κατορθώνουν συνεχώς να οπισθοχωρούν πριν τις επιθέσεις και αργότερα να επιστρέφουν στις προσωρινά εγκαταλελειμμένες περιοχές.

Τα γερμανικά στρατεύματα μπόρεσαν να χρησιμοποιήσουν την αριθμητική τους υπεροχή σε άνδρες και στρατιωτικό υλικό μόνο σε μεγάλης κλίμακας μάχες στις οποίες αναγκάσουν τους αντάρτες να δώσουν μάχη. Κατά τη διάρκεια των γερμανικών επιχειρήσεων το φθινόπωρο 1943 αποδείχθηκε ότι οι μονάδες του ΕΛΑΣ δεν ήταν συνηθισμένες να δίνουν μάχες με δύναμη λόχων και ταγμάτων και στη συγκεκριμένη περίπτωση υπήρξε ένα κενό στην ετοιμότητα επίθεσης τους και στην τακτική μιας οργανωμένης οπισθοχώρησης. Τα αίτια ως προς τις απώλειες τους δεν βρίσκονταν μόνο στις εν λόγω αδυναμίες στα θέματα τακτικής, αλλά ακόμα στην προέλαση των γερμανικών στρατευμάτων που προκάλεσε τον τρόπο στον άμαχο πληθυσμό μέσω δολοφονιών και καταστροφών και με αυτόν τον τρόπο αποδυνάμωσε το ηθικό μάχης των ανταρτών και τους αφαιρέσε τις πηγές πληροφοριών τους.

Η ηγεσία του ΕΛΑΣ έβγαλε τα συμπεράσματα της από τις εμπειρίες αυτές. Ασκήσεις σε συνθήκες μάχης βελτίωσαν την κατάσταση της στρατιωτικής εκπαίδευσης, ήδη καλύτερα εκπαιδευμένες μονάδες γνώριζαν πλέον να καλύπτουν την υποχώρηση τους μέσω ναρκοθέτησης χώρων, φραγμών σε δρόμους και ενός αδυσώπητου αγώνα σε πλήρως

αναπτυγμένες και καλά καλυμμένες στρατιωτικές θέσεις. Η Ανώτατη Διοίκηση Ομάδας Στρατιών Ε αναφέρει στις 24/2/1944: «Η τακτική των συμοριών προσαρμόστηκε στη δική μας τακτική σύμφωνα με τις εμπειρίες των επιχειρήσεων της προηγούμενης χρονικής περιόδου και προσπάθησε να την καταστήσει ατελέσφορη. οι συμορίες δεχόμενες επίθεση από ισχυρότερες δυνάμεις, θα διαφύγουν τα ενεργά μέλη αυτών πολεμώντας στα βουνά, ενώ οι εφεδρείες θα επιστρέψουν στα χωριά τους, θα κρύψουν τα όπλα τους και θα συμπεριφέρονται ως φιλήσυχοι πολίτες».

Οι ίδιες οι γερμανικές στρατιωτικές αρχές παραδέχτηκαν ότι προξένησαν στους αντάρτες μεν μεγάλες απώλειες αλλά δεν μπόρεσαν να τους εξολοθρεύσουν και να περιορίσουν τη δράση τους. Έτσι, η τελική Έκθεση για την επιχείρηση με τον κωδικό «Οχιά» (4-21.8.1944 στην περιοχή Αγρινίου-Θέρμου-Καρπενησίου) αμφισβήτησε εάν ωφέλησε η πραγματοποίηση της εξαιτίας της μικρής επιτυχίας αυτής. «Μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεις, όπως η «Οχιά», δίδουν στον αντίπαλο τη δυνατότητα μιας αναμέτρησης δυνάμεων, προσφέρουν από ψυχολογικής άποψης μια επιτυχία και περιορίζουν το συναίσθημα υπεροχής του εχθρού. Μολονότι η συγκεκριμένη ωφέλεια δεν είναι ανάλογη του κόστους, δεν μπορεί να υποτιμηθεί η με επιτυχία επίδραση αυτής στην ψυχολογία και στον τομέα του ηθικού». Και αυτό επίσης ήταν σε τελική ανάλυση ωστόσο μια πλάνη: οι αυξανόμενες επιθέσεις τον Αύγουστο και Σεπτέμβριο 1944 έδειξαν ότι αυτή η αναμέτρηση δυνάμεων δεν είχε επιφέρει καμία σημαντική επίδραση στη μαχητικότητα των ανταρτών του ΕΛΑΣ.

(περίληψη) Αναφέρεται κατόπιν η *στρατιωτική δομή* των ομάδων αντίστασης. Σχετικά με τη *στρατιωτική διοίκηση* καταγράφονται τα παρακάτω: **(μετάφραση)** Όσο αφορά στο συγκεντρωτισμό της ηγεσίας ο ΕΔΕΣ διαφέρει σε μεγάλο βαθμό από τον ΕΛΑΣ. Εκεί, ο αρχηγός κρατούσε τα ηνία, είχε εξασφαλισθεί η ενιαίου χαρακτήρα διοίκηση με το έχουν λάβει όλοι οι επικεφαλής των κατώτερων μονάδων κανονική στρατιωτική εκπαίδευση και έχοντας παραχωρηθεί στους Βρετανούς αξιωματικούς συνδέσμους το δικαίωμα έγκρισης των διαταγών. Με αυτό τον τρόπο μπορούσαν μικρού μεγέθους μονάδες να επιχειρούν σχετικά αυτόνομα ανταποκρινόμενες στις συστάσεις της Βρετανικής Στρατιωτικής Αποστολής, όμως η στρατιωτική οργάνωση του ΕΔΕΣ δεν ήταν σε θέση να επεκταθεί εδαφικά. Απεναντίας, ο ΕΛΑΣ αποτελούταν από κατά πολύ πιο αυτόνομες σε θέματα οργάνωσης ομάδες οι οποίες όμως βρίσκονταν στον επιχειρησιακό τομέα υπό μια μεγάλης κλίμακας συγκεντρωτική διοίκηση.

Το Μάιο 1943 όρισε η κεντρική επιτροπή του ΕΑΜ τον αντισυνταγματάρχη Σαράφη, τον Άρη Βελουχιώτη και τον Ανδρέα Τζήμα ως μέλη του νέο-σχηματισμένου γενικού αρχηγείου του ΕΛΑΣ. Σε τούτους ανατέθηκαν τα καθήκοντα ενός στρατιωτικού αρχηγού, ενός «καπετάνιου» και ενός πολιτικού αρχηγού και έπρεπε να αποφασίζουν για όλα τα ζητήματα από κοινού. Η αρχή άσκησης της στρατιωτικής διοίκησης μέσω μια τριμελούς ομάδας εμπεριέχεται σε όλα τα στάδια διαταγών. Η ενότητα στη διοίκηση είχε εξασφαλισθεί με το ανήκει εκεί τουλάχιστον ένα μέλος του ΚΚΕ. Το επιτελείο του ΕΔΕΣ αναπαρίστατο απεναντίας μια διοίκηση τακτικού στρατού.

Μέσω του «Συμφώνου Εθνικών Ομάδων» τον Ιούλιο 1943 αναγνωρίστηκαν ο ΕΛΑΣ, ο ΕΔΕΣ και η ΕΚΚΑ ως ένοπλες δυνάμεις υπό τη διοίκηση του Αρχηγείου Μέσης Ανατολής. Εκπρόσωποι του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ (τα μέλη του γενικού αρχηγείου του ΕΛΑΣ), του ΕΔΕΣ (ο Μαυρομάτης και ο Γκικόπουλος, ο Ζέρβας ήταν σπανίως παρών) και της ΕΚΚΑ (Ψαρρός, Καρτάλης) σχημάτισαν μαζί με τους επικεφαλής της βρετανικής στρατιωτικής αποστολής το Κοινό Γενικό Στρατηγείο Ανταρτών το οποίο θα κατεύθυνε

όλες τις επιχειρήσεις στην Ελλάδα. Αυτή η προσπάθεια να ενώσουν τις αντιστασιακές οργανώσεις και να τις θέσουν υπό μια ενιαία διοίκηση είχε ωστόσο επιτυχία μόνο για ένα περιορισμένο χρονικό διάστημα.

γ) Δομή των ένοπλων μονάδων.

Οι γερμανικές αρχές ήταν της άποψης ότι η στρατιωτική και σε θέματα οργάνωσης αποδοτικότητα του ΕΛΑΣ θα πρέπει να εκτιμηθεί ως κατά πολύ υψηλότερη από αυτή του ΕΔΕΣ. Οι υποομάδες του ΕΛΑΣ δεν διαμοιράζονταν μόνο σε μια μεγάλη περιοχή αλλά επίσης η οργάνωση τους ήταν καλά δομημένη. Τον Ιούλιο 1943 υπάγονταν στο Γενικό Αρχηγείο ΕΛΑΣ:

Το Αρχηγείο Μακεδονίας (4.500 περίπου άνδρες)

Το Αρχηγείο Θεσσαλίας (4.000 περίπου άνδρες)

Η Γενική Διοίκηση Ηπείρου (500 περίπου άνδρες)

Η Γενική Διοίκηση Ρούμελης (3.000 περίπου άνδρες)

Η Γενική Διοίκηση Πελοποννήσου και ο ΕΛΑΣ Αθηνών υπάγονταν στην κεντρική επιτροπή του ΕΛΑΣ. Τα αρχηγεία και οι γενικές διοικήσεις υποδιαιρούνταν σε διοικήσεις και αυτές με τη σειρά τους σε υποδιοικήσεις.

Τον Ιούλιο 1943 αναφέρθηκε από τη γερμανική κατασκοπεία ότι ορισμένες εκ των μονάδων του ΕΛΑΣ έφεραν τους αριθμούς στρατιωτικών μονάδων του πρώην Ελληνικού Στρατού. Τον Οκτώβριο διακρίνονταν όλες οι μονάδες του ΕΛΑΣ σε μεραρχίες, συντάγματα και τάγματα, συνεχίζοντας κατ' αυτό τον τρόπο την παράδοση του ελληνικού στρατού.

Παρατάχθηκε ακόμα και ένα σύνταγμα Ιππικού. Η ανάληψη γνωστών στρατιωτικών εγκαταστάσεων διευκόλυνε την επέκταση της οργάνωσης και παρακίνησε πολλούς στρατιωτικούς του πρώην Ελληνικού Στρατού για την προσχώρηση τους στον Απελευθερωτικό Στρατό. Έως τον Αύγουστο 1944 είχε ο αριθμός των μονάδων του ΕΛΑΣ αυξηθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε θεωρήθηκε αναγκαία μια υποδιαίρεση της διοικητικής δομής του ανωτέρου διοικητικού κλιμακίου.

Σε αντίθεση με τον ΕΛΑΣ, ο ΕΔΕΣ δεν ήταν τον Οκτώβριο 1943 ακόμα υποδιαιρεμένος σε μεραρχίες, συντάγματα και τάγματα. Ο κατεχόμενος απ' αυτόν τομέας υποδιαιρούνταν σε περιφέρειες «στρατολόγησης» που αντιστοιχούσαν σε γενικές γραμμές στη διαίρεση της χώρας σε νομαρχίες. Στον Ζέρβα υπάγονταν δέκα αρχηγεία τα 2 εκ των οποίων, της Ναύπακτου και Μεσολογγίου, δημιουργήθηκαν από αυτό του Βάλτου. Στα γερμανικά αρχεία αναφέρεται ότι το αρχηγείο Ηπείρου είχε εκ νέου υποδιαιρευθεί. Η γερμανική κατασκοπεία ανέφερε τον Απρίλιο 1944 την υιοθέτηση των χαρακτηριστικών στρατιωτικών μονάδων του πρώην Ελληνικού Στρατού.

Μετά την υπογραφή του «Συμφώνου Εθνικών Ομάδων» σχηματίστηκαν επίσης στη νοτιοδυτική Ελλάδα κατώτερης βαθμίδας Ενωμένα Αρχηγεία. Σε μια υφαρπαγμένη από τη γερμανική κατασκοπεία αλληλογραφία αναφέρονταν το «Ενωμένο Αρχηγείο Δυτικής Ρούμελης» με τους υποτομείς της Ναυπάκτου, Μακρυνείας, Τριγωνίδας, Βάλτου και Ευρυτανίας.

δ) Μονάδες εφεδρειών

Οι στρατιωτικές μονάδες του ΕΛΑΣ, που δεν είχαν μεγάλη έλλειψη δύναμης, είχαν σχηματίσει ένα πλαίσιο παράταξης εφεδρικού στρατού ο οποίος -σύμφωνα με αναφορές της γερμανικής κατασκοπείας- βρισκόνταν σε ετοιμότητα και θα επέμβαινε στην περίπτωση μιας μεγάλης κλίμακας εξέγερσης. Οι μονάδες συνεργάζονταν εκάστοτε με τις τοπικές εφεδρείες και τις μονάδες της ΕΠΟΝ. Οι έφεδροι αποδεσμεύονταν εκ νέου στη μετακίνηση μιας μονάδας έτσι ώστε τα μέλη της να παραμένουν συνεχώς στον εκάστοτε χώρο.

Σύμφωνα με την εξιστόρηση του Σαράφη, ο ΕΛΑΣ καλούσε εφεδρείες για μάχη μόνο σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης, κάτι που οφείλονταν στην έλλειψη όπλων και στρατιωτικού εξοπλισμού. Αυτό έχει ακόμα τις ρίζες του ότι οι εφεδρείες, που υπάγονταν στις οργανώσεις του ΕΑΜ, αποτελούσαν ένα συνδετικό μέλος μεταξύ των ένοπλων δυνάμεων και της πολιτικής ηγεσίας. Η βασική τους αποστολή υφίσταντο στον έλεγχο των τηλεπικοινωνιών και της συγκοινωνίας. Επιπλέον, ασκούσαν καθήκοντα μιας τοπικής αστυνομίας. Μια διαταγή του διοικητή εφεδρών του 15ου Συντάγματος Πεζικού (8η Μεραρχία του ΕΛΑΣ) αναφέρει ότι οι εφεδρείες δημιουργούσαν διοικητήρια σε κάθε περιοχή των οποίων η ύπαρξη δικαιολογούνταν με τον αναγκαίο «αγώνα κατά της αντίδρασης». Ασκούσαν καθήκοντα αστυνομίας, κατέγραφαν δηλαδή μ.α. όλους τους ξένους, εκδίδαν άδειες διέλευσης και ήλεγχαν τους αντάρτες κατά τη διάρκεια της άδειά τους.

ε) Εφοδιασμός με όπλα, τρόφιμα και στρατιωτικό εξοπλισμό

Τα όπλα των ανταρτών προέρχονταν από τα αποθέματα του Ελληνικού Στρατού και από λάφυρα πολέμου, στο μεγαλύτερο τους όμως μέρος από τον εφοδιασμό μέσω βρετανικών ρίψεων με αλεξίπτωτα και από τον εξοπλισμό που περιήλθε στον ΕΛΑΣ με τη συνθηκολόγηση των Ιταλών. Από το φθινόπωρο 1943 εννόησαν οι Βρετανοί τον ΕΔΕΣ εφοδιάζοντας τον καθώς και επίσης την ΕΚΚΑ ενώ ο ΕΛΑΣ έλαβε -συγκριτικά με τη δύναμη του- ένα πολύ μικρό τμήμα των βρετανικών ρίψεων. Καθώς οι αντάρτες κατέφευγαν αρχικά για τη σίτιση τους σε κλοπές και λεηλασίες, όταν οι κάτοικοι δεν τους εφοδίαζαν οικειοθελώς, δημιουργήθηκαν αργότερα ένα τακτικής μορφής σύστημα διανομής. Η αυθαίρετη κατάσχεση τροφίμων τιμωρούνταν. Στην περίπτωση του θειρισμού εμπόδιζαν οι αντάρτες εμπόδιζαν τις κατοχικές διοικητικές αρχές να αποθηκεύουν τη σοδεία και να τη διανέμουν με δελτίο. Στις πόλεις δραστηριοποιούνταν επιτροπές στις οποίες εναπόκειτο η συγκέντρωση και η μεταφορά ειδών πρώτης ανάγκης. Συγκεντρώθηκαν στις αποθήκες αποθέματα τα οποία τοποθετήθηκαν εκεί αποκεντρωμένα και καλά κρυμμένα μακριά από τα χωριά. Η προσεγμένη οργάνωση της επίταξης δεν ήταν για τον ΕΔΕΣ εξίσου ζωτικής σημασίας επειδή διέθετε τα χρηματικά μέσα για να πληρώνει την προερχόμενη από την ύπαιθρο τροφοδοσία του και επειδή ακόμα, σε αντίθεση με τον ΕΛΑΣ, οι αντάρτες του λάμβαναν στρατιωτικό μισθό. Η τροφοδοσία των μονάδων του ΕΛΑΣ ήταν συχνά σε μεγάλο βαθμό ανεπαρκής ενώ ο ΕΔΕΣ διέθετε σε γενικές γραμμές μια σε επάρκεια τροφοδοσία.

στ) Δίκτυο επικοινωνιών

Για τη διαβίβαση πληροφοριών χρησιμοποιούσαν οι αντάρτες ταχυδρόμους -συχνά βοσκούς, γυναίκες ή παιδιά- και οπτικά σήματα. Οι προειδοποιήσεις πραγματοποιούνταν από προκεχωρημένες σκοπιές που προωθούσαν τις αναφορές τους μέσω ακουστικών σημάτων. Σε αντίθεση με τον ΕΔΕΣ, που χρησιμοποιούσε κυρίως αγγελοφόρους, φωτινά

σήματα και προειδοποιητικά σινιάλα, επικοινωνούσαν οι μονάδες του ΕΛΑΣ μεταξύ τους μέσω τηλεφωνικού δικτύου χρησιμοποιώντας όχι μόνο το ελληνικό ταχυδρομικό δίκτυο, αλλά και πολλές νέες γραμμές συχνά από αγκαθωτό σύρμα που τις είχαν τοποθετήσει σε απομονωμένες περιοχές στα βουνά. Ένας χάρτης του τηλεπικοινωνιακού δικτύου της 1ης Μεραρχίας του ΕΛΑΣ που δημιουργήθηκε με βάση ενός υφαρπαγμένου καταλόγου την 25.1.1944, παρουσιάζει στην περιοχή της Χασιάς και της νοτίου Πίνδου ένα σε στενό πλαίσιο και στο μεγαλύτερο μέρος του νέο δίκτυο επικοινωνίας με 110 συνδέσεις.

ζ) Οργάνωση των μονάδων

Όπως αναφέρει ο Σαράφης, το Γενικό Αρχηγείο του ΕΛΑΣ έδωσε οδηγίες τον Ιούλιο 1943 σχετικά με την εκπαίδευση των αξιωματικών, την οργάνωση εφοδιασμού των μονάδων, την υπηρεσία Υγειονομικού και τη δικαιοδοσία. Τα γερμανικά αρχεία δεν δίδουν δυστυχώς ακριβείς πληροφορίες αναφορικά με τη πραγματοποίηση αυτών. Ένα έντυπο του 2ου λόχου 39ου Συντάγματος δείχνει πως παρουσιάζονταν η οργάνωση αυτή στα κατώτερα κλιμάκια. Σε κάθε υποδιοίκηση ζητήθηκε να σχηματίσει τέσσερα γραφεία με τα παρακάτω πλαίσια καθηκόντων:

1. Προσωπικό και διοίκηση
(επιστράτευση, στρατολόγηση, οπλισμός, πυρομαχικά, κατάρτιση καταλόγων αναφορικά με τη δύναμη, ελλείψεις)
2. Πληροφορίες, κατασκοπεία, αντικατασκοπεία
(καθοδήγηση μέσω του πολιτικού επικεφαλής)
3. Πολεμικές επιχειρήσεις και θεωρητικού πλαισίου καθοδήγηση πολέμου. Εκπόνηση σχεδίων για στρατιωτικές επιχειρήσεις. (επικεφαλής: ένας στρατιωτικός διοικητής).
4. Διαχείριση οικονομικών και υπασπιστήριο
(τήρηση βιβλίων σχετικά με τον ιματισμό, οπλισμό και σίτιση).

Κάθε τάγμα έπρεπε να διαθέτει μια μονάδα για τη συγκέντρωση και τη μεταφορά των τροφίμων στις αποθήκες. «Όλοι θα πρέπει να κατανοούν τη σημασία αυτών των γραφείων. Οι επικεφαλής πρέπει να διεξάγουν συνεχείς ελέγχους και να διατηρούν την τάξη για το καλό του αγώνα μας».

(περίληψη) Το τρίτο κεφάλαιο φέρει τον τίτλο: «Οι πολιτικές διαφορές μεταξύ ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και ΕΔΕΣ». Ακολουθεί η μετάφραση

(μετάφραση) 1 Προϋποθέσεις αναφορικά με τη δομή.

α) Η στρατιωτικού και πολιτικού χαρακτήρα σύνδεση στο πλαίσιο οργανωτικών μορφών

Για να μπορέσουμε να ερμηνεύσουμε τις πολιτικές επιδιώξεις του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ, θα πρέπει να αναλύσουμε το πρόγραμμα τους και να έρθουμε αντιμέτωποι με τα πολιτικά δεδομένα. Τα αίτια για τις υφιστάμενες ριζικής μορφής συγκρούσεις στο εσωτερικό της Αντίστασης οι επιπτώσεις των οποίων απεικονίζονταν στη δραστηριότητα μάχης, δεν μπορούν να κατανοηθούν ωστόσο μονομερώς. Αρχικά, κρίνεται αναγκαίο να εξετασθούν βαθύτερα οι μορφές οργάνωσης του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και ΕΔΕΣ αναφορικά με τα σημαντικά πολιτικά χαρακτηριστικά τους.

Το ίδιο όπως με την οργάνωση της στρατιωτικής τους ηγεσίας εμφάνιζαν ο ΕΔΕΣ και ο ΕΑΜ/ΕΛΑΣ βαθιές διαφορές στο συντονισμό της πολιτικής και στρατιωτικής δράσης τους. Ο ΕΛΑΣ υπάγονταν στο ΕΑΜ. «Ο ΕΛΑΣ είναι το στρατιωτικό σκέλος του ΕΑΜ και καθοδηγείται από αυτόν. Δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί καμία δράση εάν πρώτα δεν λάβει γνώση η πολιτική μας οργάνωση» αναφέρεται σε μια διοικητική οδηγία του 2ου τάγματος του Συντάγματος Πεζικού του ΕΛΑΣ. Η στενή συνεργασία είχε εξασφαλισθεί κατά τέτοιο τρόπο ώστε το ΕΑΜ να εκπροσωπείται στο Γενικό Αρχηγείο του ΕΛΑΣ με ένα μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του και οι πολιτικοί επικεφαλής στις μονάδες να υπάγονται στις διαταγές του ΕΑΜ.

Τη μεγαλύτερη επιρροή και την αριθμητική ισχύ του την είχε λάβει το ΕΑΜ από τις διάφορες οργανώσεις του που κατόρθωσαν όχι μόνο να δημιουργήσουν τις τεχνικές φύσεως προϋποθέσεις για τη δράση των αντάρτικων μονάδων του αλλά ακόμα είχε κερδίσει την υποστήριξη των ευρύτερων κύκλων του άμαχου πληθυσμού για τον αγώνα αντίστασης. Σε κάθε χωριό υπήρχαν τέσσερις ομάδες του ΕΑΜ: η επιτροπή του ΕΑΜ, η ΕΠΟΝ, η Εθνική Αλληλεγγύη (ΕΑ) και η Επιμελητεία των Ανταρτών (ΕΤΑ) που συνεργαζόταν με τους θεσμούς της τοπικής αυτοδιοίκησης. Μέσω του γραμματέα της επιτροπής του ΕΑΜ, που ήταν κατά κανόνα κομμουνιστής, ασκούσε το Κομμουνιστικό Κόμμα τον έλεγχο της δράσης του ΕΑΜ στα χωριά. Ένα συγκεκριμένο σύστημα εκλογής για τη δημιουργία επιτροπών του ΕΑΜ σε επίπεδο περιφέρειας, νομαρχίας και δήμου οδήγησε στο να ανήκει η πλειοψηφία των μελών της Κεντρικής Επιτροπής του ΕΑΜ στο ΚΚΕ.

Σε αντίθεση με το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ δεν υπήρχε μεταξύ της στρατιωτικής και οργανωτικής ηγεσίας του ΕΔΕΣ καμία κοινή γραμμή σε θέματα οργάνωσης. Όπως είχε αναφέρει ο Woodhouse, η κεντρική επιτροπή του ΕΔΕΣ στην Αθήνα ασχολούταν κυρίως με πολιτικά ζητήματα και ο Ζέρβας στα βουνά με τις στρατιωτικές υποθέσεις. Δεν έλαβε ποτέ χώρα μια συνάντηση μεταξύ Ζέρβα και των μελών της κεντρικής επιτροπής. Η δυνατότητα μιας επαφής μέσω αγγελιοφόρων σημειώθηκε μόνο σε λίγες περιπτώσεις. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα όχι μόνο ο ΕΔΕΣ στην Αθήνα αλλά και ο Ζέρβας να λαμβάνουν πολιτικές αποφάσεις χωρίς την προηγουμένως διεξαγωγή διαβουλεύσεων. Η επιτροπή από την άλλη εξαρτιούνταν από τη στρατιωτική στήριξη του Ζέρβα. Επειδή δεν μπορούσε να τον επηρεάσει πάντα στο πλαίσιο της δράσης αυτού, παρά τη χορήγηση χρηματικών μέσων, θεώρησαν ορισμένα από τα μέλη της ως αναγκαίο να έχουν «ύποπτες» σχέσεις με τη Δύναμη Κατοχής.

Ενώ λοιπόν ο ΕΛΑΣ βρισκόταν στην υπηρεσία μιας πολιτικής οργάνωσης, στον ΕΔΕΣ βρισκόταν τελικά η εξουσία λήψης στρατιωτικών και πολιτικών αποφάσεων σ' ένα άτομο. Ο ίδιος ο Ζέρβας επέμενε στη συγκέντρωση όλων των εξουσιών και αρμοδιοτήτων στο αρχηγείο του. «Δεν ακουγόταν κάτι άλλο εκτός από το σύνθημα «πίστη στον αρχηγό. Όλα για τον αρχηγό. Όλα από τον αρχηγό»

Αυτός ο διαφορετικός συντονισμός των στρατιωτικών και πολιτικών μορφών οργάνωσης είχε επίσης διαμορφωθεί τόσο στα μεσαία όπως και στα κατώτερα διοικητικά κλιμάκια. Σε μια αναφορά της γερμανικής κατασκοπείας, στην οποία κατανομάζονταν οι επικεφαλής της κάθε μίας ομάδας του ΕΔΕΣ, καταγράφονταν επίσης κάθε φορά 1 στρατιωτικός και 1 πολιτικός αρχηγός όπως και επίσης 1 Βρετανός αξιωματικός σύνδεσμος. Η εκπαίδευση των ανταρτών, η προπαγάνδα και η στρατολόγηση εναπόκειτο στους πολιτικούς αρχηγούς η ύπαρξη των οποίων δεν στοιχειοθετούταν για τις κατώτερες διοικητικές βαθμίδες. Δεν είχαν καμία αρμοδιότητα λήψης αποφάσεων αναφορικά με τα

πολιτικά ζητήματα. Ο ρόλος του Πυρομάγλου, του πολιτικού επικεφαλής στο διοικητήριο, δείχνει ότι η θέση του πολιτικού ηγέτη δεν ήταν θεσμικά εδραιωμένη στο πλαίσιο άσκησης εξουσίας, αλλά θεωρούνταν ως σύμβουλος που μπορούσε επίσης να παρακαμφθεί. Συμμετείχε στις διασκέψεις μεταξύ ΕΑΜ/ΕΛΑΣ, ΕΔΕΣ, ΕΚΚΑ και της βρετανικής στρατιωτικής αποστολής, υπέγραψε τη συμφωνία ως εκπρόσωπος του ΕΔΕΣ, αλλά δεν λάμβανε γνώση -σύμφωνα με τη δική του περιγραφή- σχετικά με τις στρατιωτικές αποφάσεις του Ζέρβα για τις οποίες δεν πρέπει επουδενί να παραληφθεί ο πολιτικός τους χαρακτήρας. Η διοίκηση δεν ασκούταν μόνο από το Γενικό Αρχηγείο αλλά απ' όλες τις διοικητικές βαθμίδες των στρατιωτικών επικεφαλής στους οποίους υπάγονταν ως καθήκοντα η καθοδήγηση των επιχειρήσεων των ανταρτών, η εκπαίδευση των νεοσυλλέκτων και των εφεδρειών.

Απεναντίας, στον ΕΛΑΣ είχε υλοποιηθεί η οργανωτική αρχή μιας τριμελούς επιτροπής σε όλες τις διοικητικές βαθμίδες. Ακόμα και η κεντρική επιτροπή -που αποτελούνταν κατόπιν διοικητικής οδηγίας του 2ου τάγματος βου Συντάγματος Πεζικού μόνο από 15 άνδρες- διέθετε έναν στρατιωτικό αρχηγό, έναν καπετάνιο και έναν πολιτικό αρχηγό. Υπήρχαν διαφορετικές αντιλήψεις περί των καθηκόντων του καπετάνιου που ήταν συχνά ένας κομμουνιστής. Ο Σταυριανός αναφέρει ως καθήκοντα αυτού την προπαγάνδα και τις επαφές του με τον άμαχο πληθυσμό. Η διοικητική οδηγία του 2ου τάγματος βου Συντάγματος Πεζικού ανέθεσε απεναντίας στον καπετάνιο της βασικής μονάδας (κλιμάκιο) τη θέση ενός «εκπροσώπου του λαού» που θα μεριμνούσε μεταξύ άλλων για τα τρόφιμα, το ρουχισμό των ανταρτών και θα προΐστατε της υπηρεσίας οικονομικών και διαχείρισης

Ο πολιτικός αρχηγός χαρακτηριζόταν ως το «μάτι και το αυτί» της Κεντρικής Επιτροπής. Τα καθήκοντα του ήταν η «πολιτική καθοδήγηση της οργάνωσης σχετικά με τον σκοπό του κινήματος του ΕΑΜ, η πολιτιστικού χαρακτήρα παιδεία, η εκπροσώπηση απέναντι στις πολιτικές οργανώσεις και στο λαό. Ήταν υπεύθυνος για κάθε διχογνωμία και κάθε αντίφαση στο εσωτερικό της οργάνωσης». Από την πλευρά της βρετανικής στρατιωτικής αποστολής αντιμετώπιζονταν πάντοτε με δυσπιστία η υπηρεσία του πολιτικού αρχηγού πάντοτε με δυσπιστία. Αποδίδεται σε τούτο ότι καταργήθηκε μεταξύ άλλων την άνοιξη 1944.

Ο οργανωτικής μορφής εδραιωμένος διαχωρισμός των στρατιωτικών και πολιτικών καθηκόντων ήταν επίσης έντονος στο διοικητικό μηχανισμό των ένοπλων μονάδων. Από λόγο και πάνω διέθετε κάθε μονάδα μια πολιτική και στρατιωτική υπηρεσία με 4 γραφεία η κάθε μια στα οποία προΐστατο ο πολιτικός και ο στρατιωτικός επικεφαλής.

Μολονότι αναφέρεται στη διοικητική οδηγία του 2ου τάγματος βου Συντάγματος Πεζικού ότι όλα τα μέλη της διοίκησης είναι ισότιμα στη λήψη αποφάσεων, δεν ίσχυε αυτό στην πράξη. Η μεγαλύτερη βαρύτητα έπεφτε στην κρίση του πολιτικού αρχηγού, που ήταν πάντα ένας κομμουνιστής αλλά δεν παρουσιάζονταν ως τέτοιος και κατ' αυτόν τον τρόπο μπορούσε το ΚΚΕ να επιβάλλει μια ενιαίου χαρακτήρα πολιτική γραμμή και να συντονίσει τις πολιτικές και στρατιωτικές αποφάσεις. Ως παράδειγμα καταγράφονται τρεις περιπτώσεις.

Η υπόσχεση του Άρη Βελουχιώτη να υλοποιήσει το σχέδιο της Βρετανικής Στρατιωτικής Αποστολής προς μια μεγάλης κλίμακας επίθεση εναντίον της οδογέφυρας του Ασωπού, ανακλήθηκε αμέσως όταν ο εκπρόσωπος της Κεντρικής Επιτροπής του ΕΑΜ απέρριψε το εν λόγω εγχείρημα ως πάρα πολύ επικίνδυνο και ριζοκίνδυνο. Ό,τι η απόφαση αυτή λήφθηκε με βάση κριτηρίων τακτικής και όχι πολιτικών, επομένως βασιζόμενη σε μια

ρεαλιστικού χαρακτήρα εκτίμηση των δυνάμεων, το υποστηρίζουν σε αντίθεση με τον Woodhouse τόσο ο Σαράφης όσο και ο Myers.

Η υπεροχή της πολιτικής ηγεσίας φαίνεται ακόμα πιο ξεκάθαρα σε μια περίπτωση σύγκρουσης μεταξύ στρατιωτικής δράσης και πολιτικού υπολογισμού. Ταυτόχρονα με την εδαφική επέκταση του ΕΛΑΣ την άνοιξη και το καλοκαίρι 1943 απόπλισε διαφορετικές ολιγομελές αντιστασιακές ομάδες και τις διάλυσε. Στις περιπτώσεις στις οποίες επρόκειτο για οργανώσεις που ιδρύθηκαν και εξοπλίστηκαν με τη βρετανική υποστήριξη προσέκρουσε στην οργισμένη αντίδραση της Βρετανικής Στρατιωτικής Αποστολής που φοβόταν μια μονοπώληση της αντίστασης από το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ. Όταν ο επικεφαλής της Βρετανικής Στρατιωτικής Αποστολής Myers απείλησε με κυρώσεις και συγκεκριμένα με την επιδείνωση των σχέσεων και την παύση της στρατιωτικής βοήθειας σε όπλα, επιχείρησε ο Τζήμας προς μια εξισορρόπηση. Ο Άρης Βελουχιώτης ο οποίος ήταν υπεύθυνος για τον αφοπλισμό των ομάδων του Ψαρρού, Κρασιά και Παπαϊωάννου τον Μάιο 1943 έπρεπε να υποκύψει: οι ηγέτες τους αφέθηκαν μετά από ένα σύντομο χρονικό διάστημα ελεύθεροι και τα μέλη εξοπλίστηκαν εκ νέου.

Σε μια άλλη περίπτωση, ο ΕΑΜ/ΕΛΑΣ κατόρθωσε να αποδεσμευτεί από την άμεση επιρροή της Βρετανικής Στρατιωτικής Αποστολής στα στρατιωτικά ζητήματα. Δεν έγιναν αποδεκτά τα πρώτα σχέδια της «Συμφωνίας των Εθνικών Ομάδων» που κατοχύρωναν στους Βρετανούς αξιωματικούς- συνδέσμους το δικαίωμα να δίδουν διαταγές στις μονάδες του ΕΛΑΣ. Τόσο ο Καραγιώργης όσο και ο Τζήμας ανακοίνωσαν ότι δεν ήταν εξουσιοδοτημένοι να υπογράψουν προτού η Κεντρική Επιτροπή του ΕΑΜ δεν δώσει τη συγκατάθεση της. Τελικά, η εγκρινόμενη απ' όλους τους συμμετέχοντες διατύπωση ακολούθησε την πρόταση του ΕΑΜ να δημιουργηθεί ένα Κοινό Γενικό Στρατηγείο. Αυτό σήμαινε ότι οι διαταγές από τους Βρετανούς θα δίδονταν μελλοντικά μόνο μέσω του Γενικού Στρατηγείου του ΕΛΑΣ προς τις κατώτερες μονάδες. Ενώ στις διαπραγματεύσεις σχετικά με τη «Συμφωνία των Εθνικών Ομάδων» είχε δώσει παρόν το ΕΑΜ ως πολιτικό σκέλος του ΕΛΑΣ, τον ΕΔΕΣ τον εκπροσωπούσε μόνο ο Ζέρβας που μπόρεσε με δυσκολία να πεισθεί για να υπογράψει.

Η οργάνωση του ΕΔΕΣ είχε διαμορφωθεί σύμφωνα με αμιγούς χαρακτήρα στρατιωτικές κατευθυντήριες γραμμές και διευκόλυνε κατ' αυτόν τον τρόπο την επιρροή των Βρετανών αξιωματικών. Απεναντίας, το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ παρουσίασε από την αρχή προσεγγίσεις προς μια εναλλακτική προς το υπάρχον σύστημα κυβέρνησης. Εξετάζοντας επιφανειακά το ζήτημα, αμφότερες οργανώσεις διοικούταν αυταρχικά, ο ΕΔΕΣ από τον Ζέρβα και το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ -χωρίς να έχουν επίγνωση τα μέλη του- από το ΚΚΕ. Οι βασικές διαφορές μεταξύ της προσωπογενοῦς διοίκησης και της καθοδήγησης ενός κόμματος είναι ωστόσο ξεκάθαρες. Όπως ακόμα θα φανεί βρίσκονταν υπό τη καθοδήγηση των υπαγόμενων στο ΕΑΜ οργανώσεων που μεν δεν παραμέριζαν τον αρχηγικό ρόλο του ΚΚΕ, αλλά εξέφραζαν τη βασική αρχή περί σχηματισμού διοίκησης από κάτω προς τα πάνω.

β) Κοινωνιολογικού χαρακτήρα δομή

Εάν επιχειρήσει κάποιος να περιγράψει το διαφορετικό χαρακτήρα του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και ΕΔΕΣ αναφορικά με τη κοινωνιολογικού χαρακτήρα δομή αυτών δεν επιτρέπεται να παραλείψει ότι οι συγκεκριμένες οργανώσεις, όπως και η ΕΚΚΑ, πρέπει να διαχωριστούν από τα άλλα κόμματα και οργανώσεις που αποφάσισαν να μην συμμετέχουν στον αγώνα

αντίστασης ή το έπραξαν πολύ αργότερα. Το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ, ο ΕΔΕΣ και η ΕΚΚΑ ήταν οι επικεφαλής «εξαιτίας του οιονεί επαναστατικού χαρακτήρα τους, ο ΕΛΑΣ ήταν ο «Λαϊκός Στρατός», ο ΕΔΕΣ η «Δημοκρατική Ένωση», η ΕΚΚΑ υποστήριζε την κοινωνική απελευθέρωση. Εκείνες που επιθυμούσαν μια αλλαγή των συνθηκών για τη μεταπολεμική περίοδο στην Ελλάδα ανέλαβαν φυσικά πρωτοβουλίες σε αντίθεση με όσους ήταν ικανοποιημένοι με την «ως έχει» κατάσταση. Οι υπόλοιπες οργανώσεις ήταν στο σύνολο τους συντηρητικότερες, δεν υποστήριζαν μεν αναγκαστικά τον βασιλιά Γεώργιος Β΄ αλλά εξέφραζαν την υποστήριξη τους στην υπάρχουσα κυβέρνηση επειδή ήταν εγκαθιστάμενη.

Σε όσους προσδοκούσαν μια συνεργασία με την κατοχική δύναμη όταν παρουσιάζονταν σε τούτους η κατάλληλη συγκυρία ή δραστηριοποιήθηκαν πολύ αργά στην αντίσταση, ανήκουν οι εκπρόσωποι της καθιστικής κοινωνικής τάξης οι οποίοι είχαν συμφέροντα στη διατήρηση των αξιωμάτων και της περιουσίας τους και στη δυνατότητα της συνέχισης των δραστηριοτήτων τους. Απεναντίας, δεν ανήκε κανένας από τους αρχηγούς του κινήματος της αντίστασης στο κατεστημένο της δικτατορίας του Μεταξά. Ο Τζήμας, καταγόμενος από τη Μακεδονία και μέλος του ΚΚΕ, είχε φυλακισθεί κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, το ίδιο και ο Αθανάσιος Κλάρας οποίος προέρχονταν από μια οικογένεια της μεσαίας τάξης και προσχώρησε από πολύ νωρίς στη ριζοσπαστική αριστερά. Ο Στέφανος Σαράφης κατείχε κατά τη διάρκεια της δημοκρατίας υψηλά αξιώματα και ανήκε στους δημοκρατικούς αξιωματικούς που απαλλάχθηκαν από τα στρατιωτικά τους καθήκοντα, εξορίστηκαν λόγω της συμμετοχής τους στο στρατιωτικό πραξικόπημα 1935 και δεν επιτράπηκε σ' αυτόν να συμμετάσχει στον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο. Όπως και αυτός έτσι και ο Ναπολέων Ζέρβας ήταν οπαδός του δημοκρατικού πολιτεύματος. Είχε συμμετάσχει σε διάφορα πραξικοπήματα και είχε προσωρινά συλληφθεί κατά την περίοδο της δικτατορίας του Μεταξά. Ο Κομνηνός Πυρομάγλου ήταν παρομοίως αντίπαλος του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου. Μπορούν να βρεθούν και άλλα παραδείγματα όπου οι διακεκριμένοι άνδρες της αντίστασης ανήκαν σε πολιτικές οργανώσεις οι οποίες είχαν κληνηθεί ή είχαν υποστεί μορφές καταπίεσης πριν τον πόλεμο. Οι ιδέες τους για το μέλλον της Ελλάδας είχαν επηρεαστεί από τις πολιτικές διαμάχες της προπολεμικής περιόδου.

Οι συμπεριφορές στο εσωτερικό της αντίστασης μπορούν να εξηγηθούν μόνο εν μέρει από την κοινωνιολογική συνάφεια των μελών αυτής. Η πόλωση σε Κομμουνιστές και Εθνικούς είχε επηρεαστεί σε ένα μεγάλο βαθμό από την προπαγάνδα και από την εικόνα που προωθούνταν από τις εκάστοτε οργανώσεις.

Διαπιστώνεται ότι η διαφορετική σύνθεση της διοίκησης του ΕΔΕΣ και του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ επηρέασε τη στάση τους στον αγώνα. Στον ΕΔΕΣ ανήκαν εξαρχής αξιωματικοί, υπαξιωματικοί και άνδρες του πρώην Ελληνικού Στρατού και ο αριθμός των αξιωματικών ήταν αρκετά μεγάλος. Οι τακτικοί στρατιώτες δεν είναι ωστόσο οι πλέον κατάλληλοι να ανταπεξέλθουν στις συνθήκες του ανταρτοπόλεμου, στον ανελέητο τρόπο μάχης και στις φρικτές συνέπειες για τον άμαχο πληθυσμό. Έτσι, οι γερμανικές αρχές μπόρεσαν μέσω της διαμεσολάβησης του επισκόπου της Παραμυθιάς να προτρέψουν τον ταγματάρχη Σώτο (ΕΔΕΣ) να διακόψει τις επιθέσεις κατά του γερμανικού στρατού, αφότου η εκτέλεση 58 ομήρων κατόπιν αιφνιδιαστικής επίθεσης σε Γερμανούς στρατιώτες είχε προκάλεσει στον άμαχο πληθυσμό σημαντική αναστάτωση. Σύμφωνα με μια αναφορά της 1ης Ορεινής Μεραρχίας αποδέσμευσε ο Σώτος τον κύριο όγκο των ένοπλων αγροτών, διατηρώντας μόνο έναν κεντρικό πυρήνα. Αντιθέτως, οι συστάσεις μιας επιτροπής από την Άρτα που επισκέφτηκε τον Οκτώβριο 1943, με την άδεια του

τοπικού Φρουραρχείου Άρτας, μια μονάδα του ΕΛΑΣ για την επίτευξη διακοπής των δολιοφθορών ως προς την αποφυγή αντιποίνων δεν είχαν καμία επιτυχία.

Σε αντίθεση με τον ΕΔΕΣ δεν διέθετε ο ΕΛΑΣ αρχικά σχεδόν καθόλου αξιωματικούς. Σε υπεύθυνες θέσεις μπορούσαν να αναρριχηθούν όσοι αποδεικνύονταν ως ικανοί και έμπιστοι. Επειδή το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ κατόρθωσε μέσω του προγράμματος και της υπεροχής του να υπερνικήσει τους κοινωνικούς φραγμούς, κατέστη το κοινωνικό του φάσμα σημαντικά ευρύτερο από ό,τι στο ΕΔΕΣ. Καθώς αυξάνονταν οι επιτυχίες του και μεγάλωνε το κύρος του μπόρεσε κατά την πάροδο του χρόνου να προσελκύσει ικανές δυνάμεις και να υπερσκελίσει από την άποψη αυτή μάλιστα τον ΕΔΕΣ. Εδώ, έπαιξε αναμφισβήτητο ρόλο ότι μπόρεσε λόγω της αυξανόμενης σημασίας του να επανδρώσει σημαντικές θέσεις. Ενώ στην αρχή της κατοχικής περιόδου αποτελούσαν την ηγεσία του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ σχεδόν μόνο κομμουνιστές, προσχώρησε από τα μέσα 1943 ένας ολοένα και μεγαλύτερος αριθμός προσωπικοτήτων του δημόσιου βίου όπως ο Σβώλος, ο Ασκούτσης, ο Αγγελόπουλος, οι επίσκοποι Κοζάνης και Ηλείας. Μετά την προσχώρηση του Σαράφη εντάχθηκαν πολλοί αξιωματικοί και λαοφιλείς στρατηγοί όπως ο Μπακιρτζής, ο Οθωναίος, ο Μάντακας και πρόσφεραν την υποστήριξη τους με αποτέλεσμα να αυξηθεί και πάλι σημαντικά το κύρος του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ.

Σε ένα αντάρτικο κίνημα συμμετέχουν κυρίως όλα τα πληθυσμιακά στρώματα που εξαιτίας της ισχύουσας κατάστασης αισθάνονταν στην πλειοψηφία τους καταπιεσμένα και ελπίζουν σε μια αλλαγή της κατάστασης. Απεναντίας, ο εύπορος αγροτικός πληθυσμός κλίνει προς μια στάση αναμονής και επιχειρεί να επιβιώσει με ασφάλεια σε μια ταραγμένη περίοδο. Όπως εξέφρασε ο Woodhouse, το ένοπλο κίνημα αντίστασης στα βουνά εμπνεύστηκε «από έξω» και δεν δημιουργήθηκε επομένως από πρωτοβουλία των κατοίκων της υπαίθρου. Σε ποια πλευρά θα προσχωρούσαν κρίνονταν συχνά από μια σύμπτωση και εξαρτιόνταν με ποιες οργανώσεις ερχόταν σε επαφή.

Το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ κατόρθωσε να κερδίσει τη στενότερη υποστήριξη του πληθυσμού από τις άγονες ορεινές περιοχές της Κεντρικής Ελλάδας. Εκεί, ενέπνευσε τον αλτρουισμό και τον ενθουσιασμό και κατόρθωσε από την πλευρά του όχι μόνο να προστατεύσει σε μεγάλο βαθμό τον πληθυσμό από τις επιθέσεις της Δύναμης Κατοχής αλλά φρόντισε ακόμα να ρυθμίσει το σύστημα διοικητικής δομής και να πατάξει τη δράση των συμμοριών και τη ζωοκλοπή. Στη Δυτική Ελλάδα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν εκλογές μεταξύ του ΕΔΕΣ και του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ αλλά η κατάσταση σύντομα επιβαρύνθηκε λόγω των αμοιβαίων διώξεων.

Στην Πελοπόννησο μπόρεσε ο ΕΑΜ/ΕΛΑΣ να εκμεταλλευτεί την αντίθεση μεταξύ φτωχών και πλουσίων, παραδοσιακά συντηρητικών έως αντιδραστικών γεωργών. Αφότου ο ΕΛΑΣ εκτόπισε σχεδόν πλήρως το φθινόπωρο 1943 άλλες μικρές οργανώσεις, έμεινε στους αντίπαλους του ως εναλλακτική μόνο η εισχώρηση στα Τάγματα Ασφαλείας της κυβέρνησης Ράλλη που είχαν παραταχθεί αρχικά στην Πελοπόννησο.

Διαφορετικά από την Πελοπόννησο, ο ΕΑΜ/ΕΛΑΣ βρίσκονταν από πολύ νωρίς σε καλύτερη θέση στο κατεχόμενο από τον γερμανικό στρατό τμήμα της Μακεδονίας και κατάφερε να επιβληθεί εκεί ως η μοναδική μεγάλη οργάνωση. Ο πληθυσμός της Μακεδονίας, που αποτελούσαν από ένα μεγάλο αριθμό Μικρασιατών προσφύγων, έδειχνε στην πλειοψηφία του μια κινητικότητα κάτι που ωφελούσε τη συμμετοχή τους στον ΕΑΜ/ΕΛΑΣ. Εξαιτίας των εμπειριών με τους γείτονες τους είχαν προσχωρήσει πολλοί ωστόσο κάτοικοι στον ακραίο εθνικιστικό, αντισλαβικό και αντικομμουνιστικό

χώρο. Λόγω των προσπαθειών της Βουλγαρίας μιας επέκτασης των εδαφών της φαίνονταν σε πολλούς μια συνεργασία με τη γερμανική κατοχική δύναμη ως το μικρότερο κακό σε σύγκριση με μια υποστήριξη στο ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και και στο σημείο αυτό σημείωσε επιτυχία η στρατολόγηση στα Τάγματα Ασφαλείας.

2. Οι πολιτικές επιδιώξεις των ομάδων αντίστασης.

α) ΕΔΕΣ: Η κατάληψη της εξουσίας ως στόχος

Η ιστορία της ελληνικής αντίστασης έχει χαρακτηριστεί σε ένα μεγάλο βαθμό από το γεγονός ότι ο δημοκρατικός -φιλελεύθερος ΕΔΕΣ στην απόπειρα να ενισχύσει τη θέση του πραγματοποίησε μια προσέγγιση στην πολιτική των συντηρητικών και δεξιών κύκλων. Εξαιτίας αυτού προέκυψαν αρνητικές συνέπειες τις οποίες το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ αρνήθηκε με αδιάλλακτο τρόπο να ακολουθήσει και επέτρεψαν να δημιουργηθεί μια αδυσώπητη μεταξύ τους εχθρότητα.

Το πρόγραμμα του ΕΔΕΣ το φθινόπωρο 1942 περιείχε την απαίτηση για καταδίκη της «προδοσίας του Γεωργίου Β΄» και της εγκαθιδρυμένης εξ αυτού δικτατορίας, για τιμωρία των μελών του Μεταξικού Καθεστώτος, εκκαθάριση του κρατικού μηχανισμού και της αστυνομίας και χωροφυλακής από όλους τους αντιπάλους του δημοκρατικού πολιτεύματος. Σε μια δημοκρατική-σοσιαλιστική Ελλάδα έπρεπε να δημιουργηθεί κοινωνική ισότητα που θα καθιστούσε αδύνατη την εκμετάλλευση από μια μικρή μειοψηφία καπιταλιστών.

Ο Κέδρος είναι της άποψης ότι ο ΕΔΕΣ μέσω της κατοπινής πολιτικής του πρόδωσε τις βασικές αρχές αυτού του προγράμματος. Εξαιτίας της, ήδη κατά την ίδρυση του, ετερογενούς σύνθεσης των μελών του ΕΔΕΣ είναι ωστόσο αμφίβολο εάν μπόρεσε να σχηματιστεί μια βάση ως προς μια ενιαία χάραξη πολιτικής. Μέλη όπως ο Παπαγεωργίου, ο Σταματόπουλος, ο Παπαθανασόπουλος αποστασιωπήθηκαν αργότερα από τον Πετιμεζά, τον Γιαννακόπουλο και τον Κυριάκο όπου με τον παραμερισμό των οποίων εξαλείφθηκαν οι σοσιαλιστικές βασικές αρχές των υποστηρικτών τους.

«Σε όλη τη διάρκεια της πορείας των προσπαθειών μας ταλαντευόμασταν μεταξύ επιφανειακών ομολογιών περί δημοκρατίας και ενός επιδερμικού εθνικισμού, χωρίς ποτέ να αναπτύξουμε μια καθαρή γραμμή προς μια εθνική πολιτική που θα μπορούσε να υπηρετήσει την επαναφορά του ενθουσιασμού και της μαχητικότητας» γράφει ο Πυρομάγλου. Αντ' αυτού, ο χαρακτήρας του ΕΔΕΣ διαμορφώθηκε από μια συσσώρευση αρνητικού χαρακτήρα αρχών όπου «η σπουδαιότερη εξ αυτών ήταν ο Αντικομμουνισμός». Το πρόγραμμα 1942 απεικόνιζε επομένως μόνο τον παλμό και την ώθηση που ήταν κατά την ίδρυση του ΕΔΕΣ αποφασιστικής σημασίας, δεν χρησίμευσε όμως ποτέ ως βασική αρχή για την ανάπτυξη μιας πολιτικής γραμμής.

Επειδή η εξέλιξη τούτη περιγράφεται μόνο από τον Woodhouse, δεν μπορεί να γίνει αποδεκτό ότι οι γερμανικές αρχές, οι οποίες έδειχναν ενδιαφέρον κυρίως για τα αντιδραστικά μέλη του ΕΔΕΣ, περιέγραφαν στις αναφορές τους μια εσφαλμένη εικόνα αυτής της οργάνωσης. Οι περιλαμβανόμενες στα γερμανικά αρχεία προκηρύξεις και εφημερίδες του ΕΔΕΣ από την περίοδο των εχθροπραξιών με τον ΕΛΑΣ παρουσιάζουν εκφάνσεις ενός επιθετικού χαρακτήρα εθνικισμού που στρέφονταν κατά των Σλάβων

γειτόνων καθώς επίσης δεν ήταν πρόθυμος προς μια ορθολογική αντιπαράθεση με τους πολιτικούς του αντιπάλους και αντ' αυτού διεύρυνε την υστερία και τον φόβο στον πληθυσμό προς μια κατάληψη της εξουσίας από τους κομμουνιστές επιχειρώντας να ξεσηκώσει το λαό μέσω περιγραφών βιαιοπραγίας από πλευράς του ΕΛΑΣ. Τούτη η πολεμική απεικόνιζε τη θέληση προς μια εξόντωση του αντιπάλου και συγκάλυπτε την έλλειψη ενός βάσης προγράμματος στόχου.

Παράλληλα με τα αντικομμουνιστικά συνθήματα εκφράζονταν ξεκάθαρα η πρόθεση να συνεργαστούν με τους Συμμάχους για την απελευθέρωση της Ελλάδας. Ήλπιζαν σε μια υποστήριξη από τους Συμμάχους για να επιβάλλουν τις δικές τους αξιώσεις εξουσίας στη μεταπολεμική εποχή. Τα οικονομικά τους συμφέροντα εξαρτιόνταν επίσης από αυτούς. Η έλλειψη μιας σε αυστηρά πλαίσια οργανωτικής δομής σήμαινε ότι ο ΕΔΕΣ ήταν μια οργάνωση συγκέντρωσης εκπροσώπων διαφορετικών πολιτικών τάσεων που είχαν ως κοινή συνισταμένη την αντικομμουνιστική στάση και την επιδίωξη να διαδραματίσουν ένα ρόλο στην μεταπολεμική ανάπτυξη της Ελλάδας.

Κατ' αυτόν τον τρόπο μπορεί να καταστεί δυνατό ότι μια οργάνωση, που έχει ως καθήκον την αντίσταση εναντίον της Δύναμης Κατοχής και την αλλαγή του πολιτικού συστήματος, να μπορεί να επηρεάσει τα μέλη της τα οποία είχαν σε γενικές γραμμές ξεκάθαρα αποκαρδιωθεί. Τον Ιανουάριο 1944 αναγκάστηκε ο Ζέρβας από τον ΕΑΜ/ΕΛΑΣ να εκφράσει μια δημόσια καταδίκη για τον Ταβουλάρη, Βουλπιώτη και Γονατά. Αντίθετα με την άποψη του Woodhouse, στην περίπτωση αυτή επρόκειτο βασικά για μεμονωμένες περιπτώσεις δοσιλογισμού.

Οι προσπάθειες του ΕΔΕΣ να υπερκεράσουν την έλλειψη υποστήριξης αυτού από τον πληθυσμό είχαν περιορισμένη επιτυχία. Κατά την εκτίμηση των γερμανικών αρχών παρακίνησε μεν η «αυξανόμενη δραστηριότητα του ταξικού αγώνα» των εαμικών ομάδων στις μεγαλουπόλεις πολλούς σκεπτόμενους με αστικό τρόπο οπαδούς του ΕΑΜ να αποχωρήσουν ή να αλλάξουν πλευρά, αλλά από την άλλη δεν φρόντισε να εκμεταλλευτεί τη δυνατότητα να κερδίσει νέα μέλη τονίζοντας τη δύσκολη οικονομική και κοινωνική κατάσταση και μέσω εκπόνησης σχεδίων να πείσει προς μια βελτίωση της κατάστασης του πληθυσμού στην μεταπολεμική εποχή.

Απεναντίας, η απόφαση του Ζέρβα να προσφέρει στη βρετανική κυβέρνηση την υποστήριξη μιας επιστροφής του Γεωργίου Β' είχε ως αποτέλεσμα να εισρεύσουν εκεί πολλοί φιλομοναρχικοί αξιωματικοί. Με αυτό εξέφρασε την προθυμία του να υπαχθεί στις βρετανικές αρχές και έδειξε ακόμα σε ποια πλευρά των διαφορετικών τάσεων ομάδες στο εσωτερικό του ΕΔΕΣ ήταν πρόθυμος να προσχωρήσει. Είχε ενεργήσει αναμφίβολα σε συμφωνία με την επιτροπή Αθηνών, την οποία δεν μπόρεσε να συμβουλευτεί, από ό,τι με την προοδευτική πτέρυγα του ΕΔΕΣ της οποίας ο εκπρόσωπος Πυρομάγλου βρίσκονταν στον ίδιο χώρο με αυτόν. Οι πολιτικές συνέπειες αγνοήθηκαν από τη Βρετανική Στρατιωτική Αποστολή επειδή ο Ζέρβας είχε υπονοήσει ότι ενδιαφέρονταν μόνο για τα στρατιωτικά οφέλη και δεν σκόπευε να ανακατευτεί με την πολιτική. Ωστόσο, η στάση του μετά την απελευθέρωση και ήδη οι επαφές του κατά τη διάρκεια της κατοχικής περιόδου αποδεικνύουν ότι η διαβεβαίωση τούτη δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα.

Ο Ζέρβας έδρασε πάντως για την επέκταση της επιρροής του όταν επιχειρήσει «να δραστηριοποιήσει προς όφελος του τα διάφορα εθνικόφρονα ρεύματα». Οι επαφές του με τον Μιχάλαγα, τον αρχηγό μιας δωσιλογικής οργάνωσης στη Μακεδονία, ήταν

σίγουρα στενότερες από ό,τι οι Βρετανοί γνώριζαν ή ανέφεραν. Σύμφωνα με μια Έκθεση της γερμανικής Κατασκοπείας της 23/12/1943 βρίσκονταν ο Ζέρβας σε διαπραγματεύσεις με τον Πάγκαλο και τον Τσουδερό σχετικά με τη δημιουργία της οργάνωσης των Εθνικών Ομάδων Ελλήνων Ανταρτών (ΕΟΕΑ) που συμπεριλάμβανε επίσης «την Εθνική Οργάνωση Μακεδονίας που βρίσκονταν σε πολιτικό επίπεδο υπό τη διοίκηση του Πάγκαλου». Φαίνονταν να είναι η ίδια η οργάνωση που αναφέρεται από τον αρχηγό της Γερμανικής Στρατιωτικής Αστυνομίας υπό τον Ανώτατο Διοικητή Νοτιοανατολικής Ευρώπης κατόπιν συνομιλιών με ελληνικές προσωπικότητες στην Αθήνα στις 15.7.1944. «Στη Βόρεια Ελλάδα δραστηροποιείται εδώ και ένα περίπου έτος μια εθνική επιτροπή Άμυνας που αποτελείται από εκπροσώπους της ελληνικής ανώτερης τάξης για τη δημιουργία μιας εθνικής οργάνωσης. Οι δημιουργημένες στη Βόρεια Ελλάδα υπό την υποστήριξη των στρατιωτικών υπηρεσιών εθνικές ομάδες (και συγκεκριμένα τα Τάγματα Ασφαλείας) υποστηρίζονται από κάθε άποψη από τη συγκεκριμένη επιτροπή».

Από εκθέσεις των γερμανικών υπηρεσιών αναφορικά με την απόπειρα δημιουργίας ενός εθνικού ενιαίου μετώπου προκύπτει επίσης ότι ο Ζέρβας ήταν διατεθειμένος να υποστηρίξει όλες τις δυνάμεις που μπόρεσαν να βοηθήσουν το «Εθνικό Κίνημα» και να εξουδετερώσουν το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ. Συνεπώς, ο Ζέρβας βρίσκονταν σε στενή επαφή με τον στρατηγό των Ευζώνων και Α γραμματέα του υπουργείου Εσωτερικών Ντερτιλή. Δεν αποκλείεται να βρίσκονταν ο Ζέρβας σε επαφή με τον πρωθυπουργό Ράλλη και τον Ντερτιλή για να προετοιμάσει ένα πολιτικοστρατιωτικό μέτωπο που στην περίπτωση μιας απόβασης των συμμάχων θα εμπόδιζε την κατάληψη της εξουσίας από το ΕΑΜ. Θα βασιζόνταν στα Τάγματα Ασφαλείας, στους Ευζώνους, στη Χωροφυλακή της κυβέρνησης Ράλλη, στις δυνάμεις του ΕΔΕΣ, στον Ελληνικό Στρατό στο εξωτερικό και στις Αγγλο-αμερικανικές Ένοπλες Δυνάμεις. Οι ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις της Μέσης Ανατολής αποβιβάστηκαν πράγματι στην Πάργα κατά τη διάρκεια του Αυγούστου 1944.

Η υπηρεσία Ιγ του 12ου Ορεινού Συντάγματος Πυροβολικού επιβεβαιώνει, κατόπιν ερώτησης της Ανώτατης Διοίκησης Ομάδων Στρατιών Ε, ότι υπήρχαν τέτοια σχέδια. Έμειναν ωστόσο στο στάδιο της προετοιμασίας επειδή ο Ντερτιλής και άλλοι συμμετέχοντες χαρακτηρίστηκαν ως Βρετανοί πράκτορες και συλλήφθηκαν. Ο Ζέρβας συνέχισε από την πλευρά του τις προσπάθειες για το σχηματισμό ενός εθνικού ενιαίου μετώπου. Ο πρωθυπουργός της εξόριστης κυβέρνησης Παπανδρέου σχεδιάζονταν να ηγηθεί του σχεδίου αυτού.

Οι εν λόγω εκθέσεις που επιβεβαιώθηκαν στην ουσία τους από τον Spencer απεικονίζουν τις βαθιές υπάρχουσες διαφορές στην ελληνική αντίσταση στο τέλος της κατοχικής περιόδου, οδηγώντας στη συνεργασία του ΕΔΕΣ με δωσίλογους κατά του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και υποστηρίζονταν από τους Βρετανούς. Έδειξαν ακόμα ξεκάθαρα ότι ο ΕΔΕΣ μαζί με άλλες πολιτικές δυνάμεις επιδίωκε την αναρρίχηση στην εξουσία κάτι που καταδίκασε με υψηλούς τόνους το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ.

β) ΕΑΜ/ΕΛΑΣ: η ανάληψη της εξουσίας ως σκοπός

Μέσω της τακτικής ενός λαϊκού μετώπου και ενός επιδέξιου καμουφλαρίσματος ήταν ο ρόλος του ΚΚΕ στην ίδρυση και καθοδήγηση του ΕΑΜ και των οργάνωσεων του λίγο γνωστός. Το Κομμουνιστικό Κόμμα κατηγορήθηκε ότι υπονόμωσε ένα γνήσιο εθνικό κίνημα και ότι παρέσυρε τις λαϊκές μάζες εκμεταλλευόμενο τον αγώνα αντίστασης για να ελέγξει τη χώρα. Το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ φάνηκε σε αυτού του είδους την προπαγάνδα ως ένα

εργαλείο του οποίου βασικό καθήκον ήταν η προετοιμασία μιας επανάστασης και όχι ο αγώνας κατά των δυνάμεων κατοχής.

Όπως αποδεικνύουν ξεκάθαρα τα γερμανικά έγγραφα, δεν αληθεύει ότι ο ΕΛΑΣ περιόρισε στο ελάχιστο τη δραστηριότητα του αγώνα του κατά των κατοχικών δυνάμεων στρέφοντας τις στρατιωτικές επιχειρήσεις του σχεδόν αποκλειστικά εναντίον άλλων αντιστασιακών οργανώσεων. Θεωρείται σωστό «ότι οι Κομμουνιστές ενδιαφέρονταν πάρα πολύ για την οργάνωση ενός όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερου κινήματος αντίστασης και ταυτοχρόνως όμως θεωρούσαν ότι η καθοδήγηση τους για τον αγώνα αντίστασης θα έπρεπε να στραφεί προς ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού και να το θέσει στην πλευρά τους και ότι η «θέληση του λαού» θα επέφερε ένα μεταπολεμικό καθεστώς στο οποίο αυτοί θα είχαν μια σημαντικής και βαρύνουσας σημασίας επιρροή».

Ο διπλός αυτός στόχος προκύπτει επίσης από το πρόγραμμα του ΕΑΜ του Σεπτεμβρίου 1941. Αναφέρει τα παρακάτω σημεία:

1. Απελευθέρωση του έθνους από το ξένο ζυγό και πλήρη ανεξαρτησία της χώρας.
2. Σχηματισμός μετά την απελευθέρωση μιας προσωρινής κυβέρνησης του ΕΑΜ με καθήκον την προκήρυξη εκλογών για το σχηματισμό συνελεύσεων ώστε ο λαός να μπορεί να αποφασίζει για το πολίτευμα με βάση το αναλογικό εκλογικό σύστημα.
3. «Επιβεβαίωση και υπεράσπιση αυτού του δικαιώματος του ελληνικού λαού εναντίον κάθε αντιδραστικής προσπάθειας να επιβάλλει δια του εξαναγκασμού λύσεις ενάντια στη θέληση του και εξουδετέρωση μιας τέτοιας απόπειρας με όλα τα μέσα που μπορούν να διαθέσει το ΕΑΜ και τα όργανα του».
4. Το πρόγραμμα περιλάμβανε εν συνεχεία γενικής μορφής υποδείξεις για τον αγώνα και την απαραίτητη τήρηση μυστικότητας.

Η συγγένεια του προγράμματος με την έχοντας αποφασιστεί την 1^η Ιουλίου 1941 κομματική γραμμή του ΚΚΕ είναι ξεκάθαρη και είναι εμφανής η δημιουργία ενός μετώπου κατά των Δυνάμεων του Άξονα όπως και -ιδιαίτερος- κατά της υποστηριζόμενης από τους Βρετανούς εξόριστης κυβέρνησης. Για την κατανόηση των στόχων του ΕΑΜ θα πρέπει να καταφύγουμε σε ένα ακόμα ντοκουμέντο που είναι πολύ διαδεδομένο: το σύγγραμμα «τι είναι και τι θέλει το ΕΑΜ» του Δημήτριου Γληνού το Σεπτέμβριο 1942. Σύμφωνα με μια σύνοψη του McNeill σημειώνονται ως καθήκοντα του ΕΑΜ η προστασία του πληθυσμού από την πείνα, τις αρρώστιες και την εξαθλίωση, η προβολή ενεργητικής ή παθητικής αντίστασης κατά των κατοχικών δυνάμεων και η καταπολέμηση κάθε είδους συνεργασία με τούτες. Ως μορφές του αγώνα αντίστασης ανέφερε ο Γληνός την αποδιοργάνωση της κατοχικής πολιτικής -θα πρέπει να εμποδιστεί να υπηρετούν το ελληνικό εργατικό δυναμικό και οι πρώτες ύλες στρατιωτικούς σκοπούς του εχθρού- και ο ένοπλος αγώνας ως προετοιμασία ενός γενικευμένου ξεσηκωμού. Μετά την απελευθέρωση θα σχηματίζονταν μια κυβέρνηση αποτελούμενη από όλα τα κόμματα και τις κομματικές οργανώσεις που συμμετείχαν στον αγώνα αντίστασης, θα επανέρχονταν η ελευθερία του τύπου, του λόγου και των συναθροίσεων και είχε επίσης υποσχεθεί μια γενική αμνηστία. Μια εκλεγμένη εθνοσυνέλευση θα αποφάσιζε σχετικά με τη μορφή της λαϊκής κυβέρνησης.

Το εγχειρίδιο του Γληνού κατέστησε κατανοητό γιατί το ΕΑΜ κατόρθωσε να κερδίσει τόσους πολλούς οπαδούς και τη συμπάθεια: έδωσε μια κατεύθυνση στην αποστροφή και στο μίσος του πληθυσμού εναντίον του κατοχικού καθεστώτος και στις δυνατότητες έκφρασης αυτών. Αφύπνισε την αλληλεγγύη και τη θέληση για αυτοπροστασία και έδειξε

το δρόμο για το σχηματισμό μια δημοκρατικής κυβέρνησης. «Εάν παρατηρούμε με σταυρωμένα τα χέρια, τότε ο θάνατος θα πάρει εμάς, τα παιδιά μας, τα αδέρφια μας και τους γονείς μας. Η οργάνωση του ΕΑΜ που είναι πάντα ο πρόμαχος του λαού μας και τα καλύτερα μέλη της θυσιάζουν τη ζωή και την ελευθερία τους για τον αγώνα αυτό, σας καλεί για να δράσετε». Ένα τέτοιου είδους κάλεσμα είναι χαρακτηριστικό για τη δράση του ΕΑΜ που προέτρεψε να συγκεντρωθούν οι καλύτερες δυνάμεις της χώρας σε μια περίοδο οικονομικής κατάρρευσης και κλονισμού της κρατικής δομής και ξύπνησε την ελπίδα, τη φαντασία και τη δράση.

Επειδή η «κυβέρνηση-μαριονέτα» δεν τύγχανε καμίας εκτίμησης από τον ελληνικό πληθυσμό, δεν διέθετε ο κρατικός μηχανισμός το κύρος που θα του επέτρεπε να συνεχίσει το έργο του. Ένας μεγάλος αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων παραιτήθηκε των καθηκόντων του ή κατέφυγε μαζικά στις πόλεις για να προστατευθεί από την καταδίωξη των ανταρτών που τους κατηγορούσαν ως ένα παράγωγο της δωσίλογης κυβέρνησης. Η «κυβέρνηση μαριονέτα» μπορούσε να ασκήσει τα διοικητικά καθήκοντα της μόνο εκεί όπου τύγχανε της προστασίας από τη γερμανική κατοχική δύναμη. Παρόμοια ήταν η κατάσταση στην Αστυνομία και Χωροφυλακή. Οι αδυναμίες ενός σε μεγάλο βαθμό συγκεντρωτικού συστήματος δημόσιας διοίκησης φαίνονται ιδιαίτερα ξεκάθαρα στην κατάσταση αυτή: Η επανδρωση στην περιφέρεια δεν τελεσφόρησε έχοντας ως αποτέλεσμα ένα μεγάλο τμήμα της χώρας να μείνει χωρίς την κανονική ροή λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης.

Πρέπει να σημειωθεί ως ένα επίτευγμα των οργάνωσεων του ΕΑΜ ότι σε τούτη την κατάσταση δεν εξαπλώθηκε η αναρχία και η εγκληματικότητα στις περιοχές της υπαίθρου. Η δραστηριότητα τους στον τομέα της διοίκησης και στην απονομή δικαιοσύνης εξηγεί περί των προϋποθέσεων στις οποίες θα βασίζονταν η επιδιωκόμενη από το ΕΑΜ «Λαϊκή Κυβέρνηση».

Από το ΕΑΜ οργανώθηκε η αυτοδιοίκηση στις απελευθερωμένες περιοχές και λειτούργησε με την αρωγή των οργάνωσεων του. Τον Δεκέμβριο 1943 ανέφερε η γερμανική κατασκοπεία ότι κάθε χωριό στην Ήπειρο είχε έναν «αρχηγό βάσης». Κάμποσα χωριά σχημάτισαν μια τοπική ομάδα που βρίσκονταν ως επικεφαλής μια εξαμελής επιτροπή με τομείς αρμοδιότητας τη σίτιση, προπαγάνδα, αλληλογραφία, σύνταξη και προώθηση αναφορών, οπλισμό, αντικατασκοπεία και ανάκριση. Οι τοπικές ομάδες συγκεντρώνονταν στις επαρχίες (π.χ Ιωάννινα). Η δραστηριότητα των οργάνων αυτών φαίνεται να εξυπηρετεί στρατιωτικές κυρίες ανάγκες.

Απεναντίας, μια άλλη έκθεση του Νοεμβρίου 1943 αναφέρει την περιοχή της Αιτωλίας-Ευρυτανίας- Φθιώτιδας ως «μια με συνοχή επαρχία και σε γενικές γραμμές με ενιαίο τρόπο διοικούμενη από κομμουνιστές επαρχία». Η περιοχή βορείως του Αγρινίου είναι «μια περιοχή... στην οποία οι στρατιωτικές οργανώσεις, οι διοικητικές υπηρεσίες, η οικονομία, οι επικοινωνίες, η πολιτική οργάνωση και η μέριμνα για τη νεολαία βρίσκονται πλήρως υπό την κομμουνιστική εξουσία». Σύμφωνα με μια περιγραφή του Σταυριανού δημιουργήθηκε και οργανώθηκε το σύστημα της αυτοδιοίκησης αρχικά σε τούτη την περιοχή και μετέπειτα επεκτάθηκε και σε άλλες επαρχίες.

Το Δεκέμβριο 1943 εξέδωσε η ανώτατη διοίκηση του ΕΛΑΣ μια διάταξη σχετικά με την «αυτοδιοίκηση και τα Λαϊκά Δικαστήρια» που βασίστηκε σε καταστατικά τα οποία καταρτίστηκαν το Δεκέμβριο 1942 για τη Θεσσαλία και Ευρυτανία και υιοθετήθηκαν αρχές 1943 από την επιτροπή του ΕΑΜ στη Φθιώτιδα-Φωκίδα. «Η διάταξη αυτή.

παρέμεινε έως το πέρας της κατοχικής περιόδου ως η έννομη βάση για την αυτοδιοίκηση στις απελευθερωμένες περιοχές». Τα πρώτα δυο άρθρα αναφέρουν:

«Άρθρο 1. Ο θεσμός της αυτοδιοίκησης υποδηλώνει ότι ο λαός πρέπει να συμμετέχει ενεργά στη διοίκηση ως προς την άμεση και καλύτερη ικανοποίηση των κοινών συμφερόντων των πολιτών.

Άρθρο 2. Ο βασικός κορμός της αυτοδιοίκησης είναι (α) η διοίκηση των κοινοτήτων των χωριών και πόλεων, των περιφερειών και των νομαρχιών και (β) τα λαϊκά δικαστήρια.»

Τα όργανα της τοπικής αυτοδιοίκησης στις κοινότητες των χωριών και των πόλεων εκλέχθηκαν μέσω διεξαγωγής μυστικών εκλογών. Σε τούτα εναπόκειντο η διαχείριση της δημόσιας περιουσίας, η είσπραξη φόρων, τα καθήκοντα του ληξιαρχείου, η υπηρεσία της Αστυνομίας, η διανομή τροφίμων, η κοινωνική πρόνοια, ο οικονομικός έλεγχος. Σε πραγματοποιούμενες ανά τακτά διαστήματα συνελεύσεις τίθεντο προς δημόσια συζήτηση τα κατά τόπους προβλήματα. Οι αποφάσεις λαμβάνονταν κατά πλειοψηφία. Σε κάθε περιφέρεια και νομαρχία υπήρχαν αντίστοιχα όργανα της αυτοδιοίκησης με ευρύτερα καθήκοντα (οδοποιίας, άρδευσης, υγείας, οικονομικής διαχείρισης).

Το σύστημα της «Λαϊκής Δικαιοσύνης» είχε τοποθετήσει τα σπουδαιότερα όργανα του παρομοίως στους δήμους, οι ανώτερες αρμόδιες αρχές του είχαν σχηματίσει αναιρετικά δικαστήρια και ανώτατα δικαστήρια. Τα μέλη των δικαστηρίων, οι συνεδριάσεις των οποίων λάμβαναν χώρα δημόσια, εκλέγονταν όπως τα μέλη των οργάνων της τοπικής αυτοδιοίκησης. Η νομολογία βασιζόταν πάνω στον αστικό και ποινικό κώδικα της προπολεμικής περιόδου, λάμβανε όμως υπόψη τις τοπικές ιδιαιτερότητες. Η δημοσιοποίηση και η ταχύτητα των δικαστικών αποφάσεων οδηγούσαν στην κατανόηση και στη συμπάθεια του λαού και διευκόλυναν συχνά μια συμφιλιωτική τάση, προϋπόθεταν ωστόσο επίσης μια ιδιαίτερη σκληρότητα στο πλαίσιο των αποφάσεων.

Στις 10 Μαρτίου 1944 ίδρυσε το ΕΑΜ την Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ) ως το ανώτατο όργανο αυτοδιοίκησης της Ελεύθερης Ελλάδας. Τα καθήκοντα της συνίστατο στο συντονισμό του αγώνα αντίστασης, στην επίβλεψη της αυτοδιοίκησης στην Ελεύθερη Ελλάδα και στη δημιουργία ενός συνασπισμού με την εξόριστη κυβέρνηση για τη δημιουργία μιας αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας. Σε όλη την επικράτεια της Ελλάδας επιλέχθηκαν απεσταλμένοι για το Εθνικό Συμβούλιο που θα συνέρχονταν στις αρχές Μαΐου και θα επισημοποιούσε εκ των υστέρων τόσο την ΠΕΕΑ καθώς επίσης θα αποφάσιζε για τις βασικές αρχές αυτού.

Η ίδρυση της ΠΕΕΑ συνάντησε μια διαφορετικής κλίμακας απήχηση: από τους αντιπάλους του ΕΑΜ χαρακτηρίστηκε ως μια εκ νέου και απειλητική κίνηση παραπλάνησης του ΚΚΕ και από αυτούς που συμπορεύονταν με το ΕΑΜ επιδοκιμάστηκε η δημιουργία αυτής με χαρά. Στην πραγματικότητα, οι αποφάσεις του Εθνικού Συμβουλίου περιλάμβαναν στοιχεία για ένα σύνταγμα από το οποίο η εξουσία της κυβέρνησης θα εκπήγαζε από τη λαϊκή θέληση και θα κατοχύρωνε για όλους του Έλληνες τα ίδια πολιτικά δικαιώματα. Ως επείγουσας μορφής και πρωταρχικός στόχος σημειώνονταν ωστόσο ο αγώνας για την απελευθέρωση της χώρας και για τα φιλελεύθερα δικαιώματα του λαού και τόσο το Εθνικό Συμβούλιο όσο και η ΠΕΕΑ θα έπρεπε να είναι συνεπώς προσωρινού χαρακτήρα θεσμοί. Διαλύθηκαν μετά τη δημιουργία της Κυβέρνησης Συνασπισμού υπό τον Παπανδρέου.

Η ίδρυση της ΠΕΕΑ είχε αναμφίβολα καταστεί μια κρυφή απειλή. Σε αντίθεση με το αντιφασιστικό «Συμβούλιο Εθνικής Απελευθέρωσης Γιουγκοσλαβίας» δεν επιχειρήσε να πάρει τη θέση της εξόριστης κυβέρνησης. Στην περίπτωση αυτή θα πρόσφερε το σύστημα

της αυτοδιοίκησης και της «Λαϊκής Δικαιοσύνης» μια λειτουργική βάση για την άσκηση της κυβερνητικής εξουσίας και μια οδό για τη λύση πολλών αναπτυξιακών προβλημάτων της χώρας.

(περίληψη) Το τέταρτο κεφάλαιο φέρει τον κυρίως τίτλο: «Η πόλωση της αντιστασης».

(μετάφραση) 4. Η πόλωση του κινήματος αντίστασης.

1.Ο εμφύλιος: ο πρώτος γύρος.

Παρά όλων των κρυφών συγκρούσεων μεταξύ ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και ΕΔΕΣ παρουσίασε το κίνημα αντίστασης κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων ενάντια στις κατοχικές δυνάμεις το καλοκαίρι 1943 μια αποδεδειγμένη ενότητα αλλά είχε ήδη κάνει την εμφάνιση της η πόλωση μεταξύ των δύο αυτών οργανώσεων. Από τα μέσα Οκτωβρίου εκφράστηκε αυτή με σφοδρές στρατιωτικής μορφής συγκρούσεις που κατέστησαν το χάσμα μεταξύ του ΕΔΕΣ και του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ αγεφύρωτο.

Έχει λίγο όφελος να προβάλουμε τις ευθύνες αμφοτέρων πλευρών βάσει οποίων τόσο το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ όσο και ο ΕΔΕΣ δικαιολόγησαν το ξέσπασμα των μεταξύ τους μαχών. Αμφότερες φέρουν την ίδια ευθύνη για τις μεταξύ τους προκλήσεις και αμοιβαίες κατηγορίες. Μία έκθεση της 1ης Ορεινής Μεραρχίας εικάζει ότι λόγω μη πραγματοποίησης μιας συμμαχικής απόβασης έδωσαν οι διαφοροποιήσεις περί μιας μελλοντικής συνεργασίας με την Αγγλία και της στάσης απέναντι στα γερμανικά κατοχικά στρατεύματα αφορμή για τις ένοπλες συγκρούσεις. Απεναντίας, ο Woodhouse θεωρεί ότι το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ υπολόγιζε ακράδαντα σε μια απόβαση των Συμμάχων και επιχείρησε να εκμεταλλευτεί προς ίδιον όφελος την εν λόγω κατάσταση. Ο Σαράφης επέρριψε την ευθύνη για τις πρώτες επιθέσεις στον ΕΔΕΣ.

Δείχνει να αληθεύει που το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ πίστευε ότι επέκειτο η σε σύντομο διάστημα υποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων και επιχείρησε να εκμεταλλευτεί την κατάσταση αυτή για να εξουδετερώσει τον σοβαρά υπολογίζοντας αντίπαλο του στο εσωτερικό του αντιστασιακού κινήματος. Αναμφίβολα, συνέβαλλε στην απόφαση του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ η εξέλιξη της Διάσκεψης του Καΐρου τον Αύγουστο/Σεπτέμβριο κατά την οποία διακρίθηκαν ξεκάθαρα οι ουσιαστικές διαφορές μεταξύ του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ από τη μια πλευρά και της εξόριστης κυβέρνησης και των βρετανικών αρχών από την άλλη και κατόπιν αυτής όλες οι πλευρές επικεντρώθηκαν ως προς την ενίσχυση των μετώπων τους. Η ηγεσία του ήταν διατεθειμένη με τη διάλυση του ΕΔΕΣ, που τον θεωρούσε ως ένα όργανο της βρετανικής πολιτικής στο εσωτερικό της Ελλάδας, να ασκήσει την επιρροή της για την μεταπολεμική ανάπτυξη της Ελλάδας. Όπως είχε παρουσιάσει η πορεία των μαχών, ο Ζέρβας είχε παρομοίως αποφασίσει να επικρατήσει απέναντι στο ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και δεν απέφυγε σε αυτό το σημείο τη συνεργασία με τον κοινό εχθρό.

Οι μάχες ξεκίνησαν λίγο πριν τη μεγάλης κλίμακας γερμανική επίθεση εναντίον των θέσεων του ΕΛΑΣ στην Πίνδο. Ο ΕΔΕΣ υπέστη βαριές ήττες. Οι ένοπλες του δυνάμεις εκτοπίστηκαν από την περιοχή βορείως του δρόμου Ηγουμενίτσας-Ιωαννίνων-Καλαμπάκας προς Νότο. Στα τέλη Νοεμβρίου ένα τμήμα των ομάδων του ΕΔΕΣ, που βρίσκονταν νωρίτερα στον Βάλτο και Τριχωνίδα (Χούτας, Παπαϊωάννου), καταποντίστηκε και ένα άλλο μέρος διέφυγε προς Θεσσαλία. Ο Ζέρβας έδωσε μάχη με ένα υπόλοιπο τμήμα των δυνάμεων κατά των ομάδων του ΕΛΑΣ στην περιοχή δυτικά

της Καρδίτσας. Ο ΕΔΕΣ βρέθηκε ένα βήμα πριν τη διάλυση του, ένας μεγάλος αριθμός αξιωματικών και ανδρών λιποτάκτησε.

Μόνο με τη βοήθεια προμήθειας βρετανικών όπλων και πυρομαχικών κατόρθωσε ο Ζέρβας να ενισχύσει βαθμιαία ξανά την οργάνωση του. Στα τέλη Δεκεμβρίου 1943 ξεκίνησε, υπό τη διοίκηση Βρετανών αξιωματικών-συνδέσμων, μια επιτυχημένη επίθεση του ΕΔΕΣ και οι ομάδες του ΕΛΑΣ έπρεπε να υποχωρήσουν στην Πίνδο. Οι διαπραγματεύσεις για μια κατάπαυση του πυρός από 21-25.1.1944 κατέληξαν σε αδιέξοδο. Στις επόμενες μάχες απωθήθηκαν οι δυνάμεις του Ζέρβα προς το μέτωπο του Άραχθου ποταμού. Η Συμμαχική Στρατιωτική Αποστολή κατέβαλε εκ νέου προσπάθεια για μια ανακωχή που τέθηκε τελικά στις 3./4. Φεβρουαρίου σε εφαρμογή, σε μια χρονική στιγμή κατά την οποία ο Ζέρβας ήλεγχε μόνο μια μικρή περιοχή της Πίνδου.

Το Γενικό Αρχηγείο του ΕΛΑΣ έθεσε τον όρο ότι ο Ζέρβας θα έπρεπε να καταδικάσει τους δωσίλογους στο εσωτερικό του ΕΔΕΣ και να διατηρηθούν ως έχουν τα υφιστάμενα την τωρινή περίοδο σύνορα μεταξύ ΕΔΕΣ και ΕΛΑΣ. Εκτός τούτου, θα έπρεπε να διεξαχθούν συνομιλίες σχετικά με τον σχηματισμό ενός Ενιαίου Εθνικού Στρατού Ανταρτών και μιας Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας. Η Συμμαχική Στρατιωτική Επιτροπή έδωσε τη συγκατάθεση της μόνο για τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων αναφορικά με τα στρατιωτικά ζητήματα επειδή η εξόριστη κυβέρνηση θα έπρεπε να είναι επίσης παρούσα στις πολιτικές συζητήσεις.

Οι διαπραγματεύσεις άρχισαν στα μέσα Φεβρουαρίου και αποδείχθηκαν ως εξαιρετικά δύσκολες και εν τέλει ανεπιτυχείς. Το σχέδιο του ΕΛΑΣ, το οποίο προέβλεπε την καθοδήγηση ενός εναίου στρατού από έναν τοποθετημένο διοικητή ή από το Γενικό Αρχηγείο του ΕΛΑΣ και θα διευρύνονταν από εκπροσώπους του ΕΔΕΣ και της ΕΚΚΑ, ήταν μια από στρατιωτικής άποψης ιδανική λύση. Θα εφαρμόζε κοινές στρατιωτικές δράσεις και μετά την απελευθέρωση της Ελλάδος θα καθιστούσε ομαλή τη μετάβαση του αντάρτικου στρατού σε τακτικό στρατό. Από πολιτικής άποψης θα σήμαινε την επιβεβαίωση της κυριαρχικής θέσης του ΕΑΜ. Η αντιπροσωπία του ΕΔΕΣ δεν μπορούσε εκ τούτου να δώσει τη συγκατάθεση της. Φαίνεται ότι ο Ζέρβας, ο οποίος δεν έδωσε το παρών στην πρώτη φάση των διαπραγματεύσεων, βρισκόνταν υπό την πίεση του ΕΔΕΣ Αθηνών και επιχείρησε μάλιστα να εμποδίσει μια συμφωνία συνασπισμού. Ανέφερε προς τούτο ότι τον Φεβρουάριο δεν έλαβε, σε αντίθεση με τον ΕΛΑΣ, εφοδιασμό από τους Βρετανούς κάτι που αναμφίβολα ότι θα τον καθιστούσε έτοιμο για διαπραγματεύσεις.

Η αντιπροσωπία της ΕΚΚΑ προσπάθησε μάταια να μεσολαβήσει. Στις 28 Φεβρουαρίου 1944 προέβησαν οι εκπρόσωποι του ΕΛΑΣ, ΕΔΕΣ και ΕΚΚΑ σε δηλώσεις με τις οποίες αποσαφήνιζαν τους λόγους για τη μη επίτευξη μιας μεταξύ τους συμφωνίας. Οι αντιπροσωπίες του ΕΛΑΣ και ΕΚΚΑ πρότειναν ως ανώτατο διοικητή τον συνταγματάρχη Μπακιρτζή και/ή μια επιτροπή που θα αποτελούταν από μέλη και των τριών οργανώσεων σε αναλογία 3:2:1. Αφότου η αντιπροσωπία του ΕΔΕΣ επέμενε αρχικά σε μια ισοδύναμη εκπροσώπηση όλων των οργανώσεων, ακολούθησε στις 29 Φεβρουαρίου μεν τις προτάσεις του ΕΛΑΣ και της ΕΚΚΑ, επέμενε ωστόσο με την συγκατάθεση της Συμμαχικής Στρατιωτικής Αποστολής να αναλάβει ο Ζέρβας τη διοίκηση των ανταρτών στην Ήπειρο και Δυτική Στερεά Ελλάδα. Ο ΕΛΑΣ δεν έδωσε τη συγκατάθεση του προς μια τέτοιου είδους διεύρυνση εξουσίας από πλευράς του ΕΔΕΣ, κυρίως επειδή οι εκπρόσωποι τόσο του ΕΔΕΣ όσο και της ΕΚΚΑ δεν συμφώνησαν προς μια συγχώνευση του αντάρτικου στρατού σε όλα τα επίπεδα διοίκησης. Εκτός τούτου, υπήρξε ασυμφωνία σχετικά με τη διαδικασία σχηματισμού μιας κυβέρνησης. Στις 29

Φεβρουαρίου 1944 κατέληξαν οι διαπραγματεύσεις περί της δημιουργία ενός ενωμένου αντάρτικου στρατού σε ναύαγιο.

Η Συμφωνία της Πλάκας, που ορίστηκε κατόπιν πρότασης του Σαράφη, περιείχε μόνο συμφωνίες σχετικά με την τελική παύση των στρατιωτικών συγκρούσεων, οριοθέτηση των περιοχών, απελευθέρωση των φυλακισμένων, υποχρεώσεις για τον αγώνα κατά της κατοχής και παράκληση για περαιτέρω εφοδιασμό από τη Συμμαχική Στρατιωτική Αποστολή. Δεν προέκυψε καμία είδους διευθέτηση αναφορικά με τις υφιστάμενες εντάσεις μεταξύ ΕΛΑΣ και ΕΔΕΣ. Κατά τη διάρκεια της άνοιξης και του καλοκαιριού 1944 σημειώθηκαν εκ νέου συγκρούσεις κατά τις οποίες αμφότερες πλευρές επιχείρησαν να επεκτείνουν τον τομέα τους.

Επομένως, το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ δεν κατόρθωσε ούτε μέσω στρατιωτικής ούτε πολιτικής οδού να αναλάβει από μόνος του τον έλεγχο του κινήματος αντίστασης. Η Συμμαχική Στρατιωτική Αποστολή και -όπως πρέπει ακόμα να αναφερθεί- ο γερμανικός στρατός τον εμπόδισαν να επικρατήσει στον στρατιωτικό τομέα. Σε πολιτικό επίπεδο, η εν λόγω αποτυχία ισοδυναμούσε με απώλεια της εξουσίας. Μολονότι οι απώλειες δεν ήταν τόσο μεγάλες σε τούτες τις τριών μηνών μάχες, οι ένοπλες συγκρούσεις είχαν προκαλέσει μια πικρία και είχαν ενισχύσει τις πολιτικές εντάσεις, μια εξέλιξη που κατόρθωσε να επιδράσει μόνο αρνητικά στην πολιτική του «Λαϊκού Μετώπου» του ΚΚΕ. Η Συμμαχική Στρατιωτική Αποστολή και η βρετανική κυβέρνηση επέρριψαν την ευθύνη για το ξέσπασμα του εμφυλίου πολέμου μόνο στο ΕΑΜ. Οι αντιπολιτευόμενες οργανώσεις κατά του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ συσπειρώθηκαν στη συνέχεια σταδιακά και σε μεγάλο βαθμό και θεώρησαν ως πρωταρχικό τους καθήκον όχι την καταπολέμηση της Δύναμης Κατοχής αλλά του εσωτερικού πολιτικού τους αντιπάλου. Δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι το ναύαγιο των σχεδίων του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ τον χειμώνα 1943/44 επηρέασε τη στάση του τον Οκτώβριο του 1944.

2. Η συμφωνία μεταξύ του Ζέρβα και των γερμανικών κατοχικών αρχών

Στην πορεία των μαχών μεταξύ ΕΛΑΣ και ΕΔΕΣ ο Ζέρβας κατέστη πλήρως εξαρτημένος όχι μόνο από τη βρετανική υποστήριξη αλλά ακόμα ενισχύθηκε η επιρροή των δεξιόστροφων κύκλων στο εσωτερικό του ΕΔΕΣ. Δεν υπήρξε ποτέ καμία αμφισβήτηση ότι μέλη του ΕΔΕΣ Αθηνών καθώς και επίσης ορισμένοι αξιωματικοί στα βουνά συνεργάστηκαν με τις γερμανικές στρατιωτικές υπηρεσίες. Δεν έχει έως τώρα ξεκάθαρα διευκρινιστεί κατά πόσο πρέπει αυτές οι κατηγορίες να στραφούν στο ίδιο το πρόσωπο του Ζέρβα.

Οι γερμανικές αρχές ενδιαφέρονταν μέσω επαφών τους με ορισμένες ομάδες ανταρτών να προκαλέσουν, για ευνόητους λόγους, μια ρήξη στο εσωτερικό του κινήματος αντίστασης. Μια ανακωχή με ομάδα ανταρτών στην ιδιαίτερος στρατηγικής σημασίας περιοχή της Δυτικής Ελλάδας μπόρεσε να διευκολύνει πολύ τις γερμανικές στρατιωτικές δυνάμεις που συχνά δεν ήταν σε θέση να διατηρήσουν ανοιχτή τη διάυλο συγκοινωνιών. Όσο λιγότερη επιτυχία απέφεραν οι στρατιωτικές δράσεις της κατοχικής δύναμης τόσο περισσότερο επιχειρούσαν να περιορίσουν την υποστήριξη του πληθυσμού στους αντάρτες μέσω σκληρών αντιποίνων. Συνέβη το γεγονός δε, να παρουσιαστούν αντάρτες στις γερμανικές υπηρεσίες λόγω του φόβου αντιποίνων.

Στις 9 Οκτωβρίου 1943 μια επιτροπή, αποτελούμενη από επιφανείς κατοίκους της Άρτας, επισκέφτηκε με την άδεια του τοπικού Φρουραρχείου Άρτας μια μονάδα του ΕΛΑΣ και

τον ίδιο τον Ζέρβα με σκοπό να λάβουν μια υπόσχεση εγγύησης για παύση των δολιοφθορών ώστε να εμποδίσουν κατ' αυτόν τον τρόπο την πραγματοποίηση αντιποίνων. Όσο αφορά στη μονάδα του ΕΛΑΣ, προσέκρουσαν σε μια ρητής μορφής απόρριψη ενώ ο Ζέρβας έδωσε τη διαβεβαίωση ότι θα πολεμήσει κατά των Κομμουνιστών και υποσχέθηκε έως τις 15 Οκτωβρίου αλλά και έπειτα να μην αναλάβει καμία δράση εναντίον του γερμανικού στρατού.

Η υπόσχεση τούτη συσχετιζόταν με τις συνομιλίες τις οποίες διεξήγαγε ο Ελβετός εκπρόσωπος του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού με τον νομάρχη και τον επίσκοπο Ιωαννίνων και στις 7 Οκτωβρίου 1943 ενημέρωσε σχετικά με τούτες τη 12η Ορεινή Στρατιά. Όπως σημειώνεται στο Ημερολόγιο Πολέμου του εν λόγω σώματος έλαβαν χώρα διαπραγματεύσεις με τον Ζέρβα μέσω του Bickel υπό την προϋπόθεση να διατάξει τις μονάδες του -έως τις 14 Οκτωβρίου- για μια ανακωχή. Ο Ζέρβας έθεσε ως όρο για μια περαιτέρω εκεχειρία την παύση των επιχειρήσεων από τον γερμανικό στρατό εναντίον της οργάνωσης του. Ο Ζέρβας αιτιολόγησε την πρόταση του ότι λυπόταν να υποφέρει ο ελληνικός πληθυσμός από τη δράση των ανταρτών και λόγω των γερμανικών αντιποίνων. Προσδοκούσε «να διαδραματίσει έναν αρχηγικό ρόλο στη μελλοντική Ελλάδα και (επιδίωκε) προς τούτους την υποστήριξη του λαού».

Κατόπιν παράκλησης της 1ης Ορεινής Μεραρχίας της οποίας ο αρχηγός του γενικού επιτελείου και το γραφείο Ιγ θα προΐσταντο των διαπραγματεύσεων στις 16 Οκτωβρίου, παρατάθηκε η έναρξη της επιχείρησης «Πάνθηρας» για τέσσερις ημέρες, για τις 18 Οκτωβρίου. Ο Ζέρβας δεν εμφανίστηκε ωστόσο στη συμφωνημένη ημερομηνία αλλά παρακάλεσε μέσω δυο απεσταλμένων για μια νέα συνάντηση. Ο διοικητής της 12ης Ορεινής Στρατιάς ερμήνευσε τη στάση αυτή ως «τακτική κωλυσιεργίας υπό την πίεση των Άγγλων» και διέταξε την έναρξη της σχεδιαζόμενης επιχείρησης.

Τον Οκτώβριο 1943 δεν υπογράφηκε επομένως μια συμφωνία μεταξύ του Ζέρβα και των γερμανικών αρχών. Εν τούτοις, έπαυσαν, κατόπιν εντολής του Ζέρβα, οι επιθέσεις μονάδων του ΕΔΕΣ εναντίον των γερμανικών στρατευμάτων που σήμαινε ότι υφίστατο κατ' ουσία μια ανακωχή.

Η αφορμή για την εκ νέου λήψη επαφών προς έναρξη των συνομιλιών δεν είναι πλήρως αποσαφηνισμένη. Οφείλεται πιθανότατα στην αποδυνάμωση του ΕΔΕΣ από τις ένοπλες συγκρούσεις με τον ΕΛΑΣ που μπόρεσε να ξεπεραστεί σταδιακά μόλις τον Δεκέμβριο 1943. Για τον Ζέρβα δεν επρόκειτο τώρα πλέον μόνο μια εκεχειρία, αλλά επιχείρησε να λάβει και στρατιωτική υποστήριξη από τις γερμανικές αρχές. Οι πρώτες προτάσεις του Ζέρβα διαβιβάστηκαν στις γερμανικές υπηρεσίες από διάφορους εντεταλμένους αξιωματικούς στις 18 Δεκεμβρίου 1943 και τον Ιανουάριο 1944 ο Ζέρβας ζήτησε μια σύσκεψη «σχετικά με τη διεξαγωγή του κοινού αγώνα κατά του Κομμουνισμού». Από τα έγγραφα δεν προκύπτει εάν η συνάντηση τούτη έλαβε χώρα. Δημιουργήθηκαν προφανώς αμφιβολίες και καθυστερήσεις λόγω των στρατιωτικών επιτυχιών του ΕΔΕΣ. Τελικά, στις 1 Φεβρουαρίου 1944 υπέβαλλε ο Ζέρβας εγγράφως μέσω ενός εξουσιοδοτημένου αξιωματικού μια προσφορά για συνεργασία που περιλάμβανε τα παρακάτω σημεία:

1. Τη μη πραγματοποίηση εχθροπραξιών.
2. Συνεργασία στον αγώνα κατά του ΕΑΜ με συνεχή ενημέρωση μέσω αξιωματικού συνδέσμου περί των προθέσεων αυτού και το χώρο παραμονής των δυνάμεων του όπως και των εχθρικών.

3. Τήρησης της μυστικότητας απέναντι στους συμμάχους ώστε να μην διακοπεί ο ανεφοδιασμός εξ αυτών.

Επετεύχθη μια τέτοιας βάσης συμφωνία αφότου ο ανώτερος διοικητής Νοτιοανατολικής Ευρώπης κατόπιν συνενόησης με τον ειδικό απεσταλμένο του γερμανικού κράτους, υπουργό Neubacher έδωσε τη συγκατάθεση του στις 12 Φεβρουαρίου. Φαίνεται ότι ο Ζέρβας ήθελε να εκμεταλλευτεί την πρόσφατη συνομολογημένη εκχειρία με τον ΕΛΑΣ ώστε να μπορέσει να ενισχύσει τα στρατεύματα του για αργότερες στρατιωτικές συγκρούσεις.

Ταυτοχρόνως, άρχισε η στρατιωτική συνεργασία μεταξύ Ζέρβα και γερμανικού στρατού. Ήδη, στις 2 Φεβρουαρίου επιτευχθήκαν οι συμφωνίες για συντονισμένες κινήσεις στρατευμάτων στην περιοχή της Πράμαντα-Αγνάντων και έλαβαν χώρα. Οι Βρετανοί αξιωματικοί σύνδεσμοι παραπλανήθηκαν. Στις 12 Φεβρουαρίου ανέφερε η 12η Ορεινή Στρατιά στην Ανώτατη Διοίκηση Στρατιών Ε την πρόθεση «να κινητοποιήσουμε τις δυνάμεις μας προς επέμβαση κατά των αναφερόμενων συγκεντρώσεων κομμουνιστικών συμμοριών στην περιοχή βορειοανατολικά των Ιωαννίνων και νοτίως των Αγνάντων για τη διευκόλυνση των δυνάμεων του Ζέρβα στον Άραχθο που είχαν έως τώρα κρατήσει με επιτυχία ανοιχτούς τους δρόμους Ιωαννίνων-Ηγουμενίστας και Ιωαννίνων-Άρτας για τα γερμανικά στρατεύματα». Η γερμανική στρατιωτική ηγεσία προτίθεντο με αυτό τον τρόπο να εμποδίσει σε μια ενδεχόμενη προέλαση των μονάδων του ΕΛΑΣ προς την περιοχή της Ηγουμενίστας-Ιωαννίνων-Άρτας μια αποδυνάμωση ή και διάλυση των ενόπλων δυνάμεων του ΕΔΕΣ.

Οι την ίδια χρονική στιγμή διεξαγόμενες διαπραγματεύσεις περί σύναψης μιας εκχειρίας μεταξύ ΕΔΕΣ και ΕΛΑΣ δυσκόλεψαν τον Ζέρβα να αποδείξει στις γερμανικές αρχές τη συνέπεια στη θέληση αυτού για μια μεταξύ τους συνεργασία. Τις αναφορές σχετικά με μια ένωση των αντάρτικων οργανώσεων που επιχειρούσε να επιτύχει το Στρατηγείο Μέσης Ανατολής, τις διέψευδε συνεχώς ο Ζέρβας μέσω μεσολαβητών και ενημέρωσε τις γερμανικές αρχές όχι μόνο αναφορικά με την πορεία των διαπραγματεύσεων, αλλά τους παρέδωσε ακόμα το κείμενο των θέσεων των εκπροσώπων του ΕΑΜ, ΕΔΕΣ, ΕΚΚΑ και του Στρατηγείου Μέσης Ανατολής καθώς επίσης τους διαβίβασε και το περιεχόμενο του κειμένου της Συμφωνίας της Πλάκας. Ο Ζέρβας ανακοίνωσε από πλευράς του τη μη τήρηση της εν λόγω συμφωνίας καθώς στρέφονταν κατά του γερμανικού στρατού και έκανε έκκληση για αποστολή των υποσχόμενων όπλων και πυρομαχικών. Αυτό ωστόσο δεν έγινε αποδεκτό από τη 12η Ορεινή Στρατιά παρά των διαβεβαιώσεων των μεσολαβητών.

Επομένως, έχει αποδειχθεί ότι υπήρχε μια συμφωνία μεταξύ του Ζέρβα και των γερμανικών αρχών και ότι ο Ζέρβας προσπάθησε για την πραγματοποίηση των λαμβανομένων δεσμεύσεων, ενώ συγχρόνως διατηρούσε επαφές με τους Άγγλους. Δεν αμφισβητείται η γνησιότητα των εγγράφων και η ορθότητα του περιεχόμενου τους επειδή δεν πρόκειται για μεταγενέστερες εκθέσεις ή αναφορές αξιωματικών συνδέσμων, αλλά για την καταγραφή της δραστηριότητας των συμμετεχόντων γερμανικών στρατιωτικών υπηρεσιών. Εκφράστηκε η λαμβανομένη σοβαρά υπόψη αντίρρηση βάσει της οποίας σημειώθηκαν μάχες μεταξύ Ζέρβα και γερμανικών στρατιωτικών μονάδων. Σε μια Έκθεση Κατάστασης του στρατηγείου του ΕΔΕΣ καταγράφηκαν πράγματι στα τέλη Ιουνίου μάχες με γερμανικές στρατιωτικές μονάδες. Όπως αναφέρει μια γερμανική στρατιωτική Έκθεση επρόκειτο στην προκειμένη περίπτωση για κατά λάθος ένοπλες συγκρούσεις που μαρτυρούσαν ξεκάθαρα ότι οι ένοπλες ομάδες ΕΔΕΣ δεν ήταν

ετοιμοπόλεμες. Σε μια άλλη περίπτωση, μια γερμανική μονάδα στα τέλη Μαΐου διείσδυσε, στο πλαίσιο της επιχείρησης «Κόρακας» και σε αντίθεση με τις υφιστάμενες συμφωνίες, στην περιοχή του Ζέρβα με αποτέλεσμα να αναγκαστεί να επέμβει για να τηρήσει τα προσήματα.

Ο Ζέρβας τήρησε τη συμφωνία έως τον Ιούλιο 1944. Στις αρχές αυτού του μήνα κατέλαβε, σε αντίθεση με την υπάρχουσα συμφωνία, μια ακτογραμμή μήκους δέκα χιλιομέτρων, την επάκτια περιοχή της Πάργας, και σημειώθηκαν από 5-12 Ιουλίου 1944 αιφνιδιαστικές επιθέσεις εναντίον των γερμανικών στρατιωτικών μονάδων στην περιοχή δυτικά της Άρτας και γερμανικών συνοδευών προστασίας στο δρόμο Άρτας-Ιωαννίνων. Η γερμανική κατασκοπεία εικάζει ότι η αφορμή για τις επιχειρήσεις αυτές δεν ήταν τόσο μια επικείμενη απόβαση των συμμαχικών στρατευμάτων, αλλά περισσότερο η δημιουργία προγεφυρωμάτων που θα διευκόλυναν τη διέλευση συμμαχικών μονάδων στρατού και την προμήθεια όπλων. Η διαταγή για επίθεση είχε δοθεί «σύμφωνα με αξιόπιστες αναφορές» από τους αξιωματικούς των Συμμάχων και παρά τη θέληση του Ζέρβα.

Οι γερμανικές στρατιωτικές αρχές εκτίμησαν αυτή τη νέα κατάσταση ως πολύ σοβαρή επειδή ο ελεγχόμενος από τον Ζέρβα επάκτιος τομέας είχε μεγάλη σημασία για αυτές και επειδή θεώρησαν τις σε μεγάλο βαθμό ελεγχόμενες από τους Άγγλους μονάδες του ΕΛΕΣ ως έναν υπολογίσιμο αντίπαλο. Οι μονάδες του ΕΛΑΣ εκμεταλλεύτηκαν εξάλλου αυτή την κατάσταση για την πραγματοποίηση μεγάλης κλίμακας επιθέσεων στην περιοχή του Αγρινίου-Μεσολογίου.

Το ξέσπασμα των εχθροπραξιών προκάλεσε μεγάλη λύπη στους κύκλους του ΕΛΕΣ και ο Ζέρβας επιχείρησε μια ακόμα προσέγγιση. Υπήρξαν αλλεπάλληλες επαφές έως τον Αύγουστο 1944. Η Ανώτατη Διοίκηση Στρατιών Ε ανακοίνωσε ως απάντηση σε ερώτηση του ανώτατου διοικητή Νοτιοανατολικής Ευρώπης στις 8 Αυγούστου: «Παρά την πλήρη εξάρτηση του Ζέρβα από τους Συμμάχους σε υλικά αγαθά και πολιτική στήριξη, έχει επιδείξει μια έντιμη στάση απέναντι στον γερμανικό στρατό και έχει έως τώρα κρατήσει τη δέσμευση του προς α) τη μη πραγματοποίηση επιθέσεων και δολιοφθορών κατά των κατοχικών στρατευμάτων, β) την ασφάλιση του δρόμου Ιωαννίνων-Άρτας, γ) προσκόμιση στοιχείων σχετικά με τις οδούς εφοδιασμού των συμμοριών και τις φάλαγγες του ΕΛΑΣ καθώς και την κατανομή των δυνάμεων του».

Στις 18 Αυγούστου ανακοίνωσε τελικά ο Ζέρβας ότι δεν μπορεί πλέον να διατηρήσει την ουδέτερη στάση του. Η γερμανική στρατιωτική ηγεσία εξέτασε ως αντίδραση για αυτό να ξεκινήσει τις έχοντας εδώ και αρκετό χρονικό διάστημα σχεδιαστεί επιθέσεις εναντίον των μονάδων του ΕΛΕΣ (επιχείρηση «Προδοσία»), αποφάσισε όμως να μην το πράξει επειδή θεώρησε ότι οι προοπτικές επιτυχίας ήταν πολύ λιγοστές.

Ο Ζέρβας είχε ενεργήσει επιδέξια: κατόρθωσε να εξασφαλίσει όχι μόνο την ικανότητα επέμβασης των μονάδων του κατά του ΕΛΑΣ και εξαιτίας αυτού να λάβει την υποστήριξη όλων των αντικομμουνιστικών δυνάμεων, αλλά επίσης ήταν σε θέση παρά τη συνεργασία του με τον γερμανικό στρατό να βρίσκεται σε πλήρη εναρμόνιση με τη βρετανική πολιτική. Τον Αύγουστο 1944 ομάδες των εξόριστων στρατευμάτων και συμμαχικές δυνάμεις επιβιβάστηκαν στην Πάργα και Σπλάντζα και είχαν ως αποστολή να υποστηρίξουν την ανάληψη της εξουσίας από τις «εθνικές δυνάμεις».

3. Η αύξηση έντασης του αγώνα αντίστασης κατά τη διάρκεια του έτους 1944.

Ο Woodhouse περιγράφει την περίοδο από τον Μάρτιο 1944 έως τα τέλη του έτους ως μια ακλόνητου χαρακτήρα απόπειρα του ΚΚΕ να προετοιμαστεί για την εκμετάλλευση του «πολιτικού κενού» που θα δημιουργούταν μετά την αποχώρηση των Γερμανών. Η ίδρυση της ΠΕΕΑ φάνηκε σε αυτόν ως ένα καμουφλάρισμα του ΚΚΕ και θεώρησε ως ενδείξεις για τις πραγματικές του προθέσεις την εξουδετέρωση της ΕΚΚΑ, τη δολοφονία του Ψαρρού τον Απρίλιο 1944 καθώς και την ανατροπή του Τσουδερού μέσω μιας στάσης των ελληνικών στρατευμάτων στη Μέση Ανατολή. Η Διάσκεψη της Κούτσαϊνα το Μάιο 1944 κατά την οποία έλαβε χώρα μια ανεπιτυχής προσπάθεια να διευθετηθούν οι διενέξεις μεταξύ του ΕΛΑΣ και ΕΔΕΣ, «εξυπηρέτησε μόνο το σκοπό της διαφάνειας μιας απειλή από το ΚΚΕ τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Αίγυπτο».

Υπήρξε μια προσέγγιση όλων των πολιτικών δυνάμεων που ήταν αποφασισμένες να εμποδίσουν μια συνεχιζόμενη επιρροή του αριστερού κινήματος αντίστασης στη μεταπολεμική ανάπτυξη της Ελλάδας. Η Διάσκεψη του Λιβάνου (17-20 Μαΐου 1944) που «ερμηνεύτηκε για διπλωματικούς μόνο λόγους σαν να είχε κατορθώσει να επιτύχει το θαύμα της επανασύστασης της ενότητας στην Ελλάδα» κατέδειξε ξεκάθαρα τα αγεφύρωτα χάσματα. Πολιτικοί όλων των ιδεολογικών κατευθύνσεων κατηγόρησαν την ΠΕΕΑ, το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και το ΚΚΕ για τρομοκράτηση του πληθυσμού, για δράση στο πλαίσιο συμμοριών και για δίψα εξουσίας, ενώ σχεδόν κανείς δεν έδειξε ενδιαφέρον και προσοχή αναφορικά με τα αποτελέσματά τους στον αγώνα ενάντια στη γερμανική κατοχή. Η Χάρτα του Λιβάνου που θα δημιουργούσε τη βάση για το σχηματισμό μιας «Εθνικής Κυβέρνησης Ενότητας» και προέβλεπε την αναστολή δράσης των αντάρτικων ομάδων και την ανάπτυξη ενός εθνικού στρατού σήμαινε την αρχή μιας πολιτικής απομόνωσης του αριστερού κινήματος αντίστασης.

Ο Woodhouse στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων της διπλωματίας αγνόησε σε μεγάλο βαθμό την κατάσταση στην Ελλάδα. Αυτή χαρακτηριζόταν παρομοίως από μια όξυνση της πόλωσης, δηλαδή από συσπείρωση των αντιπάλων της ΠΕΕΑ και τις προσπάθειες του ΕΛΑΣ να καταστείλει τις εχθρικές και τις συνεργαζόμενες με τη Δύναμη Κατοχής ομάδες. Ταυτόχρονα, οι μάχες μεταξύ της κατοχικής δύναμης και του ΕΛΑΣ είχαν ενταθεί.

Από το φθινόπωρο 1943 είχαν οι γερμανικές αρχές αποφασίσει να λάβουν ενισχυμένα πολιτικά και οικονομικά μέτρα για την «ειρήνευση της χώρας». Το σχέδιο του απεσταλμένου Neubacher επιδίωκε να συγκεντρώσει σε ένα ενιαίο μέτωπο όλες τις αντικομμουνιστικές δυνάμεις που η Δύναμη Κατοχής θα το υποστήριζε στον αγώνα του κατά των «κομμουνιστών». Η γερμανική προπαγάνδα περιέγραφε το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ ως έναν απεχθή εχθρό του λαού που θα προωθούσε την αναρχία, θα παρέδιδε την Ελλάδα στη Σοβιετική Ένωση και θεωρούσε τη Δύναμη Κατοχής ως τη σωτηρία από τον Κομμουνισμό. Στις αρχές 1944 εκδόθηκε μια νέα διαταγή του ίδιου ύφους αναφορικά με την πραγματοποίηση αντιποίνων: το νομιμόφρων τμήμα του πληθυσμού θα πρέπει κάθε φορά «να μνείται στην αναγκαιότητα και στο δίκαιο της εξιλέωσης», εάν δεν μπορούν να βρεθούν οι δράστες, θα πρέπει να θεωρείται ένας κομμουνιστής πάντα ως συνυπεύθυνος. Συνεχείς αναφορές σχετικά με αιφνιδιαστικές επιθέσεις και άμεσα πραγματοποιούμενα αντίποινα και κυρίως οι μαζικές εξοντώσεις αθώων όπως στο Δίστομο, Καλάβρυτα και Κλεισούρα δείχνουν ότι δεν τηρούνταν συχνά οι διατάξεις της διαταγής που θα έπρεπε να επιδράσουν προς μια οριοθέτηση και μια στοχευμένη εφαρμογή των αντιποίνων.

Το σημαντικότερο μέτρο για την αποδυνάμωση της αντίστασης και τη διάσπαση του πληθυσμού ήταν η υποστήριξη των συνεργαζόμενων με την κατοχική δύναμη οργανώσεων όπως της ομάδας του Πούλου, του Χρύσοχου και του Μιχάλαγα στη Μακεδονία και ιδιαιτέρως η ίδρυση των Ταγμάτων Ασφαλείας από τον πρωθυπουργό Ράλλη. Αυτές οι μονάδες, με χώρο δράσης κυρίως την Πελοπόννησο και Μακεδονία, εξοπλίστηκαν μεν κατόπιν δισταγμού και μη επαρκώς, περιόρισαν ωστόσο την κινητικότητα των μονάδων του ΕΛΑΣ. Από τους χώρους στρατοπέδευσης τους στις πεδιάδες περιόρισαν τη δράση τους αποκόβοντας τις οδούς διέλευσης μεταξύ των στρατοπέδων τους στα βουνά και των πόλεων. Μονάδες των Ευζώνων συμμετείχαν στα αντίποινα και στην καταπολέμηση των οργανώσεων του ΕΑΜ στην Αθήνα και στην περιοχή Αγρινίου-Ναύπακτου και Άμφισσας. Στα Τάγματα Ασφαλείας προσχώρησαν πολλά πρώην μέλη του ΕΔΕΣ, της ΕΚΚΑ και άλλων οργανώσεων.

Οι στρατιωτικές αδυναμίες του γερμανικού κατοχικού στρατού οδήγησαν σε ακραίου τύπου σχεδιασμούς όπως στην απόφαση του εγκλεισμού πολλών κατοίκων των νησιών σε στρατόπεδα συγκέντρωσης ή στην εκκένωση χώρων και στη δημιουργία μιας «Νεκρής Ζώνης», πλάτους διακοσίων μέτρων και μιας «Ζώνης Αποκλεισμού», πλάτους πέντε χιλιομέτρων και από τις δύο πλευρές της σιδηροδρομικής γραμμής Αθηνών-Θεσσαλονίκης. Λόγω των επιδρομών κατά γερμανικών στρατιωτικών μονάδων κηρύχθηκε, παράλληλα με την πραγματοποίηση των συνήθων αντιποίνων, πολλές φορές κατάσταση έκτακτης ανάγκης στις παρακείμενες περιοχές. Εξαιτίας της όξυνσης της κατάστασης στην Πελοπόννησο, ο ανώτατος διοικητής Νοτιοανατολικής Ευρώπης κήρυξε στις 16 Μαΐου 1944 αυτή την περιοχή σε «Εμπόλεμη Ζώνη».

Τα μέτρα της γερμανικής κατοχικής δύναμης δείχνουν ήδη πόσο πολύ αισθάνονταν απειλούμενοι από την αντίσταση του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ. Από την άνοιξη 1944 πραγματοποιούνταν συνεχώς επιθέσεις κατά γερμανικών συνοδίων οχημάτων και πεζών φαλάγγων, μονάδων και βάσεων των Ταγμάτων Ασφαλείας. Η σιδηροδρομική συγκοινωνία στη γραμμή Θεσσαλονίκης-Αθηνών παρακωλύθηκε αισθητά. Σε μια Έκθεση Κατάστασης του αρχηγείου Ομάδων Στρατιών Ε από τις 22 Μαΐου 1944 καταγράφεται: «Η κατάσταση σχετικά με τις συμμαχίες έχει σε σημαντικό βαθμό οξυνθεί. Οι συμμαχίες δεν έχουν πραγματοποιήσει έως τώρα μεν επιθέσεις, συγκριτικά με τη δραστηριότητα των συμμαχιών του Τίτο, όμως οι δολιοφθορές και οι επιδρομές έχουν λάβει τέτοιο μέγεθος που δίνει αφορμή να ληφθούν σοβαρά υπόψη». Εάν στις αρχές του καλοκαιριού πραγματοποιούνταν, όπως κατά διαστήματα προβλέπονταν, μια συμμαχική απόβαση, τα γερμανικά στρατεύματα δεν θα μπορούσαν να επικρατήσουν.

Όλες οι Εκθέσεις Κατάστασης της περιόδου αυτού καταγράφουν μια διαρκώς αυξανόμενη δράση των ανταρτών και μια απειλή για τη ασφάλεια των συγκοινωνιών και επικοινωνιών. «Δολιοφθορές στα συγκοινωνιακά μέσα, καλά οργανωμένες επιδρομές σε στρατιωτικές βάσεις και σε κατεχόμενα από τα στρατεύματα μας χωριά γίνονται καθημερινό φαινόμενο». Καθώς το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ κυριαρχούσε σε όλη σχεδόν την επικράτεια της Ελλάδας, από τα βρισκόμενα κέντρα του στη βόρεια και νότια Πίνδο, στον Όλυμπο και Πελοπόννησο, περιορίζονταν συνεχώς η ελευθερία κίνησης των γερμανικών μονάδων. Οι επιχειρήσεις των γερμανικών στρατευμάτων πρόσκρουαν συχνά σε σθεναρή αντίσταση. Ήταν οι αντάρτες του ΕΛΑΣ και ο υποστηρίζοντας αυτούς πληθυσμός που θυσιάζονταν στον αγώνα ενάντια στη Δύναμη Κατοχής και στο εκπροσωπούμενο εξ αυτής φασιστικό σύστημα, ελπίζοντας στην απελευθέρωση της πατρίδας τους και σε μια μεταπολεμική κυβέρνηση που θα τους εγγυόταν όχι μόνο ασφάλεια αλλά και πολιτικό κύρος.

Με την κήρυξη της Ελλάδας, στις 1 Σεπτεμβρίου 1944, σε εμπόλεμη ζώνη μπήκαν οι προετοιμασίες του γερμανικού στρατού για την αποχώρηση του στο τελευταίο τους στάδιο. Έπρεπε να εμποδιστεί η απομόνωση των γερμανικών στρατευμάτων στα Βαλκάνια από τον αναπóτρεπτα προωθούμενο Κόκκινο Στρατό. Η Συμμαχική Στρατιωτική Αποστολή διέταξε την έναρξη της σχεδιαζόμενης από την άνοιξη επιχείρησης με τον κωδικό «Κιβωτός» στην οποία συμμετείχαν επίσης οι μονάδες του Ζέρβα και τα έχοντας εισέλθει κρυφά ελληνικά εξόριστα στρατεύματα. Το Αρχηγείο του ΕΛΑΣ διέταξε κατόπιν αυτού τη διακοπή των εχθροπραξιών εναντίον του Ζέρβα.

Η δράση των ανταρτών εντάθηκε δραστικά αρχές Σεπτεμβρίου 1944 και μετατράπηκε σε ένα γενικευμένο κίνημα αντίστασης, συνοδευόμενο από επιθέσεις της Βρετανικής Βασιλικής Αεροπορίας και την εισβολή Βρετανών στρατιωτών. Σε όλες τις συγκοινωνιακές οδούς, κυρίως στη γραμμή Θεσσαλονίκης-Αθηνών, ανατινάχθηκαν δρόμοι, ράγες, γέφυρες και διακόπηκαν οι επικοινωνίες. Οι αντάρτες επιτέθηκαν εναντίον γερμανικών μονάδων, σιδηροδρομικών σταθμών και κατεχόμενων από συνεργαζόμενων με τον κατακτητή ελληνικές μονάδες πόλεων. Μέλη της χωροφυλακής προσχώρησαν στους αντάρτες. Στην Αθήνα πραγματοποιήθηκε μια γενική απεργία. Η Αστυνομία Αθηνών βρισκονταν, σύμφωνα με γερμανικές αναφορές, κατά ένα ποσοστό της τάξης 85% στο πλευρό του ΕΛΑΣ. Οι αντάρτες μετακινήθηκαν από τα κέντρα τους στα βουνά στις πεδιάδες: οι δυνάμεις στην Πελοπόννησο κινήθηκαν με κατεύθυνση την Κόρινθο, οι μονάδες στη νότια Πίνδο στο χώρο της Βοιωτίας το οποίο οι γερμανικές αρχές ερμήνευσαν ως στάδιο προετοιμασίας για την κατάληψη της Αθήνας. Ο Θεσσαλικός Κάμπος κατελήφθη από την κεντρική Πίνδο και ξεκίνησαν μετακινήσεις στρατευμάτων από τη Δυτική Μακεδονία καθώς και από την περιοχή του Ολύμπου εναντίον της πεδιάδας της Θεσσαλονίκης. Ο γερμανικός στρατός έπρεπε να κινητοποιήσει όλες τις δυνάμεις του ώστε να μπορέσει να διατηρήσει ανοιχτούς τις οδούς στρατιωτικών μετακινήσεων και για μεγάλο διάστημα τις βάσεις του.

Η ΠΕΕΑ και το ΕΑΜ είχαν εντομεταξύ εκπληρώσει όλες τις απαιτήσεις της Κυβέρνησης του Καίρου και των εκπροσώπων της βρετανικής κυβέρνησης. Στις 2 Σεπτεμβρίου προσχώρησαν έξι εκπρόσωποι του ΕΑΜ και του ΚΚΕ στην κυβέρνηση Παπανδρέου. Η ηγεσία του ΕΛΑΣ έδωσε, παρά τη αρνητική ψήφο του Σαράφη, τη συγκατάθεση της υπογράφοντας στις 26 Σεπτεμβρίου τη Συμφωνία της Καζέρτας με την οποία θα υπάγονταν όλες οι οργανώσεις ανταρτών και οι ένοπλες δυνάμεις στην Ελλάδα στην εξόριστη κυβέρνηση και μέσω του πρωθυπουργού στην Ανώτατη Συμμαχική Διοίκηση. Αυτό σήμαινε ότι βρετανικά στρατεύματα μπορούσαν να επιβιβαστούν στην Ελλάδα. Είχε εξασφαλισθεί, εφόσον η ηγεσία του ΕΛΑΣ τηρούσε τη συμφωνία, ότι η ελληνική εξόριστη κυβέρνηση θα μπορούσε να εγκατασταθεί στην Ελλάδα υπό την προστασία των Βρετανών όταν τα γερμανικά στρατεύματα εγκατέλειπαν τη χώρα.

Στις 10 Οκτωβρίου 1944 ξεκίνησε η εκκένωση της Ελλάδας και στις 12 Οκτωβρίου κηρύχθηκε η Αθήνα ως ελεύθερη πόλη. Μια κατάθεση στεφάνου στο μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη και μια δημόσια δήλωση «διαβεβαίωναν για τελευταία φορά στον πληθυσμό τα φιλικά αισθήματα που ο γερμανικός στρατός έδειχνε ανέκαθεν στον ελληνικό λαό».

Όλοι οι αντίπαλοι του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ ανέμεναν ότι τη χρονική στιγμή της απόσυρσης των γερμανικών στρατευμάτων θα ξεσπούσε μια κομμουνιστική επανάσταση. Οι γερμανικές αρχές επιχείρησαν, μέσω της εν κρυπτώ διοχέτευσης όπλων και πυρομαχικών, να

προκαλέσουν την «επιθυμητή κατάσταση πολιτικού χάους» στην περίπτωση ένοπλων συγκρούσεων χωρίς όμως να έχουν το επιθυμητό αποτέλεσμα. Καθώς τα στρατεύματα των ελληνικών δυνάμεων στη Μέση Ανατολή εισέρχονταν κρυφά στην Ελλάδα και οι αντικομμουνιστικές οργανώσεις και τμήματα της Χωροφυλακής εξοπλίστηκαν και τέθηκαν σε ετοιμότητα για μια επικείμενη επέμβαση, η κομμουνιστική ηγεσία θεωρούσε ότι θα μπορούσαν να επιτύχουν τους στόχους τους μέσω της συνεργασίας με την κυβέρνηση Παπανδρέου σύμφωνα με την επιθυμία τόσο της Μόσχας όσο και των Βρετανών.

Στις πόλεις της Πελοποννήσου εξουδετέρωσε ο ΕΛΑΣ κατόπιν σφοδρών μαχών μεν τα Τάγματα Ασφαλείας, όμως δεν υπήρχε ξεκάθαρα ένα σχέδιο βίαιης κατάληψης της εξουσίας, μολονότι οι μονάδες του ΕΛΑΣ ήταν σε θέση λόγω της δύναμης τους. Ο αριθμός τους, που αποτελούταν από 40.000 περίπου ενεργούς αντάρτες, κατόρθωσε να παρουσιάσει μια ελαφρά αύξηση εξαιτίας του ανεφοδιασμού σε όπλα ενώ ο Ζέρβας παρά τον μεγάλο μεγέθους εφοδιασμό από τους Βρετανούς διέθετε μόνο πάνω από 10.000 άντρες. Οι ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις της Μέσης Ανατολής και τα λιγοστά βρετανικά στρατεύματα δεν μπορούσαν να δημιουργήσουν ένα επαρκές αντίβαρο. Το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ είχε, μετά την απόσυρση των γερμανικών δυνάμεων, υπό την κατοχή του σχεδόν όλη την ελληνική επικράτεια, δεν εκμεταλλεύτηκε όμως αυτή την κατάσταση και τήρησε τα συμφωνηθέντα.

Στις 18 Οκτωβρίου επέστρεψε ο Παπανδρέου στην Αθήνα όπου εκεί ήδη βρίσκονταν τα μέλη της κυβέρνησης του. Εισήλθε σε μια ειρηνική πόλη, παλλόμενη από υπερηφάνεια και χαρά λόγω της απελευθέρωσης. Στις 1 Νοεμβρίου εγκατέλειψαν και οι τελευταίοι Γερμανοί στρατιώτες το ελληνικό έδαφος. Η σχεδόν τεσσάρων ετών κατοχή είχε τελειώσει. Τα ίχνη της θα φαίνονταν ωστόσο για αρκετό ακόμα διάστημα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ιστορία της αντίστασης κατά της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα δείχνει το Φθινόπωρο 1943 μια ξεκάθαρη καμπή όπου από τη μια προκύπτει ότι ο γερμανικός στρατός το εν λόγω χρονικό διάστημα είχε εκτείνει την κυριαρχία του σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια και από την άλλη είχε καθοριστεί από τις ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ των αντιστασιακών οργανώσεων. Τα γερμανικά στρατιωτικά έγγραφα επιβεβαιώνουν ότι ήταν οι μονάδες του ΕΛΑΣ και οι οργανώσεις του ΕΑΜ αυτές που οργάνωσαν την αντίσταση στο αρχικό της στάδιο, που είχαν το μεγαλύτερο μερίδιο στις δύο φάσεις του αγώνα εναντίον της Δύναμης Κατοχής και υπέστησαν τις μεγαλύτερες απώλειες. Μολονότι οι μάχες μεταξύ του ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ ήταν επίσης καθοριστικής σημασίας, δεν είναι σωστό ότι οδήγησαν κατευθείαν στο δεύτερο γύρο του Εμφυλίου, το Δεκέμβριο 1944. Το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ ήταν, παρά των προσπαθειών να εξουδετερώσει τον εσωτερικό πολιτικό του αντίπαλο, έτοιμο για συνεργασία στη νέα ελληνική κυβέρνηση.

Θα πρέπει παρομοίως να επαινεθεί η συμμετοχή του ΕΔΕΣ στον αγώνα κατά των κατοχικών δυνάμεων. Παρόλο που το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ είχε το μεγαλύτερο μερίδιο, δεν ήταν ωστόσο ο μοναδικός φορέας αντίστασης. Ο ΕΔΕΣ δεν ήταν σε θέση, συνεπεία της ελλιπούς ενότητας στο εσωτερικό του και της αδυναμίας του απέναντι στο ΕΑΜ/ΕΛΑΣ η οποία προκαλούσε μια ξεκάθαρη δυσαναλογία στην αξίωση ανάληψης πολιτικής εξουσίας, να προσφέρει ως οργάνωση αντίστασης μια ελκυστική εναλλακτική. Όφειλε την ύπαρξη του, μετά τον χειμώνα 1943/44, στη βρετανική υποστήριξη και

συνομολόγησε μια για λόγους σκοπιμότητας συμμαχία με αυτούς τους οποίους ήθελε αρχικά να πολεμήσει εναντίον τους.

Απεναντίας, το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ ήταν μια οργάνωση που είχε στις τάξεις του μέλη απ' όλα τα κοινωνικά στρώματα και διέθετε αρχηγικές προσωπικότητες με μεγάλο κύρος. Είχε αντιληφθεί ότι έπρεπε να δημιουργήσει μια μαχητική και ευέλικτη στρατιωτική οργάνωση και να δείξει στον λαό γιατί θα ωφελούσε ο αγώνας ενάντια στην κατοχή και στον φασισμό. Ευρέα λαϊκά στρώματα ταυτίζονταν με την απαίτηση για ελευθερία και εθνική ανεξαρτησία και με τη διεκδίκηση του εκδημοκρατισμού στην κοινωνία. Το πολιτικό σύστημα της αυτοδιοίκησης και της λαϊκής δικαιοσύνης προωθούσε κυρίως στις παραμελημένες ορεινές περιοχές την ανάπτυξη δημιουργικού χαρακτήρα πρωτοβουλιών, μια ενεργή συμμετοχή στη διαμόρφωση του δημόσιου βίου και τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης. Η εργατική τάξη νομιμοποιήθηκε από τις συνδικαλιστικές και πολιτικές οργανώσεις για έναν ηγετικό και κοινωνικό ρόλο. Ενάντια στην προπαγάνδα τόσο της ελληνικής όσο και της γερμανικής πλευράς αποδείχθηκαν οι οργανώσεις του ΕΑΜ, παρά την άσκηση βίας, όχι ως μια καταστροφική αλλά μια δημιουργική δύναμη.

Η στηριζόμενη σε πηγές βάση της εργασίας αυτής δεν επαρκεί για την εκτίμηση της πολιτικής του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας κατά τη διάρκεια της κατοχής. Ο αγώνας ενάντια στον ΕΔΕΣ θα είχε πάρει άλλη τροπή εάν η κομμουνιστική ηγεσία είχε αποφασίσει προς ανάληψη της εξουσίας το φθινόπωρο 1944. Τότε όμως θα αποτελούσε τούτο την έκφραση μιας άνευ λογικής πολιτικής γραμμής και θα εκτιμόνταν, εξαιτίας των ενδογενών και εξωγενών πολιτικών συνεπειών, ως μια μη αποφέροντας καρπούς επιχείρηση. Μια από κριτική άποψη εξέταση της πολιτικής του ΚΚΕ θα πρέπει να επιφέρει μια συζήτηση σχετικά με την εφαρμογή της «τακτικής του λαϊκού μετώπου». Παρομοίως, θα πρέπει να διευκρινιστεί η σχέση του με το Κομμουνιστικό Κόμμα της Σοβιετικής Ένωσης. Γενάται το ερώτημα εάν θα ήταν εφικτή μια μεγαλύτερης κλίμακας ανεξαρτησία από την Μόσχα για να καταλάβει την εξουσία και ταυτόχρονα να επικρατήσει έναντι των βρετανικών παρεμβάσεων. Δεν εναπόκειται προφανώς μόνο στην ισχύ των αντιπάλων του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ ότι δεν κατάφερε η κομμουνιστική ηγεσία να καρπωθεί τις στρατιωτικού και πολιτικού χαρακτήρα επιτυχίες του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου στον αγώνα αντίστασης για την άσκηση της πολιτικής εξουσίας.

Ωστόσο, είναι αναμφισβήτητα τα οφέλη του αριστερού κινήματος αντίστασης και εξ αυτού επίσης του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος στον αγώνα εναντίον της Δύναμης Κατοχής καθώς η επαναστατική μορφή επίδραση σε πολλές τομείς του καθημερινού βίου των Ελλήνων. Είναι αυτά τα επιτεύγματα τα οποία επέφεραν στη χρονική περίοδο της κατοχής μια τομή στην ελληνική ιστορία με την οποία διαφαίνονταν κατά ξεκάθαρο τρόπο οι δυνατότητες ανάπτυξης της χώρας.

Σελίδα 121 (περίληψη)

Ευρετήριο συντομεύσεων.

Σελίδα 122 (περίληψη)

Τίτλοι ακολουθούμενων εγγράφων.

Σελίδες 123-125 (περίληψη-μετάφραση)

Προκήρυξη του ΕΕΑΜ μεταφρασμένη στη γερμανική γλώσσα. Ακολουθεί η μετάφραση της.

(μετάφραση) Η Κεντρική Επιτροπή του Εργατικού Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου.

Προς όλους τους εργάτες και εργαζόμενους!

Σύντροφοι! Ο ανασχηματισμός της διορισμένης από τους κατακτητές κυβέρνησης και η ανάληψη από τον Γκοτζαμάνοφ, του γνωστού πράκτορα του ιταλο-βουλγάρικου ιμπεριαλισμού, όλων των παραγωγικών υπουργείων καθώς και οι διευρυμένες αρμοδιότητες, που του ανατέθηκαν, είναι μια ξεκάθαρη ένδειξη που προμηνύει τη μεγαλύτερης κλίμακας εκμετάλλευση του λαού, περισσότερη πείνα, μεγαλύτερη εξαθλίωση, το σε ευρύτερο βαθμό κλίμα τρομοκρατίας.

Είναι γνωστό ότι οι κατακτητές, αφότου κατάσχισαν και προχώρησαν στην επίταξη όλων των αποθεμάτων και της απαραίτητης για τη σίτιση του λαού παραγωγής των προϊόντων, μπλόκαραν τα περιουσιακά στοιχεία, απαίτησαν και πήραν το για την ώρα ποσό των σαράντα οχτώ δισεκατομμυρίων ως προς την κάλυψη των εξόδων κατοχής. Το εθνικό εισόδημα ανέρχονταν το 1939, σύμφωνα με τον Ευελπίδη, στα 68,8 δισεκατομμύρια, το 1941 μειώθηκε σύμφωνα με τους Γερμανούς και Ιταλούς εμπειρογνώμονες και τους Έλληνες Ζολώτα, Σβαρούνη, Αγγελόπουλο στα είκοσι τρία δισεκατομμύρια. Αυτό σημαίνει ότι οι κατακτητές όχι μόνο παραβίασαν το Διεθνές Δίκαιο του Συμφώνου της Χάγης, όχι μόνο έκλεψαν την περιουσία των Ελλήνων, αφού ο κρατικός προϋπολογισμός δεν επαρκούσε για τις πληρωμές, αλλά ακόμα το εθνικό κεφάλαιο του 1942 συρρικνώθηκε αφού πολλά εργοστάσια έπαυσαν τη λειτουργία τους.

Η σπορά δεν πραγματοποιούταν τακτικά και η εθνική μας οικονομία απορυθμίστηκε. Ο διορισμός του Γκοτζαμάνοφ σε όλα συνολικά τα παραγωγικά υπουργεία δεν σύναδε με την πλήρη εκμετάλλευση της παραγωγικής δύναμης προς όφελος του λαού μας όπως διαμήνυαν κατά ξεδιάντροπο τρόπο, αλλά ως προς την καλύτερη εξοικονόμηση των τροφίμων και των προϊόντων της χώρας μας για να διατεθούν στους φασίστες κλέφτες.

Όλες οι ενέργειες των κατακτητών δεν πραγματοποιούνταν για το καλό του λαού μας αλλά για να πάρουν όλο και περισσότερα, να επιβάλουν τη σκλαβιά και να συνεχίσουν τον πόλεμο. Το σύνολο όλων των εργατών και των εργαζομένων οργανώθηκε και ενώθηκε μαζί μας στο Εθνικό Εργατικό Απελευθερωτικό Μέτωπο ενάντια στην πείνα, στην εξαθλίωση και σε όλα όσα μας καταδίκασαν οι κατακτητές και οι πράκτορες τους, θα πρέπει να το διοικούν κατά το πρότυπο ενός σωματίου εργατών και να δημιουργήσουν σε όλες τις οργανώσεις λαϊκά συσσίτια για την εργαζόμενη τάξη και τις οικογένειές τους, να φροντίζουν για την προμήθεια σαπουνιού και την καθαριότητα των περιοχών των εργατών ώστε να εμποδίσουν την εξάπλωση χολέρας και τύφου που έχουν εμφανιστεί σε 3 περιπτώσεις στον Πειραιά και σε 5 στην Αθήνα. Θα πρέπει να σημειώνεται σε τακτική βάση η διανομή μερίδων ψωμιού στους εργάτες και η πληρωμή του μεροκάματου και του μισθού τους σε τρόφιμα. Να υπάρξουν αυξήσεις (αυξήσεις στα μεροκάματα και μισθούς) και διανομή φαρμάκων καθώς και να υπάρξει μέριμνα ως προς την ιατρική φροντίδα των ανέργων και των οικογενειών τους. Στην επιθυμία και πρόθεση των κατακτητών και των πρακτόρων τους να μας στείλουν για εργασία στη Γερμανία πρέπει να δώσουμε ως απάντηση: «Οι Έλληνες εργάτες δεν θα δεχθούν ποτέ να γίνουν οι σκλάβοι των φασιστών». Δεν θα βοηθήσουν ποτέ τον τύραννο να αφήσει τις οικογένειές τους να λιμοκτονήσουν και να παρατείνουν την καταστροφή και τη σκλαβιά της πατρίδας τους. Δεν θα βοηθήσουν ποτέ τους φασίστες στον πόλεμο εναντίον της πατρίδας των Εργατών όλης της Γης, τη Σοβιετική Ένωση η οποία σήμερα μάχεται για

την απελευθέρωση των λαών. Δεν θα αναχωρήσουν για τη Γερμανία, αλλά θα μείνουν εδώ για να δώσουν μάχη για το καθημερινό ψωμί και την ελευθερία των οικογενειών τους. Στη θέληση και στην πρόθεση των κατακτητών και πρακτόρων τους να κηρύξουν πολιτική και ίσως ακόμα στρατιωτική επιστράτευση θα απαντήσει το ελληνικό προλεταριάτο, που έως και σήμερα δίνει ηρωική μάχη για το ψωμί του και την ελευθερία του, με ένα «Όχι».

Δεν θα γίνουμε φονιάδες προς εμάς τους ίδιους ούτε προς την πατρίδα μας. Δεν θα ανεχτούμε καμία νέα εκτέλεση λαϊκού αγωνιστή. Δεν θα καταστούμε τροφή για τα κανόνια των κατακτητών, δε θα πεθάνουμε με σκυμμένο το κεφάλι.

Όχι, θα δώσουμε μάχη, θα επεκτείνουμε την προλεταριακή μας οργάνωση και θα νικήσουμε. Σύντροφοι! Υπάρχει μόνο ένας δρόμος για να σώσουμε τους εαυτούς μας και τις οικογένειες μας από τη λιμοκτονία, τη χολέρα, τον τύφο και για να μπορέσουμε να εκδιώξουμε τους κατακτητές: ο δρόμος του Εργατικού Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου. Η οργάνωση όλων συνολικά των εργατών και εργαζομένων, ανεξαρτήτου της πολιτικής θέσης τους, στα εργοστάσια, στις επιχειρήσεις, στα καταστήματα, στα γραφεία, στις κοινότητες των ανέργων θα μας ενώσει και θα μας δώσει τη δύναμη να μπορέσουμε να επιβάλουμε τις απαιτήσεις μας. Το εργατικό κόμμα μπορεί να πραγματοποιήσει το ιστορικό του καθήκον μόνο μέσω της Οργάνωσης του Εργατικού Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου, μέσω της συγκρότησης και οργάνωσης προλεταριακών ταγμάτων μάχης τα οποία θα σχηματίσουν τον πυρήνα του εθνικού απελευθερωτικού στρατού για τον «λαϊκό πόλεμο».

Κεντρική Επιτροπή του Εργατικού Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου.

Σελίδες 126-131 (μετάφραση)

Συμφωνία της Πλάκας¹

1. Παρατηρήσεις από πλευράς του ΕΔΕΣ για τις διαπραγματεύσεις μεταξύ του ΕΔΕΣ-ΕΚΚΑ-ΕΑΜ/ΕΛΑΣ.

Εισαγωγή:

Για την κατανόηση των τελευταίων μηνών κρίνεται ως αναγκαίο να διακριθεί ο σκοπός και η φύση του ΕΑΜ:

- α) Σκοπός του ΕΑΜ: η επικράτηση του κομμουνισμού. Το καμουφλάρισμα με τον μανδύα του απελευθερωτικού αγώνα για την επιβολή αυτού στους μη κομμουνιστές είχε επιτυχία επειδή τα άλλα κόμματα ήταν αδρανή.
- β) Θέλει οπωσδήποτε να είναι η μοναδική ένοπλη οργάνωση για να μπορέσει, καμουφλαρισμένη ως εθνική, να υλοποιήσει τα επαναστατικά του σχέδια.
- γ) Κατόρθωσε να επιτύχει τον αφοπλισμό όλων των άλλων οργανώσεων, εκτός του ΕΔΕΣ.
- δ) Η λεία από τον αφοπλισμό της Μεραρχίας Pinerolo καλλιεργεί το έδαφος για μια επίθεση κατά του ΕΔΕΣ.

¹ Ντοκουμέντα της Συμφωνίας της Πλάκας στο έγγραφο της 12ης (Ορεινής) Μεραρχίας Πυροβολικού 59644/3. Τα πρακτικά παραδόθηκαν στις 3.3.1944 στην υπηρεσία Ιγ της Γενικής Διοίκησης 12ου Ορεινού Πυροβολικού από τον μεσολαβητή του Ζέρβα και τον νομάρχη Τρικάλων Σαράντη. Γενική Διοίκηση 12ου Ορεινού Πυροβολικού, Ιγ: σημείωση για τον φάκελο, 4.3.1944. Έγγραφο Διοίκησης 12ου Ορεινού Πυροβολικού 59644/3.

- ε) Παρά την προσχώρηση επίσης ξένων δυνάμεων στο ΕΑΜ ο αγώνας του ΕΔΕΣ παραμένει νικηφόρος.
- στ) Ο ΕΔΕΣ αναγκάστηκε να πολεμήσει σε διπλό μέτωπο: κατά του ΕΑΜ και των κατακτητών κάτι το οποίο διεξήγαγε με επιτυχία
- ζ) Η εκεχειρία της 3^{ης} Φεβρουαρίου οδήγησε τον ΕΛΑΣ στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων.

Στόχοι του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ:

Μόνο η αδυναμία του να επιτύχει το στόχο του με στρατιωτικά μέσα τον κατέστησε έτοιμο να διαπραγματευτεί. Ο σκοπός του παραμένει όμως αμετάβλητος.

Θέσεις του ΕΛΑΣ:

1. Στρατιωτική και πολιτική υποδούλωση του ΕΔΕΣ.
 2. Καθορισμός ενός αρχιστράτηγου κατόπιν δικής του επιλογής.
 3. Διακυβέρνηση της χώρας, ενδεχομένως χωρίς τη συμμετοχή των μεγάλων πολιτικών κομμάτων, χωρίς την κυβέρνηση Τσουδερού, χωρίς την αναγνώριση των Συμμάχων.
- Οι πραγματικές επιδιώξεις τους εμφανίζονται:
- α) μια άνευ περιορισμού χρήση βίας με στρατιωτικά μέσα,
 - β) μέσω μια κυβέρνησης η εξουδετέρωση όλων των υπολοίπων δυνάμεων,
 - γ) να εμφανιστεί στα μάτια των Συμμάχων και του πληθυσμού ως η μοναδική οργάνωση απελευθέρωσης ώστε να τύχει αμέριστης υποστήριξης,
 - δ) η κατοχή των μέσων προς εξουδετέρωση κάθε αντίστασης,
 - ε) η εγκαθίδρυση στην Ελλάδα ενός καθεστώτος τρόμου.

Θέσεις του ΕΔΕΣ:

1. Θέλει μόνο μια κυβέρνηση όπου θα εκπροσωπούνται τα μεγάλα κόμματα και ο Τσουδερός και η οποία θα αναγνωρίζεται από τους Συμμάχους
2. Αναγνωρίζει μόνο έναν ακομμάτιστο στρατιωτικό διοικητή, απορρίπτει τους προτεινόμενους από τον ΕΛΑΣ
3. Απαιτεί την απομάκρυνση των πολιτικών αρχηγών και τη μη άσκηση πολιτικής επιρροής στο στρατό
4. Απορρίπτει την «εναρμόνιση» του αντάρτικου στρατού στο πρότυπο του ΕΛΑΣ
5. Απορρίπτει μια αριθμητική υπεροχή του ΕΛΑΣ στις προτεινόμενες από αυτόν διοικητικές και στρατιωτικές οργανώσεις
6. Έως την απελευθέρωση δεν επιτρέπεται να λάβει χώρα καμία πολιτική οριστικοποίηση
7. Κάθε Έλληνας θα πρέπει να πολεμήσει για την ελευθερία
8. Απελευθέρωση των ομήρων και τιμωρία των κακόβουλων κακοποιών στοιχείων.

Θέσεις της ΕΚΚΑ:

βρίσκεται σε μεγάλο βαθμό υπό την πίεση του ΕΛΑΣ

- α) μη ξεκάθαρη στάση αναφορικά με το ζήτημα σχηματισμού κυβέρνησης, θέλει να κερδίσει χρόνο,
- β) υπάρχει η συγκατάθεση σχετικά με την τοποθέτηση του συνταγματάρχη Μπακιρτζή ως ανώτατος διοικητής,
- γ) στο ζήτημα της «εναρμόνισης» προσαρμόζεται στις επιθυμίες του ΕΛΑΣ.

Η θέση του Στρατηγείου Μέσης Ανατολής
συμβαδίζει με αυτές του ΕΔΕΣ.

Συμπεράσματα:

Ο ΕΛΑΣ εμμένει στις επιδιώξεις του, θέλει την εκχειρία μόνο για να μπορέσει να προετοιμαστεί για έναν νέο εμφύλιο εναντίον του ΕΔΕΣ.

Για το μέλλον:

- α) Θα σχηματίσει οπωσδήποτε μια κυβέρνηση και θα την παρουσιάσει ως το μόνο εξουσιοδοτημένο εκπρόσωπο του ελληνικού λαού,
- β) η κυβέρνηση αυτή θα κηρύξει παράνομες όλες τις υπόλοιπες οργανώσεις και θα προκαλέσει ένα νέο εμφύλιο.
- γ) θα καταπολεμήσει κάθε αντίσταση, εν ανάγκη επίσης μια αντίσταση από πλευράς των Άγγλων και Αμερικάνων,
- δ) θα εφοδιαστεί με πολεμικό υλικό (από την Αλβανία, Σερβία, Βουλγαρία και από τους Συμμάχους),
- ε) θα χρησιμοποιήσει εν συνεχεία Αλβανούς, Σέρβους, Βούλγαρους ως στρατιωτικές μονάδες,
- στ) θα πραγματοποιήσει εξαναγκαστική στρατολόγηση στις κατεχόμενες από αυτούς περιοχές.

Γενική κατάσταση και μέτρα

Ο τελευταίος χρόνος ήταν για τους Έλληνες των μη ορεινών περιοχών μια «νύχτα του Βαρθολομαίου». Για το λόγο αυτόν μισούν οι Έλληνες το ΕΑΜ και πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να οργανωθούν εναντίον του.

Αποτελέσματα:

- α) Ο ΕΔΕΣ πρέπει με κάθε τρόπο να υποστηριχθεί ώστε να μπορεί να διεξάγει τον σε δύο μέτωπα αγώνα του εάν ο ΕΛΑΣ αρχίσει εκ νέου τις μάχες.
- β) Πρέπει να παραταχθεί σε όλα τα σημεία μια οργάνωση της «Εθνικής Σωτηρίας». Πρέπει να έχουν καθοδηγητικό εκεί ρόλο τα κόμματα και οι διαφορετικής κατεύθυνσης ομάδες.
- γ) Στον μη ελεγχόμενο από τους κατακτητές τύπο πρέπει να παρουσιαστεί η αντιεθνική στάση του ΕΛΑΣ.
- δ) Πρέπει να ιδρυθούν στις πόλεις ένοπλοι εθνικοί θύλακες ως προστασία ενάντια στον ΕΛΑΣ. Τα Τάγματα Ασφαλείας δεν είναι προς τούτο κατάλληλα επειδή θεωρούνται ως προδότες.
- ε) Τα κόμματα και ο Τσουδερός πρέπει να απαιτήσουν από τους Συμμάχους και τον ΕΛΑΣ την απομάκρυνση όλων των ξένων στοιχείων.
- στ) Αυτές οι προσπάθειες πρέπει να μην δεσμεύονται από την πολιτική των κομμάτων. Μόνο κατά αυτόν τον τρόπο μπορεί να καταστεί εφικτή η συσπείρωση του λαού, η ασφάλιση από τον κίνδυνο του Κομμουνισμού και η απόκτηση της ελευθερίας.

2 Μαρτίου 1944

προς την Κεντρική Επιτροπή του ΕΔΕΣ.

2. Τελικές προτάσεις του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ

Θα κατατεθούν υπό νέα μορφή μόνο για χάρη του «μεγάλου σκοπού». Οι παλιές προτάσεις ήταν οι μοναδικές κατάλληλες.

1. Η σύνθεση του «Εθνικού Πολιτικού Οργάνου» βρίσκεται στο πρώτο στάδιο δράσης αυτού (δέκα ημέρες για το σχηματισμό κυβέρνησης) χωρίς αξιόλογο αποτέλεσμα.
2. Σε περίπτωση που δεν επιτευχθεί ο σχηματισμός κυβέρνησης θα υιοθετήσουμε την πρόταση της ΕΚΚΑ: αρχή της ισορροπίας, καμία οργάνωση να έχει την απόλυτη

πλειοψηφία και πιο συγκεκριμένα: επιτροπή με τρεις αντιπροσώπους του ΕΑΜ, δύο του ΕΔΕΣ και έναν της ΕΚΚΑ.

3. Αρχιστράτηγος: υποψήφιος μας: ο Μπακιρτζής. Ενδεχομένως (κάνοντας παραχώρηση στον ΕΔΕΣ) ο στρατηγός Σαρηγιάννης που προτείνεται από τους παλιούς πολιτικούς.

4. Εάν δεν μπορεί να επιτευχθεί καμία συμφωνία, τότε σύμφωνα με την πρόταση της ΕΚΚΑ ο σχηματισμός μιας ανώτατης διοίκησης με αναλογία εκπροσώπησης 3:2:1.

5. Ο συνασπισμός των αντιστασιακών οργανώσεων θα λάβει χώρα σταδιακά σύμφωνα με την πρόταση του Ζέρβα, η υλοποίηση του θα είναι καθήκον της ελληνικής κυβέρνησης και του Στρατηγείου Μέσης Ανατολής.

6. Κρίνεται ως απαράδεκτο η ενιαία διοίκηση της Ηπείρου και του δυτικού τμήματος της Κεντρικής Ελλάδας από τον Ζέρβα και η αρχή της «εντοπιότητας» των ανταρτών που θα μπορούσε να δεσμεύσει πλήρως την κυβέρνηση και το Στρατηγείο Μέσης Ανατολής. Πρόταση: μια προσωρινού χαρακτήρα διμερή διοίκηση της μικτής Μεραρχίας Ηπείρου. Στο δυτικό τμήμα της Στερεάς Ελλάδας δεν υπάρχουν καθόλου μονάδες του ΕΔΕΣ.

7. Μετά τη δημιουργία του ενιαίου στρατού θα απομακρυνθούν οι πολιτικοί αρχηγοί και θα ξεκινήσουν από κοινού επαφές για τις μονάδες των ανταρτών.

28.2.44

Η αντιπροσωπία του ΕΛΑΣ
Στέφανος Σαράφης, Νικόλας.

3. Προτάσεις της αντιπροσωπίας του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ:

1. Παύση των εχθροπραξιών

2. Οι μονάδες του ΕΑΜ και του ΕΔΕΣ θα παραμείνουν στις θέσεις τους.

3. Αντίσταση εναντίον του κατακτητή, είτε από κάθε οργάνωση χωριστά είτε από κοινού.

4. Εάν οι θέσεις εκκενωθούν υπό την πίεση των Γερμανών, θα πρέπει μετά την εκδίωξη τους να καταληφθούν εκ νέου από τις ίδιες μονάδες.

5. Μια μεικτή επιτροπή με εκπροσώπους των Συμμάχων θα επιβλέπει την τήρηση της συμφωνίας.

6. Η Συμμαχική Στρατιωτική Αποστολή δεν θα υποστηρίζει μονομερώς καμία οργάνωση.

29.2.44

Η αντιπροσωπία του ΕΛΑΣ
Σαράφης, Νικόλας.

4. Αντιπροσωπία της ΕΚΚΑ

Τελικές προτάσεις.

Η στάση της ΕΚΚΑ είχε καθοριστεί από δύο σημεία: ιδεολογικά τοποθετούνταν ενάντια στον ΕΔΕΣ, δεν εμπλέκονταν ωστόσο από εθνικούς λόγους ποτέ σε σύγκρουση κατά Ελλήνων. Καθίστατο εκ τούτου κατάλληλη να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ ΕΛΑΣ και ΕΔΕΣ. Κατανοεί τους φόβους του ΕΛΑΣ ότι ο αγώνας θα κατέληγε χωρίς την όποια επιτυχία και μάλιστα θα στρέφονταν ενάντια στην ίδια την οργάνωση εάν έπρεπε αργότερα να απολογηθεί ενώπιον ενός τακτικού δικαστηρίου.

1. Για λόγους τήρησης της αρχής της ισορροπίας προτείνει μια προπαρασκευαστική επιτροπή από 3 εκπροσώπους του ΕΑΜ, 2 του ΕΔΕΣ και 1 της ΕΚΚΑ. Θα εκπροσωπούσε τις 3 δημοκρατικές οργανώσεις και θα εγγυόταν για την τήρηση των θεμελιωδών αρχών του ελληνικού λαού.

2. Συμφωνία για την τοποθέτηση του Μπακιρτζή και του Ψαρρού ως προσωρινοί ανώτατοι διοικητές.

3. Προτείνει, σε περίπτωση που δεν γίνει αυτό αποδεκτό, ως υποψήφιους τους Οθωναίο, Μανέτα και Δρομάζο.
4. Στο πλευρό του ανώτατου διοικητή θα βρίσκεται μια επιτροπή (με αναλογία 3:2:1).
5. Η επιτροπή θα αναλάβει την έναρξη των διαπραγματεύσεων με την κυβέρνηση Τσουδερού και τα δημοκρατικά κόμματα.
6. Στην Ήπειρο συνεργασία των μονάδων με δύναμη τάγματος, στη Φθιώτιδα-Χαλκίδα με δύναμη συντάγματος.
7. Αναφορικά με τη διοίκηση του στρατού να υπάρξει συμφωνία περί τοποθέτησης ενός ανώτατου διοικητή ή της Επιτροπής με την αναλογία 3:2:1.
8. Η διαμόρφωση του Εθνικού Στρατού θα πρέπει να αναφερθεί σε υπόμνημα.

28.2.44
Καρτάλης

5. Αντιπροσωπία του ΕΔΕΣ.

Προτάσεις:

1ο μέρος: πολιτικού χαρακτήρα.

1. Κρίνεται αναγκαίος ο σχηματισμός μιας Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας.
2. Μια επιτροπή, αποτελούμενη από έναν εκάστοτε εκπρόσωπο του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ-ΕΔΕΣ-ΕΚΚΑ, να αναλάβει πρωτοβουλία για τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων με την κυβέρνηση Τσουδερού και τα σημαντικά πολιτικά κόμματα που θα πρέπει να έχουν ολοκληρωθεί σε 15 ημέρες. Η αναγνώριση της κυβέρνησης από τους Συμμάχους κρίνεται ως απαραίτητη.

2ο μέρος: στρατιωτικού χαρακτήρα

1. Ανώτατος διοικητής:

προτείνονται οι: Σουμπασάκος, Πέτσας, Κωτούλας. Εάν σχηματισθεί νωρίτερα μια κυβέρνηση, θα μπορεί τούτη να διορίσει τον ανώτατο διοικητή. Σε τούτον θα διατεθεί ένα επιτελείο 4 αξιωματικών (ένας από τον ΕΛΑΣ, ΕΔΕΣ, ΕΚΚΑ και ένας Έλληνας από το Στρατηγείο Αιγύπτου). Η δημιουργία μιας προπαρασκευαστικής επιτροπής στην οποία θα αντιπροσωπεύονται εξίσου και οι 3 οργανώσεις.

2. Στρατός:

- α) Βαθμιαία ανάπτυξη της ενοποίησης.
- β) Στην Ήπειρο και Δυτική Στερεά Ελλάδα μόνο γηγενείς αντάρτες.
- γ) Να ληφθεί υπόψη για την επάνδρωση των θέσεων αξιωματικών η ένταξη στις εκάστοτε οργανώσεις.
- δ) Κατόπιν υπογραφής της συμφωνίας η απομάκρυνση των πολιτικών αρχηγών και των καπετάνιων.
- ε) Η στρατιωτική δικαιοδοσία από τη μεραρχία ή το επιτελείο ταξιαρχίας βασιζόμενη στο στρατιωτικό ποινικό δίκαιο.
- στ) Ο στρατός θα ονομαστεί «Εθνικός Ελληνικός Στρατός». Αποδέσμευση από την πολιτική.
- ζ) Μολονότι ο Ζέρβας θα δικαιούταν τη στρατηγία, ο ΕΔΕΣ θα αρκестεί στη διοίκηση των περιοχών της Ηπείρου και Δυτικής Στερεάς Ελλάδας.

27 Φεβρουαρίου 44
Η αντιπροσωπεία του ΕΔΕΣ.

6. Αντιπροσωπεία του ΕΔΕΣ

Τελικές προτάσεις:

Πολιτικού χαρακτήρα:

1. Σύμφωνα με την πρόταση του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ αναφορικά με την επιτροπή που θα πρέπει να διαπραγματευτεί με την κυβέρνηση Τσουδερού και τα πολιτικά κόμματα.
2. Σύμφωνα με την πρόταση της ΕΚΚΕ και του ΕΑΜ όσο αφορά στην επιτροπή (3:2:1) για τον ανώτατο διοικητή.

Ανώτατος διοικητής:

1. Δίνει τη συγκατάθεση του για τον Οθωναίο.
2. Σε περίπτωση που την απορρίψει, προτείνεται ο Ψαρρός (ένας εκ των υψηλόβαθμων αξιωματικών που έχουν συμμετάσχει στον απελευθερωτικό αγώνα, σύμφωνα με την πρόταση του ΕΑΜ).
3. Σε περίπτωση που δεν καταστεί η συμφωνία εφικτή, μια εξαμελής επιτροπή (3:2:1).

Στρατός:

1. Συγκατάθεση του ΕΛΑΣ για βαθμιαία ενοποίηση του στρατού
2. Θα πρέπει οπωσδήποτε να συνεχίσει να ισχύει η πρόταση περί «ενσωματωμένου» στρατηγείου.
3. Σε γενικές γραμμές ισχύουν οι προτάσεις της 27.2.44

29. Φεβρουαρίου '44
Αντιπροσωπία του ΕΔΕΣ:
Ν. Ζέρβας,
Κ. Πυρομάγλου,
Π. Νικολόπουλος.

7 Από τα πρακτικά των διαπραγματεύσεων της διάσκεψης σημειώνεται ως αξιοσημείωτο: Ο Άγγλος εκπρόσωπος υποστήριξε κατηγορηματικά ότι

1. Η Ήπειρος και η Δυτική Στερεά Ελλάδα σχηματίζουν μια περιοχή
2. Τούτη η περιοχή δεν θα τεθεί υπό διοικητικό έλεγχο μέσω μιας διμελούς επιτροπής (αποτελούμενη από 1 αξιωματικό του ΕΛΑΣ και 1 του ΕΔΕΣ), όπως προτείνει ο ΕΛΑΣ, αλλά από έναν, αδιάφορα ποιός.

Τούτο είναι στην πράξη μια υποστήριξη του ΕΔΕΣ. Για τον Ζέρβα είναι ένα ζήτημα επιβίωσης να μπορέσει να επιβληθεί στην περιοχή αυτή. Το εκφράζει ως εξής: είναι καλύτερα να χαθεί και ο τελευταίος άνδρας παρά να εξουδετερωνόμαστε σιγά σιγά. Ο ΕΛΑΣ βλέπει στο αποτέλεσμα της διάσκεψης μια μεγάλη πρόοδο.

Σελίδα 132 (περίληψη)

Καταγραφή των εν ενεργεία δυνάμεων του ΕΛΑΣ και ΕΔΕΣ για το χρονικό διάστημα Νοέμβριος 1943 έως Σεπτέμβριος 1944.

Σελίδες 133-134 (περίληψη)

Στρατιωτική δομή του ΕΛΑΣ και ΕΔΕΣ τον Οκτώβριο 1943. Καταγράφονται χώροι, μονάδες και διοικητές (από πλευράς του ΕΔΕΣ).

Σελίδα 135 (περίληψη)

Στρατιωτική δομή του ΕΛΑΣ και ΕΔΕΣ. Καταγράφονται μονάδες.

Σελίδα 136 (περίληψη)

Χάρτης περί εφοδιασμού των ομάδων αντίστασης το διάστημα Μαΐου-Ιουνίου 1944.

Σελίδες 137-138 (περίληψη)

Χάρτες (2) περί των χώρων παραμονής και επικράτειας (καταγραφή αυτών) των ομάδων αντίστασης. Αναφέρεται το διάστημα αρχές Δεκεμβρίου 1943 και 15.8.1944.

Σελίδες 139-146 (περίληψη)

Βιβλιογραφία του εν λόγω έργου.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ